

İslamcılık Nereye...

halka dergi

MÜSLÜMANI AR DİTİLESİN

KAMİL KANİ AYGÖRDÜ, AKİF EMRE, HAMİT HAYRAN, SÜHA
TARIK KESKİN, ZEKİ KILIÇASLAN, MUHAMMED GAZALİ
KILINÇ, MERYEM RANA KULAKSIZ, BEDRİ SOYLU, FİKRET
SOYSAL, ALP EREN TOPAL, GÜLÇİN TUNALI, SUAT YALÇIN

TAKDİM

Merhabalar,

Halka Dergi'nin altıncı sayısı ile karşınızdayız. 2024 biterken siyaset, dünya ve ülke gündemi hepimiz için yoğun geçmeye devam ediyor.

Bu sayıda "İslamcılık Nereye..." başlıklı dosya ile çıkıyoruz. Bu başlık altında İslamcılık kavramına ve İslamcılığın görüntülerine odaklanmayı düşündük. Dosya kapsamında İslamcılık mefhumuna dair eleştirileri ve değerlendirmeleri bulacaksınız. Halkın çoğunun Müslüman olduğu bu ülkede bir siyasal ve ideolojik yönelim olarak İslamcılık ile temas kurmadan yaşamak neredeyse imkânsız. Bu yönüyle meselenin insanlar için ne kadar dikkat çekici olduğunun ve hassaslığının farkındayız. Meselenin sadece bir dergi sayısı ile üstesinden gelinemeyeceğini ve ciddiye alınarak daha çok tartışılması gerektiğini de düşünüyoruz.

Bu sayıya hep yaptığımız gibi geçtiğimiz iki ay boyunca gündemimizi meşgul eden konuları aktarıp kısaca değerlendirdiğimiz Halka'nın Gündemi ile başladık.

"İslamcılık Nereye..." başlıklı dosyaya dergi ekibi olarak durduğumuz yeri gösterme amacıyla bir "Girizgâh" ile başladık. Bedri Soylu Türkiye İslamcılığının neden sınıf körü olduğunu tartışan "Türkiye'de İslamcılık: Oligarşik Devletin Sınıf Körü İdeolojisi" başlıklı bir yazı kaleme aldı. Kamil Kani Aygördü "Eski-İslamcılığın Biriciklik Problemi" başlıklı yazısıyla İslamcılık geçmişinin kişilerde ürettiği bazı tutumları değerlendirdi. Muhammed Gazali Kılınç "Uzayan Pasif Devrim" başlıklı yazısıyla, Cihan Tuğal'ın Pasif Devrim çalışmasını dikkatimize sunarak bazı İslamcı yapıların patolojik dönüşümlerini ve bugünlerini yazdı. Hamit Hayran "Numan Kurtulmuş İslamcılığı" başlıklı yazısıyla Filistin meselesinde sergilenen iki yüzlü politikalar üzerinden AKP siyasetiyle somutlaşan bazı tutumları konu etti. Süha Tarık Keskin, "Süha'nın Hikayesi" başlıklı yazısıyla İslamcı siyasanın zihin dünyasındaki dönüşümü tartıştı. Meryem Rana Kulaksız "Neden Orada ve Onlarlayız? Peki Siz Neden Burada Değilsiniz?" başlıklı yazısıyla İslamcılarının nerede olduğunu ve İslamcılarla neden saf tutulmadığını değerlendirdi. Bu sayıda rahmetli Akif Emre'nin "İslamcılık mı, Müslümancılık mı?" başlıklı yazısını, tartışmanın bugünüyle hâlâ konuşması nedeniyle iktibas ettik.

Bu sayıda dosya dışında beş yazı var. Suat Yalçın, Hikmet Kıvılcımlı'nın 53. ölüm yıldönümü vesilesiyle "En Eski Komünist" başlıklı bir yazı kaleme aldı. Zeki Kılıçaslan "Popülizm ve Sol Popülizm Üzerine" başlıklı yazısıyla popülizm meselesini tartıştı. Fikret Soysal, "Horasan'da Müslüman-Komünist Bir Devlet: Serbedariler" başlıklı yazısıyla tarihte yaşanmış Müslüman-Komünist bir tecrübe olan Serbedariler Devleti'ni kaleme aldı. Gülçin Tunalı "Cömertlerin ellerinde para yok, parası olanlarda ise kerem yok" / Sa'di'nin Gülistan'ında Fakirler ile Zenginler" başlıklı yazısıyla Sadi Şirazi'nin Gülistan eserini fakirlik ve zenginlik görüntülerini merkeze koyarak değerlendirdi. Alp Eren Topal "Sarıyerli Hoca Mehmed Sadık Yâhut Kuran Siyasi Bir Metin Olarak Nasıl Okunur?" başlıklı yazıyla Sarıyerli Hoca Mehmet Sadık'ın *Tanzir-i Telemak* adlı eserinden bir pasajını günümüz Türkçesine sadeleştirdi.

Halka Dergi'nin sonraki sayılarında yine görüşmek üzere, selamlar.
[15.10.2024]

İSLAM- CI- LIK NE- RE- YE...

SAYI : 06 EYLÜL - EKİM 2024

halka.dergi0@gmail.com

@halkadergi

@halkadergi

BU SAYIDA

1 | TAKDİM

3 | HALKA’NIN GÜNDEMİ

7 | DOSYA: İSLAMCILIK NEREYE...

8 | HALKA DERGİ Girizgâh

10 | BEDRİ SOYLU Türkiye’de İslamcılık: Oligarşik Devletin Sınıf Körü İdeolojisi

19 | KAMİL KANİ AYGÖRDÜ Eski-İslamcılığın Biriciklik Problemi

23 | MUHAMMED GAZALİ KILIÇ Uzayan Pasif Devrim

28 | HAMİT HAYRAN Numan Kurtulmuş İslamcılığı

33 | SÜHA TARIK KESKİN Süha’nın Hikayesi

38 | MERYEM RANA KULAKSIZ Neden Orada ve Onlarlayız? Peki Siz Neden Burada Değilsiniz?

41 | AKİF EMRE İslamcılık mı, Müslümanlık mı?

44 | SUAT YALÇIN ‘En Eski Komünist’

49 | ZEKİ KILIÇASLAN Popülizm ve Sol Popülizm Üzerine

58 | FİKRET SOYSAL Horasan’da Müslüman-Komünist Bir Devlet: Serbedariler

63 | GÜLÇİN TUNALI “Cömertlerin ellerinde para yok, parası olanlarda ise kerem yok” Sa’di’nin *Gülistan*’ında Fakirler ile Zenginler

75 | ALP EREN TOPAL Sarıyerli Hoca Mehmed Sadık Yâhut Kuran Siyasi Bir Metin Olarak Nasıl Okunur?

GÖRSEL LİSTESİ:

Kapak Görseli: Cuma Şafak Kara’nın 6. sayı için yaptığı çalışma.

Sayfa 3a: Fernas Maden işçileri Ankara’ya yürürken. [Kaynak: Evrensel]

Sayfa 3b: As Plastik işçileri grevde. [Kaynak: Evrensel]

Sayfa 4a: Feminist örgütlerin Edirnekapi’da yaptıkları protesto eyleminden.

Sayfa 4b: KYK zammına dair bir görsel çalışma. [Kaynak: <https://www.ogretmenlersitesi.com/>]

Sayfa 4c: Edirne’de Narin Güran için yapılan bir mural çalışma.

Sayfa 5a: Gebze’de toplu halde öldürülmüş olan sokak hayvanları.

Sayfa 5b: İsmail Haniye ve Hasan Nasrallah

Sayfa 5c: Hikmet Kıvılcımlı

Sayfa 6a: Ayşenur Ezgi Eygi’nin şehadeti sonrası gerçekleştirilen bir eylemden.

Sayfa 6b: Oba Makarna’daki patlama sonrası fotoğraf. [Kaynak: Birgün]

Sayfa 6c: Filistin’deki bir çatışmadan bir fotoğraf.

Sayfa 7: Joe Mortis’e ait bir çalışma. [Kaynak: <https://www.nytimes.com/>]

Sayfa 8 : Corporate Art Task Force tarafından yapılan bir çalışma. [Kaynak: <https://pixels.com/>]

Sayfa 10: Lütfü Kaplanoğlu’na ait *Rüya* adlı çalışma. [Kaynak: <https://www.galerisoyut.com.tr/lutfu-kaplanoğlu-2022/>]

Sayfa 19: Gábor Koós’a ait bir çalışma.

Sayfa : Stefania Morgante’ye ait bir Gramsci çalışması. [Kaynak: <https://www.stefaniamorgante.com/>]

Sayfa: Sebülreşat Dergisi’nin son sayısının kapağı.

Sayfa: Medi Belortaja’ya ait bir karikatür.

Sayfa: Akif Emre

Sayfa: Hikmet Kıvılcımlı

Sayfa: Nada Prlja’ya ait, *Red Discussion 2, Chantal Mouffe 1* adlı çalışma.

Sayfa: Bir derviş tasviri. [Kaynak: Pinterest] ,

Sayfa: Sadi Şirazi portresi [Kaynak: Wikipedia]

Sayfa: Fausto Zonaro’ya ait geç 19. yüzyıl dönemi için yapılmış bir İstanbul resmi.

Fernas Maden İşçilerinin Direnişi Ankara'da Devam Ediyor!

AKP Batman Milletvekili Ferhat Nasıroğlu'nun sahibi olduğu Fernas Madencilik'te, ölüm riskiyle çalışan işçiler insanlık dışı çalışma koşullarına karşı Bağımsız Maden-İş Sendikası'nda örgütlenmişlerdi. Sendika üyesi 6 işçinin işten atılmasıyla maden işçileri iş bırakarak direnişe geçti. Direnişçi işçilere kolluk kuvvetleri müdahale etti ve 70 işçi ve sendikacılar polis şiddetiyle gözaltına alındı. Soma'daki maden önünde işçilerin direnişi devam ederken, patronun Bodrum'daki lüks otelinin önünde de eş zamanlı eylemler yapıldı. Ankara'da Çalışma Bakanlığı önünde, İstanbul'da Fernas'ın büyük ortakları Sabancı Holding ve Koç Holding önünde eylemler yapıldı. Fernas patronuyla

ilişkili her kurumu eylem alanına çeviren ama talepleri için bir muhatap bulamayan madenciler direnişlerinin 30. gününde Soma'dan Ankara'ya yürüyüş başlattı. Yürüyüş boyunca, şehir merkezlerinde açıklamalar yapıldı, birçok mücadeleci sendika Fernas işçileriyle birlikte yürüdü. Ölmek için direndiklerini söyleyen işçiler, bir yerden sonra ayak tabanları patladığı için yalın ayak yürümeye başladılar. "Bu yürüyüş yalnızca Fernas madencilerinin değil, tüm Türkiye işçi sınıfının yürüyüşüdür" diyen Fernas işçileri 8 gün boyunca kilometrelerce yol yürüyerek 2 Ekim günü Ankara'ya vardılar. Ankara girişinde polis barikatlarıyla işçilerin şehre girişleri engellenmeye çalışıldı fakat işçilerin inadı ve direnişiyle yol açıldı. Yalın ayak Meclis'in önüne geçen madenciler burada açıklama yaparak seslerinin duyulmasını ve taleplerinin bir an önce karşılanmasını istedi. Günlerdir, tüm partilerin milletvekilleri ile görüşmeler yapan işçilere henüz gerçek bir çözüm teklifi sunulmadı. Bir de bunun üstüne patron Ferhat Nasıroğlu, mecliste yaptığı yalan yanlış açıklama ile işçilerin direnişini gölgelemeye çalıştı. Madenciler ise yazdıkları açık mektupla, patronun her iddiasına kanıtlarıyla cevap verdi. Fernas işçilerinin, tüm Türkiye işçi sınıfının gündemine oturan direnişi devam ediyor. İşçilerin en temel talepleri şunlar: Ücretler Soma ortalamasına çekilsin, İSG önlemleri alınsın, banka promosyonları verilsin, işten atılan işçiler işe geri alınsın. Madenciler, yer altında ölmek için, yer üstünde haysiyetli bir yaşam için direniyor. Bu mücadele hepimizin, hep birlikte seslerine ses olalım!

As Plastik İşçileri Grevde!

İstanbul Hadımköy'de bulunan As Plastik fabrikasında işçiler 19 Eylül'den beri grevde. Düşük ücretlere, 12 saate varan çalışma saatlerine ve mobbinge karşı Petrol-İş sendikasında örgütlenen As Plastik işçileri iki yıldır toplu sözleşme yapabilmek için mücadele ediyor. Bu iki yıllık süreçte patron sendikanın yetkisine itiraz etti, öncü işçileri işten attı, üyelikten istifa etmeleri için işçilere baskı yaptı ama As Plastik işçilerinin gücünü kıramadı. Geçtiğimiz günlerde ise TİS görüşmelerine gelmeyerek ve 10 işçiyi daha işten atarak süreci baltalamaya

ve işçilere gözdağı vermeye çalıştı. TİS'te anlaşma sağlanamaması üzerine 19 Eylül'de greve çıkan işçilerin en temel taleplerinden biri bu süreçte işten atılan arkadaşlarının işe iade edilmesi. As Plastik işçileri, 2023'te 28 işçinin işten atılması sonrasında yaptıkları fiili grevle arkadaşlarının işe geri dönmesini sağlamıştı. Grevdeki işçiler, eski mücadele deneyimlerinden aldıkları güçle yola devam ediyorlar. Tüm engellemelere ve patronun grev kırıcılığına rağmen, insanca ve onurlu bir yaşam için mücadele eden As Plastik işçilerinin yanındayız. TİS derhal imzalsın, atılan işçiler işe geri alınsın!

Kadınlar Yaşamak İstiyor!

Ekim ayında Semih Çetin isimli fail, yarım saat arayla İkbâl Uzuner ve Ayşenur Halil'i İstanbul'da vahşice katletti. Cinayetin ardından, ülkenin dört bir yanında kadınlar sokağa çıktı ve kadın cinayetlerine karşı önlem alınması için çağrı yaptı. Türkiye hükümetinin 2021'de fesh ettiği İstanbul Sözleşmesi de bu süreçte yeniden gündeme geldi. İstanbul Sözleşmesi yürürlükte olsaydı ve aktif bir şekilde uygulansaydı bu cinayetler yaşanmayabilirdi. Kadın cinayetlerinin giderek artmasının en temel sebebi, emniyet ve yargı tarafından kadınları koruyucu önlemlerin alınmaması, kadınları "öldürmenin" cezasızlıkla sonuçlanması ve failerin teşvik edilmesidir. Bu yüzden, bu cinayetlerin faileri sadece erkekler değil, bu erkek şiddetini meşrulaştıran, faileri aklayan, patriyarkanın sürdürücüsü devlettir. Türkiye'de kadınlar, katledilen her bir kadının hesabını sormak ve kendi yaşamlarını korumak için mücadeleye devam edecek.

KYK Yurt Ücretlerine %50 Zam Yaptı!

Hükümet, Temmuz ayında asgari ücret için enflasyon güncellemesi yapmazken ve TÜİK enflasyon rakamlarını düşük gösterirken, Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) yurt ücretlerine %50 oranında zam yaptı. Böylelikle KYK yurtlarında en düşük ücret 345 TL'den 517 TL'ye, en yüksek ücret ise 570 TL'den 855 TL'ye çıktı. Türkiye'de öğrencilik günden güne daha masraflı bir hal alıyor ve yoksul ailelerden gelen öğrencilerin üniversiteye devam etmesi giderek zorlaşıyor. Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı çalışarak geçinmeye ve eğitime devam etmeye çalışıyor. Bununa birlikte öğrenciler, barınma ihtiyaçlarını karşılamak için devlet tarafından sübvans edilen cemaat yurtlarına yönlendiriliyor. Öğrenciler için güvenceli, ucuz ve temiz barınma hakkını sağlamak öncelikle KYK'ya düşen bir sorumluluktur. Öğrenciler, zamlardan ve artan eğitim masraflarından dolayı tepkililer.

Narin'in Failleri Bulunsun!

8 yaşındaki Narin Güran, 21 Ağustos'ta Kuran kursuna gitmek için evden çıktı ve bir daha dönmedi. Narin'i bütün köy halkı yaklaşık 20 gün boyunca aradı. Cinayetin aydınlanması için bütün Türkiye tepki gösterdi. Narin'in cesedi 8 Eylül'de daha önce aranmış olan köye yakın bir dereye bulundu. İddialara göre cinayet akrabaları tarafından işlenmişti ve aramaya katılanların bazıları da suç ortaklarıydı. Bölgede etkili olan siyasi figürlerin de gecikmeden dahil olduğu bir soruşturma süreci başladı. Cinayete dair birçok iddia ve spekülasyon yapıldı. Spekülasyonlarla olayın magazinleştirilmesini kabul etmiyoruz. Narin'in faileri, sadece aile ve akrabaları değil, önceki çocuk cinayeti ve istismar vakalarında yıldırcı cezalar vermeyen yargı ve yasaklarla olayın üstünü örtmeye çalışan siyasilerdir. Narin'in ölümü hakkında etkin bir soruşturma yürütülsün, failer en ağır şekilde cezalandırılsın!

Gebze'de 50 Sokak Hayvanı Ölü Bulundu!

Sokakta yaşayan hayvanların katledilmesinin önünü açan yasanın Meclis'ten geçmesinin ardından Türkiye'nin birçok şehrinden hayvanlara yönelik katliam haberleri gelmeye devam ediyor. 10 Ekim sabahında Gebze'de aralarında yavru kedi ve köpeklerin bulunduğu 50'ye yakın hayvan ilaçla öldürülmüş olarak bulundu. Haberin duyulması üzerine çok sayıda hayvan hakları savunucusu olay yerine gitti, ülke genelinde protestolar yapıldı. Birçok insan gözaltına alındı. Çıkarılan yasanın yarattığı boşluk, hayvanlara dönük katliamın yaygınlaşmasına ve kolayca gerçekleştirilmesine neden olmaya devam ediyor. Anayasaya aykırı olan bu yasa iptal edilmeli ve hiçbir savunması olmayan ve gündelik hayatımızın parçası olan hayvanların canlarına kastedilmesinin önüne geçilmelidir.

testolar yapıldı. Birçok insan gözaltına alındı. Çıkarılan yasanın yarattığı boşluk, hayvanlara dönük katliamın yaygınlaşmasına ve kolayca gerçekleştirilmesine neden olmaya devam ediyor. Anayasaya aykırı olan bu yasa iptal edilmeli ve hiçbir savunması olmayan ve gündelik hayatımızın parçası olan hayvanların canlarına kastedilmesinin önüne geçilmelidir.

Siyonist Oluşum Beyrut'a Bomba Yağdırdı

1948 yılından beri katliam üstüne katliam yapan İsrail, 7 Ekim direnişinin destekçilerinden Hizbullah örgütüne saldırmak amacıyla Lübnan'ın başkenti Beyrut'u defalarca bombaladı. Bu bombalamalar sırasında Hizbullah'ın genel sekreteri Hasan Nasrallah da öldürüldü. Yükselen tansiyon, İsrail'in Lübnan'a kara operasyonu başlatması ile bir başka aşamaya geçti. Biz bu sayıyı hazırlarken, Hamas'ın yeni lideri Yahya Sinvar, İsrail'in saldırısı sonucu hayatını kaybetti.

Hikmet Kıvılcımlı'yı Ölüm Yıldönümünde Anıyoruz!

Hikmet Kıvılcımlı 23 yıl önce 10 Ekim'de Belgrad'da prostat kanseri ile boğuşurken hayatını kaybetti. Ömrü boyunca içinde yaşadığı halka yabancı olmayan bir sınıf mücadelesinin imkânlarını, teorisini ve pratiğini mesele etti. Anti-emperyalist ve halkçı tutumunu asla bırakmadı. Mücadelesinin karşılığında uzun yıllar hapis yattı. Bu ülke için güçlü bir fikri miras bıraktı. Hikmet Kıvılcımlı'yı, bu büyük devrimciyi, ölüm yıl dönümünde saygıyla anıyoruz.

Ayşenur Ezgi Eygi Şehit Oldu

Washington Üniversitesi Psikoloji bölümü mezunu olan Ayşenur Ezgi Eygi, ISM organizasyonu ile birlikte gittiği Nablus'ta 6 Eylül 2024 tarihinde, Nablus'taki çiftçilerin yaptığı işgal karşıtı barışçıl bir protestoda Siyonist oluşuma tabi bir keskin nişancı tarafından eylem sırasında şehit edildi.

İş Cinayetlerinde Ölmek İstemiyoruz!

Oba Makarna Türkiye'nin en büyük makarna üreticilerinden biri. 15 Eylül'de Sakarya'nın Hendek ilçesindeki fabrikada bir patlama meydana geldi. Patlama sonrasında, 12 yaşında bir çocuğun da içinde olduğu 30 işçinin yaralandığı ve 1 işçinin öldüğü açıklanmıştı. Son haberlere göre ise patlamada hayatını kaybeden işçi sayısı 5'e çıktı. Sakarya'daki Büyük Coşkunlar Havai Fişek fabrikasındaki patlamanın üzerinden yalnızca 5 yıl geçti, işçi ailelerinin adalet mücadelesi hâlâ sürüyor. Evrensel'de yayınlanan Hilal Tok'un haberine göre Coşkunlar'da patlamayı yaşayan bazı işçiler Oba Makarna'da işe başlamış ve burada da benzer bir süreç yaşamışlar. Patronların almadıkları İSG önlemleri, devlet kurumları tarafından yapılmayan denetimler, üstü örtülen ihmaller, işçilerin her gün işyerlerinde katledilmesinin önünü açıyor. Çalışırken ölmek istemiyoruz, canımızı patronların insafına bırakmayacağız!

7 Ekim'in Üzerinden 1 Sene Geçti

7 Ekim 2023'te Filistin direnişinin Hamas önderliğinde İsrail oluşumuna gerçekleştirdiği operasyonun üzerinden bir sene geçti. Gerçekleştirilen operasyonun akabinden itibaren Gazze'de soykırım ve katliama her gün bir yenisini ekleyen İsrail, bugün halen Gazze'de kontrolü sağlayabilmiş değil. Bir senedir süren soykırım ve İsrail'in bitmek bilmeyen savaş taraftarlığı neticesinde bölgede yükselen tansiyon, İsrail'in İran'ın Suriye elçiliğini bombalaması ile eşik at-

lamış, İran'ın cevap olarak Telaviv'i vurmasına sebep olmuştu. İsrail, katliamını bölge sathına yaymaya çalışır iken Türkiye'den BOTAŞ aracılığıyla İsrail'e petrol akışı halen devam etmekte. Ayrıca İsrail ile kesildiği iddia edilen ticaretin 3. ülkeler üzerinden devam ettiğine dair iddialar da gün geçtikçe kuvvetlenmektedir.

İSLAMCILIK NEREYE...

Girizgâh

HALKA DERGİ

Halka Dergi'nin 6. sayısında İslamcılık meselesini ele alıyoruz. İslamcılık denince, bugün AKP'nin başını çektiği ve günümüz siyaset severleri tarafından dillere pelesenk edilmiş "Siyasal İslamcılık"ın anlaşılması muhtemel. Fakat bizim bahse konu ettiğimiz İslamcılık, köklerini geç Osmanlı tarihi

ve coğrafyasında bulan, 70ler itibariyle toplumsal alanda kendine yer açan, günahıyla sevabıyla günümüze miras kalan İslamcılıklardır. İslamcılıklar diyoruz, zira her ideoloji gibi onun da bağlamı ve topluluklarıyla aldığı farklı biçim ve momentler var.

Halka Dergi, içinden geldiği ve muhatap aldığı toplumsal kesimler itibariyle İslamcılığın hem eleştirisini hem de özeleştirisini yapan bir duruşu işlevli görüyor. Nasıl Sovyetler nezdinde "reel Sosyalizm" tecrübesi, Sosyalizmi topyekün iptal etmediyse, Türkiye'de AKP dönemi İslamcı tahayyül ve söylemleri kendi hegemonik söylemine hapsetse de, topyekün geleceğini kontrol etmekten uzaktır.

Yola çıkarken az-çok sosyal adalet söylemine içkin bir konum alan İslamcı akımlar,

AKP'nin siyaset sahnesine çıkmasıyla beraber küresel kapitalizmle barışık bir söyleme yelken açtılar. Zamanının başörtüsü mücadelesini büyük bir cüretle omuzlamış, Kürt hareketinden yüzünü tam çevirmemiş, Müslüman kadınların politik alanda yer bulmasını sağlamış İslamcılıklar; 2010larda iti-

baren siyasal iktidarın söylem ve kadro havuzuna dönüşen, ama siyasetine eser miktarda sirayet eden bir karakter gösterdiler. 2011 referandumuyla birlikte siyasal iktidarla kurdukları takip mesafesini, gönüllü bir yakınlığa çeviren çoğu İslamcı hareket ve kadrolar, Erdoğan'ın otoriterleşme sürecinde 'ne olursa olsun mazlumdan yana' şiarını 'ne olursa olsun "bizden" yana' ile değiştirdiler.

AKP ile zenginleşen İslamcı elitler daha da zenginleşme potansiyelini, sosyal adaletçi tutuma ve dolayısıyla Müslümanca yaşama-ya tercih ettiler. Elde edilen kazanımları koruma güdüsü ve hırsı, bu kesimleri ciddi cürümlerle ortaklığa icbar etti. Ekonomik kriz, darboğaz ve işçi sınıfının mücadeleye üstesinden gelmeye çalıştığı güçsüzlük halin-

de şüphesiz İslamcı kadroların sınıf siyasetinden beri olmayı tercih etmesinin payı vardır. Bu durum belki de genel anlamda İslamcı tahayyüllerin ciddi bir ekonomi politiğinin olmamasıyla açıklanabilir. Bu noktada şu soru gayet tabii sorulabilir; İslamcı kadrolar ne zaman sınıfla bir olmuştur? İslamcılık hangi noktada salt bir entelektüel arayıştan fazlasını vadetmiştir? Modernizme içkin, modernliklerle kavgalı İslamcılık hangi İslam'ın ilkelerini savunur? Sayısız okuma grubu, sayısız eylem ve sayısız radikal çıkış yaşanmıştır ve hangi noktada hayatı var eden işçi sınıfının, ezilen kesimlerin yanında durulmuş, bir teklif sunulabilmiştir?

İslamcılığa bir şekilde maruz kalan bizler bu siyasal tercihlerin hesabını bir dosya ile sormayı hedefliyoruz. Eleştirilerimiz ve özeleştirilerimiz bakidir. İslamcılık potansiyeliyle, harcadıklarıyla, harcanmışlığıyla, hafızasıyla ve yaşattıklarıyla konuşulması gereken bir hadisedir. AKP'nin kurulması ile birlikte İslamcılık kurucu, şekillendirici ve örgütlü bir kuvvetten çok, düzene eklenilen bir tavra yerini bırakmıştır. İslamcılığın cenazesini kaldırmak, ait olduğumuz kuşağın ne sorumluluğu ne de işidir. Bizler onun şimdi ve sonrasını, bir yol aramak ve açmak için deşmekle ilgiliyiz.

Halka Dergi'den selamlarla.

Türkiye’de İslamcılık: Oligarşik Devletin Sınıf Körü İdeolojisi

BEDRİ SOYLU

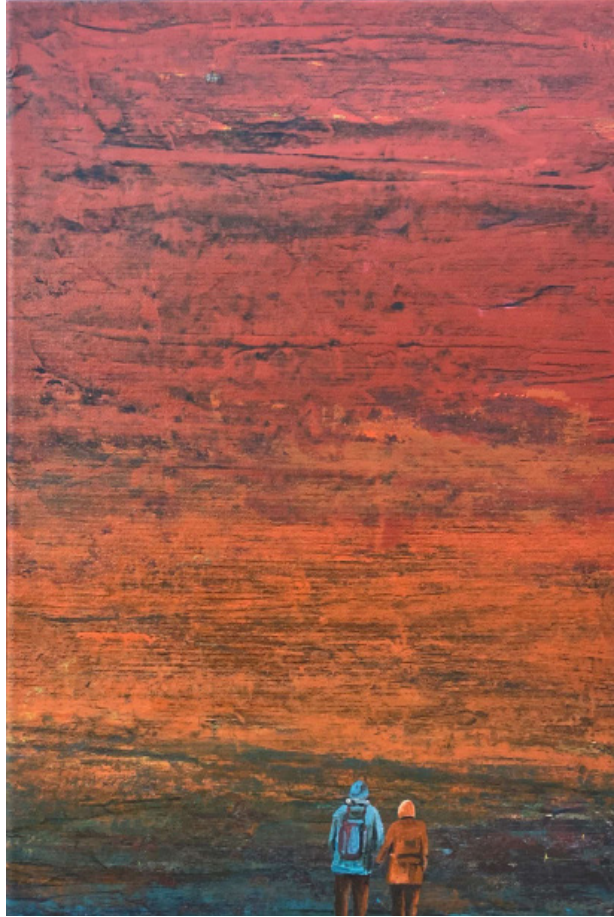
Kerteriz

Sınıf tutumu bir kerteriz. Sınıf siyaseti bir başucu terkibi. Kendisinden vazgeçemeyiz çünkü böylesi olduğunda sermaye sınıfı siyasal iklimin mutlak belirleyicisi oluyor.

Sınıf siyaseti, yüzünü halka, ezilenlere ve gerçek demokrasiye dönme iddiası taşıyan bir teklifin emniyet sigortası. Sınıf siyasetine sırtımızı döndüğümüzde hırsızlığın bütün imkânları için para babalarının eline her kapıyı açabilecekleri anahtarı da bırakmış oluyoruz. Gücümüz ve etki kabiliyetimiz ne kadar sınırlı olursa olsun, işçi sınıfının iktidarını

arzuladığımızda ise sermaye sınıfının ürkmesi kaçınılmazlaşıyor. Çünkü sermaye sınıfı korkak ve içinde işçi sınıfının iktidarı vurgusunu taşıyan bir siyasi teklif büyük bir potansiyeli de taşıyor. Sınıf tutumunun

bir kerteriz olması bu potansiyelinden ve imkânlarından kaynaklanıyor. Ezilenlerden yana taraf olmaktan vazgeçip zalimlerin yanına geçmek “işçi sınıfının iktidarı” demediğimiz müddetçe neredeyse kaçınılmaz bir son olarak duruyor. Çünkü

kapitalist sistem hâlâ işçilerin kültürel, ırksal ve dinî aidiyetlerine pek de aldırmadan, en çok işçi sınıfını ezmeyi sürdürüyor. Gerçek demokrasiden, hukuktan, insan haklarından vb. olumlu şeylerden istediğimiz kadar konuşabiliriz, bunları gayet tutarlı ve süslü cümlelerle

de yapabiliriz, ancak sınıf tutumu bir kerteriz olarak cümlelerimizde yer bulmuyorsa sermaye sınıfına hizmet eden bir yerde konumlanmamız kaçınılmaz hale gelir.

Ezilenlerden yana tutum almamak Müslümanlık olgusunu da tartışma konusu bir yere getiriyor. Çünkü “Allah adaleti emreder, eşitliği murad eder.” Rivayet şöyledir: Şam fethedildikten sonra Ömer’in istişare halkasında, cari savaş hukukunun gereği olarak eli silah tutan erkeklerin idam edilmesi, kadınların, çocukların ve yaşlıların köleleştirilmesi ve köle pazarlarında satılması, toprakların ve ganimetlerin savaşçılara dağıtılması kararı alınır. Mecliste Ali yoktur, hasta olduğu için toplantıya katılamamıştır. Bu karar Ömer’in içine sinmez. Sonra Ali’nin evine gider ve ona da danışır. Kararı benimsemeyen Ali Ömer’e, “Biz neden Müslüman olduk Ey Ömer, kölelere özgürlük için değil mi?” der ve bütün esirlerin serbest bırakılmasını, kimsenin malına ve canına kast edilmemesi gerektiğini söyler. Ömer, Ali’nin aklına uyar.

Geleneksel fıkhi kaynaklarda meraların, suyun, ateşin ve toprağın ortaklaşa kullanılmasını öne çıkaran çokça yorum ve hüküm vardır. Hatta suyun temellük edilmesi bir cihat ilanı sebebidir. İslam ahlakına ve hukukuna göre bazı şeyler ortak kullanılmalıdır ve ortak kullanım teşvik edilir. Bazı şeyler kamuya yani herkese aittir, toprak gibi dönemin üretim araçları dahil ortaklaşma gözetilir. Mesela Medine pazarında köşe kapıp yüksek gelir elde etmeye imkân veren uygulamalar yasaktır.

Geleneksel fıkhi kaynaklarda meraların, suyun, ateşin ve toprağın ortaklaşa kullanılmasını öne çıkaran çokça yorum ve hüküm vardır. Hatta suyun temellük edilmesi bir cihat ilanı sebebidir. İslam ahlakına ve hukukuna göre bazı şeyler ortak kullanılmalıdır ve ortak kullanım teşvik edilir. Bazı şeyler kamuya yani herkese aittir, toprak gibi dönemin üretim araçları dahil ortaklaşma gözetilir.

Pazara herkes eşit girer ve eşitliği bozacak görüntüler ve uygulamalar yasaklanmıştır.

Bir rivayet daha ekleyeyim. Ebubekir için de şöyle söylenir, “Müslüman oldu ve asla yalnız yemek yemedi.” Doğruluğundan ya da yanlışlığında bağımsız olarak bu -en azından yakıştırma olan- rivayet Müslüman olmanın nasıl bir tutumu teklif ettiğine dair bize çok önemli bir ipucu veriyor.

Bu saydıklarım detaylı yazılabilir, kaynakları ve örüntüleri özenle işlenmeli belki ancak Müslümanlığı bir teklif ve tutum olarak ezilenden ve halktan yana ve paylaşımcı bir şekilde görmenin anlamlı kodlarına işaret etmek için yeterlidir. Eşitlik arzusu tutumunu öne çıkararak benzer yüzlerce örnek tarihten verilebilir.

Soru

Geleneksel olan yorumlarda bile bazı eşitlik kriterlerini görebiliyorken neden bir siyasal teklif arzusu da barındırmasına rağmen modern İslamcılık görüntülerinde ezilenden yana olmanın bir kriteriz olarak somutluğunu göremiyoruz? Ya da daha özelleştirerek soralım, Türkiye’de İslamcılık neden bir eşitleme arzusunu barındıran sınıf siyasetine kör? Liberal anlatının asla eşitlemeyen “bireylerin fırsat eşitliği” yalanına kolayca müşteri olunurken, işçi kelimesine karşı neden alerji besleniyor? Bu yazı Türkiye özelinde bu sorunun cevabını arıyor. Öncesinde dünyadaki başka görüntülere bakalım.

Bazı Görüntüler

Ekim Devrimi’nde ve sonrasında Bolşeviklerle St. Petersburg’da Tatar Cami çevresinde merkezileşen Ceditiler’in (Rusya İslamcıları yani) ittifakına tarih şahit oldu. Muhtemelen Rusya’daki iç savaşın Bolşevikler lehine bitmesi de bu ittifakla doğrudan ilgiliydi. Çünkü Ceditiler’in de gayretleriyle Müslümanlar Bolşeviklerle birlikte savaştılar. Bu örnek dışında İslam coğrafyasında sınıf siyasetiyle Müslümanların daha güçlü ve iç içe olduğu çokça örnek var. Mesela İran İslam Devrimi -devrimin matahlı-

Din mefhumu çıkışı ve yapısı gereği siyasal bir olgudur. Dinler ideolojilerin siyasallığı kadar siyasaldır. Çünkü tarih boyunca bütün dinler siyasal bir teklifle birlikte vücut bulup yayıldılar. Din olgusu vücut bulduğu çağın siyasal dili içinde teşekkül etti. Yani İslam dahil herhangi bir dine dair konuşurken başa “siyasal” ifadesi koymak en basit tabirle totoloji oluyor. Maalesef bu cahillik, tarihsel materyalizmi ve diyalektiği savunduğunu iddia edenler arasında da bol miktarda görülüyor.

ğından bağımsız olarak- de sol siyasetlerle yapılan bir ittifakla mümkün olabildi. Ya da yine İran’dan bir örnek vereyim, İran’daki ilk komünist partinin kurucusu, Kürt bir molla olan Mirza Küçük Han’dı, Bolşevikler bölgeden desteklerini çektikten sonra Elbruz dağlarında hayatını kaybetti ve kesilen başı Tahran sokaklarında dolaştırıldı. Dünyanın en büyük komünist partilerinden birisi halkının neredeyse tamamı Müslüman olan Endonezya’da serpildi ve darbeci-sağcı bir iktidar eliyle kanlı bir şekilde tasfiye edildi. Prizren’in en etkili Melami şeyhi olan Arnavut Hacı Ömer Lütfü Paçariz, Yugoslavya Komünist Partisi saflarına geçti ve devrimci şiirler yazdı. Türkiye teşekkül ederken Bolşeviklerle ve sosyalist siyasetlere dinamik ilişkiler kuruldu, birçok siyasi parti -Abidin Nesimi beş farklı komünist eğilim sayar- bu dönemde Anadolu’da etkili oldu, sonrasında bir şekilde bu siyasetlerin üzerine ölü toprağı serildi. Örnekler çoğaltılabilir. Türkiye’deki İslamcılarının ve Müslümanların bu anlamda geride kalmasının buraya mahsus nedenleri olmalı.

Cahillik mi, Düşmanlık mı?

İlk olarak normatif anlamıyla İslamcılık nedir sorusuna bakalım. Ayrıca bunun Türkiye özelinde nereye düştüğüne özellikle bakmalıyız. Çünkü maalesef “Siyasal İslamcılar” ifadesinin bolca kullanıldığı

bir cahillik ve meraksızlık görüntüsü Türkiye’de hâkim. Bu kullanımın açılması gerekir.

Din mefhumu çıkışı ve yapısı gereği siyasal bir olgudur. Dinler ideolojilerin siyasallığı kadar siyasaldır. Çünkü tarih boyunca bütün dinler siyasal bir teklifle birlikte vücut bulup yayıldılar. Din olgusu vücut bulduğu çağın siyasal dili içinde teşekkül etti. Yani İslam dahil herhangi bir dine dair konuşurken başa “siyasal” ifadesi koymak en basit tabirle totoloji oluyor. Maalesef bu cahillik, tarihsel materyalizmi ve diyalektiği savunduğunu iddia edenler arasında da bol miktarda görülüyor. Bazıları ne tarihten haberdar ne de diyalektikten... Birazcık tarih okuyup somut durumun somut tahliline merak salıp, toplumsal dokuyu ve siyasal mücadele hafızasını gözetmeler böyle konuşmayacaklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hülasa üzerine tekrar basarak söyleyelim, İslam dahil bütün dinler siyasaldır, kutsal metinler de politik metinlerdir, Kuran tepeden tırnağa politik bir kitaptır. Dinler zaman içerisinde siyasal teklif görüntülerini kaybettiklerinden başka isimlerle oluşmaya ve çıkmaya devam etmiş. İslam bu dinler arasında, insanlık tarihi açısından, daha modern zamanlarda teşekkül etmiş bir din olması hasebiyle politik mesajını ve teklifini diğerlerinden daha diri şekilde gösterebilen bir teklif ve tutum olarak duruyor. Sonuç olarak İslam için “siyasal” takısını kullanmak ya ahmakça bir edim ya da İslam’ın siyasallığını mesele etmek anlamına yani bir düşmanlık görüntüsü anlamına geliyor. İkincisi için en açık ve somut örnek Süleyman Demirel’in ifadeleriyle karşımıza çıkmıştı: “Kuran’ın ‘ahkam ayetleri’ne göre dünya tanzim edilmemiştir. Gelin gene eski günlere dönelim diyorsanız, bu irticadır; dönemezsiniz.” demişti. Dinin gündelik hayata ve hatta siyasete müdahale etme iddiası taşıyan görüntülerine gericilik demişti özetle. Demirel’in 1999 yılında ettiği bu laf 28 Şubat dönemindeki “Siyasal İslam” tartışmalarının tam ortasında yer alan bir görüntüyüdü. İslam’dan bahsedince siyasal olana dair hafızası ve tetikleyiciliği süregelen ve süregidecek olan bir olgudan bahsediyoruz demektir ve siyasal olanı dinden ayırma şansına sahip

değiliz. Neticede herhangi bir yok saymaya ya da düşmanlığa gitmeden, murad edilen şeylere yani eşitlik, adalet ve kardeşlik gibi insanlığın mirası olan tekliflere ve tutumlara tahvil edilebilecek bir yorumun izini sürmek gerekiyor. Özetle et ve tırnak gibi birbiri içine geçmiş şeyleri ayıramazsınız. Ve bir Müslüman olarak kanaatimce, dinin temel meselesine ve özüne yaklaşmak da ancak böyle mümkün olabilir.

Şimdi tartışa geldiğimiz terkibe, “Siyasal İslamcılık”/“Siyasal İslamcılar” ifadesini konu etmeye devam edelim. “İslamcı” kavramı için; Oxford İngilizce Sözlüğü (OED), kavramı 1840lara kadar götürür, Cambridge Sözlüğü ise şöyle tarif eder: “a person who believes strongly in Islam, especially one who believes that Islam should influence political systems” (“İslam’a güçlü bir şekilde inanan ve özellikle İslam’ın siyasi sistemleri etkilemesi gerektiğine inanan kişi.”) [1] Oxford İngilizce Sözlüğü ise bütün Müslümanları tek bir ülkede toplamayı mesele eden ve dini siyasete alet eden akım diyor. [2] Tariflemedeki sinsiliği bir tarafa koyalım şimdilik ancak bu kadarı bile “Siyasal İslamcılar” ifadesindeki cahilliği sergilemek için yeterli. Tarif, yönetmeyi ve siyaset arzusunu izhar ediyor. Kavram setindeki (“Siyasal İslamcılar”) totolojinin ve cahilliğin ikinci delili olarak bu yeterlidir.

Bu haliyle “Siyasal İslam”, “Siyasal İslamcılık”, “Siyasal İslamcılar” gibi ifadelerin herhangi bir meseleyi anlamaya hizmet etmeyeceği çok açık. Düpedüz cahilce ya da düşmanca kullanımlar bunlar. Ancak bir şeyler anlatma kabiliyeti olan kullanımlar, bana sorarsanız daha çok gizlenmeye çalışılan bir İslam düşmanlığının alameti olan ifadeler.

İslamcılık Nedir?

Şimdi İslamcılık olgusunu yerli yerine oturarak konuşmaya çalışalım.

Diyanet İslam Ansiklopedisi İslamcılık için şöyle diyor: “XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkan dinî-siyasî ideoloji.” Bu madde için İlhan Kut-

luer’in yazdığı pasaj ise şöyle başlıyor: “İslamcılık hareketi, modern Avrupa medeniyetinin İslâm dünyası aleyhinde oluşturduğu tehditlere etkili bir karşı koymanın ancak modernleşmenin gereklerine uygun bir zihniyet dünyası inşa etmekle ve dinin kılavuzluğunda gerçekleşecek bir modernleşme ile mümkün olacağı fikrine dayanır; bu modernizm anlayışı, İslamcılığı İslâm dünyasında ortaya çıkan birçok benzeri akımdan farklı kılan önemli bir ayrıraştır.” [3]

Kavramı 19. yüzyıla kadar götüren tariflerin ortak özelliği bir anti-emperyalizmi ve teşekkülü arzulanan büyük bir siyasal özneyi işaret ediyor. 1980 sonrası Türkiye İslamcıları arasında kabul görmese de Namık Kemal ve pek bir sevilen Cemalettin Afgani gibi düşünürlerin/aktivistlerin teklifleri ve siyasal çırpınışları bu tarifi karşılıklarını bolca sunuyor.

Soğuk savaş bittikten sonra ABD emperyalizmi teorisyenlerinin de bu minvalde bir kavramlaştırmaya başvurduklarını gördük. Müslümanları Batı dışı bir siyasal kamp olarak görmek ve siyasal tekliflerini de Batı karşıtı bir yerden kurmak için kolları sıvadılar, coğrafyası belli bir medeniyet ve kültür tarifi

Kavramı 19. yüzyıla kadar götüren tariflerin ortak özelliği bir anti-emperyalizmi ve teşekkülü arzulanan büyük bir siyasal özneyi işaret ediyor. 1980 sonrası Türkiye İslamcıları arasında kabul görmese de Namık Kemal ve pek bir sevilen Cemalettin Afgani gibi düşünürlerin/aktivistlerin teklifleri ve siyasal çırpınışları bu tarifi karşılıklarını bolca sunuyor.

siyasal teklifi olarak kodlayarak. Huntington olası bir medeniyet çatışmasının dikkate değer bir odağı olarak “İslam Medeniyeti” kavramına başvurdu. Bu siyasal öznelik anlamları da veren “karşıtlık” kimilerince çok sevildi ve sahiplenildi. Ancak her tarif bir siyasal billurlaşmanın da işaretlerini verir ve bu tariften sonra Müslümanların yaşadıkları bölgeler “modernce” işgal edildi. Fransızlaşan Amin Maa-louf ise *Labirent* adlı Batı’nın dışında kalan odakları tarife niyetlenen son kitabında İslam Medeniyeti olgusuna başlık açmıyor.

Fransızlar İslamcılık kavramını 70lerden sonra kullanmaya başlıyorlar, zamanla İslami Fundamentallism kavramı daha çok kullanılıyor. Bu dönem Cezayir’in sömürge karşıtı bağımsızlık mücadelesinin yapıldığı zamanlara denk geliyor.

Dinî olanı zaten doğası gereği siyasal olarak kodladığım için İslamcılık kavramlaştırmasını doğru bulmamakla birlikte sinsi de buluyorum. Böylesi hem İslam’daki siyasal arzunun marjinal bir kodlamaya itilmesine hem de İslam’ın murad ettiği tutumların görünmezleşmesine neden oluyor. Bir siyasal teklif görüntüsü olarak İslamcılık için bence en doğru tarif şu: “Yönetme hakkını Müslümanlara mahsus kılma gayreti.” Müslümanlık ise bu kavramın darlığından ve taşıdığı faşizmden münezzeh. Tarifi böyle yapmak hem daha dürüstçe hem de somut durumu daha doğru bir şekilde okumayı mümkün kılıyor. Buradan yola çıkarak yazının ilerleyen kısımlarında modern Cumhuriyet’in teşekkül devrine gideceğim.

Türkiye İslamcılığı

Kavramın Türkiye’de, İngiltere, ABD ya da Fransa’daki gibi bir dışarıdanlık görüntüsü taşımadığı için geleneksel çevrelerce pek benimsenmediğini görüyoruz. Batıda ise daha çok “barbarları”/“yeni ötekileri” tarif için tercih edilmiş duruyor. Türkiye’de neredeyse seksenlere kadar sahipleneni çıkmıyor. Hatta geleneksel çevreler, “İslamcı” görülen figürler için çoğunlukla “modernist” ve “Vahhabi”

Dinî olanı zaten doğası gereği siyasal olarak kodladığım için İslamcılık kavramlaştırmasını doğru bulmamakla birlikte sinsi de buluyorum. Böylesi hem İslam’daki siyasal arzunun marjinal bir kodlamaya itilmesine hem de İslam’ın murad ettiği tutumların görünmezleşmesine neden oluyor. Bir siyasal teklif görüntüsü olarak İslamcılık için bence en doğru tarif şu: “Yönetme hakkını Müslümanlara mahsus kılma gayreti.

etiketlerini kullanıyorlar. Bu etiketleme uzun süre devam ediyor. Türkiye’de karşımıza çıkışı, Fransa’da başlayan tartışmalardan sonra 70lerin sonunda bir düşünce/fikir kulübü olarak daha çok, *Düşünce Dergisi*’yle birlikte. O tarihlerde Müslümanlık görüntülerinin en baskın belirleyicisi olan tarikat kökenli çevrelerde de bunların desteklediği siyasetlerde de İslamcılık ifadesinin benimsendiğini asla görmüyoruz. İslamcılığın sağcılıktan uzaklaşma istidadı taşıdığı moment de tam olarak bu “fikir kulübü” derekesindeki girişimle karşımıza çıkıyor. Ömer Lekesiz’e göre bu terim 1972 tarihli Okyanus Ansiklopedik sözlükte de 1981 tarihli TDK Türkçe sözlükte de karşımıza çıkmaz. [4]

1976-1979 yılları arasında Ali Bulaç’ın ve Ahmet Kuru’nun önderliğiyle toplam 26 sayı çıkan *Düşünce Dergisi*, modern olgulara meraklı ve çağın getirdikleriyle ilgilenen kişilerin katkılarıyla çıkıyor. Yazı başlıklarında sağ siyasetlerin tekliflerinden ve muhafazakârlıklarından farklı bir beklenti anlaşıyor. Seçilen başlıklardan ve görülen arayışlardan yola çıkarak, sağcılıktan ve devletçilikten ayrı bir istidadı gözeten bir girişimdir diyebiliyoruz. Dergi çevresinde billurlaşan söylem 80 sonrasında Erbakan ve MTTB çevrelerinden kopan ve İslamcılaştan örgütlerin teşekkülü için anlamlı bir zemin sunuyor.

Darbeden sonra birçok gençlik önderi Erbakan'ın yanına giderek, sisteme bağlı resmi bir partiye ve tarikatlarla kol kola vererek İslamcı bir siyasetin mümkün olmadığını söyleyip kendi mecralarını kurmaya gayret ediyorlar. Bu dönem için İran'da gerçekleşen İslam Devrimi'nin yarattığı rüzgârın da 70lerin sonlarına doğru hızla artan Seyyid Kutup çevirilerinin de etkisi olduğunu yadsıyamayız. Bir şekilde toplumsal ve siyasal devrim tahayyülünün ve arzusunun yükseldiği bir momentte yüzünü kitlelere de dönen İslamcılıklar türüyor. Bu insanlar halkla doğrudan rabıta kurarak cemaatleşmeyi arzuluyorlar. Bunu yaparken "fundamentalist" görüşlere bağlı kalarak ve sürekli yapılan yeni çevirilerden beslenerek örgütleniyorlar. Halkın geleneksel kalıplarına ve ezberlerine rağmen din içinde kalarak "başka" ve devrimci bir siyaset teklif etmeye çalışıyorlar. İster istemez söylemleri geniş kitlelerde karşılık bulmuyor ancak kadro ve lokal çevrelerin inşası mümkün olabiliyor. Bazıları ise İslamcı teklifinin düşünsel arayış kısmında seğirmeye özenle sebat gösteriyor. Bunlar ekserisi kentsel sermayesi görece fazla olan ve şehirli bir görüntünün müşterisi olan steril tipler olarak kalıyorlar. Şu an "AKP'nin kültürlüleri" olarak arzı endam eden, pek gürültü yapmayan ve sürekli mır mır konuşan çevreler bunlar.

AKP tek alternatif iktidar imkânı olarak ortaya atılınca, cemaatleşip kadro üreten çevreler de kültürlü ve şehirli görünümle arzı endam eden tipler de AKP siyasetinde söz sahibi olacakları düşüncesiyle sisteme entegre olmakta pek zorlanmıyorlar. Yaklaşık 50 yıl süren bu serencamın detaylı tahlili elbette gerekir. Ancak günün sonunda İslamcılık dediğimiz olgu hem kendisini besleyen Yeniden Millî Mücadele (YMM) Dergisi çevresi ve MTTB gibi yapıların etkisinde kalarak hem de 90lar sonunda Fetullahçılar, Selametçiler, Tarikatçılar ve İslamcılar dahil dinî alandan konuşan çevreleri mezceden AKP siyasetinin bir aparatına dönüşerek "kemâle eriyor". Bunun bu kadar "kolay" gerçekleşmesinin detaylı bir izahı elbette gerekir. Ancak bu yazının hacmini aşacağı aşikâr. Buradan sonrasında belki

sergilenen sınıf körlüğü üzerinden bazı tespitlere yaklaşabiliriz. Burada İslamcılık neden bir devlet aparatıdır sorusuna da cevap bulmaya çalışalım.

Kemal Paşa'nın İslamcılığı

İki adım geriye gidelim. **İslamcılığın tarifini yaparken yönetme hakkını Müslümanlara münhasır bir olgu olarak görmeyi öne sürdüm.** Kavramı bu anlamıyla gördüğümüzde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Modern Türkiye Cumhuriyeti kurulurken bu anlamıyla İslamcı bir yapı olarak teşekkül etti. Modern Türkiye ulusu da kurucu unsuru Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetleri'nden ve Müslüman olan halktan mürekkepti. Modern ulusumuz en başta bir **Müslüman ittifakı ve sözleşmesi** ile kuruldu. Müslüman olmayanların binlerce yıldır yaşadıkları bu coğrafyadan sürülmeleri bir hak olarak görüldü. Kalan bir avuç gayri müslim ise kendisine bahşedildiği kadar siyasal katılımda yer alabildiler. Uzun süre askerlik vazifelerini yaparken kendilerine silah verilmedi, neredeyse hiçbir zaman yüksek rütbeli memur olmadılar. Kamusal figürler olduklarında ise gerçek isimlerini kullanamadılar. Muhtelif provokasyonların beslenmesi nedeniyle sürekli bir pogrom ve

Bazıları ise İslamcı teklifinin düşünsel arayış kısmında seğirmeye özenle sebat gösteriyor. Bunlar ekserisi kentsel sermayesi görece fazla olan ve şehirli bir görüntünün müşterisi olan steril tipler olarak kalıyorlar. Şu an "AKP'nin kültürlüleri" olarak arzı endam eden, pek gürültü yapmayan ve sürekli mır mır konuşan çevreler bunlar.

sürülme tehdidi altında yaşadılar. **Türkiye'nin kurucu unsuru en başta, ırksal kökene bakılmaksızın Müslümanlardı.** Şu an yaşadığımız birçok sorun da bu teşekkül zamanlarının bakiyesidir. (Tabi zaman içinde ırkçı siyasetler yükseldi ve sonrasında Kürtlerin de kenara itilmesini gördük ancak bu bahsi diğer.) Peki neden böyle oldu?

Boğazın hasta adamı kabul edilen, Çar 1.Nikolay'ın "Kollarımız arasında hasta, ağır hasta bir adam var." diyerek tarif ettiği Osmanlı, imparatorluğu kurtarmaya çalışırken bazı yöntemler denedi ancak bunların hiç birisi etkili olmadı. Osmanlı Millet Sistemi, Balkanlarda haklı olarak yükselen ulusal kurtuluş mücadelelerinin de sürekli sistematik ayrımcılığı derinleşen Ermenilerin yükselen isyanını da karşılayamadı. Neticede imparatorluğun teşekkülünden beri asli unsur olmuş olan ya da olması gereken unsurlar teker teker kopmaya başladılar. Balkan savaşlarında ve Çanakkale Savaşı'nda duygusal bir kopuş çoktan yaşanmıştı. [5] Bununla birlikte Ermenilere uygulanan soykırım ve zorunlu göç demografiyi ciddi şekilde değiştirdi. Çanakkale Savaşı sırasında, millet sistemi içerisinde kalan unsurlardan sadece Yahudi toplumu destek vermeye devam etti. Modern cumhuriyet bir zorunluluk olarak Müslüman unsurların büyük çoğunluğu teşkil ettiği bir zeminde kuruldu.

Kemal Paşa ve Cumhuriyet'in kurucu figürleri mecburen **Müslümanların yönetimini savunan** bir yerde durdular. Ancak bu **İslamcılık**, Müslümanlığın bazı görüntülerini de törpülemeyi kendisine vazife gören, Diyanet gibi kurumlarla dinin denetim altına alındığı, devletin denetimi dışında dinî faaliyetlerin ve eğitimlerin yasak olduğu bir İslamcılık idi.

Türkiye'de hem bugün kendine İslamcı diyen İslamcılar hem de tarikatçılar Kemal Paşa ve kurucu figürler için böyle bir yakıştırmayı yapmaz. Dinî görüntülere alerjisi olan insanlar da yapmaz. Bu gibi bir siyasetin de kendi dönemi için ne denli ihtiyaç olduğunu tam olarak kestirmemiz bugünden pek mümkün değil. Lakin olgunun adını düzgün koy-

mak zorundayız. Çünkü teşekkül dönemi sancıları ve gerilimleri bu zeminle birlikte şekillendi. Meclis muhalefeti, kurucu anlaşmalar, halkçılığımız ve dış ittifaklar bu zeminde belirginleşti.

Kemal Paşa Halkçılığı

Modern cumhuriyet teşekkül ederken ve imparatorluk tasfiye olunurken yeni gelecek olanın karakteri ve mahiyeti ciddi bir tartışmanın konusuydu. Tabandan yükselen bir demokrasi ve halk lehine işeyen bir katılım mekanizması için ciddi tartışmalar yapılıyordu. Bu tartışmalarda dönemin rüzgârı olan Bolşevizm ve ülkenin asli kimliği olarak kabul edilmesi kaçınılmaz olan Müslümanlık belirleyici unsurlardı. Halkçı bir siyaseti nasıl kuracaktık. O dönemde Türkiye siyasetinde Bolşevik bir havanın estiğini söylemek gerekir. Hem anti-emperyalizmin diri bir hissiyat olması hem de Devrim'in yayılmacı etkisi buralara kadar gelmişti. İttihatçılar, Yeşil Ordu Cemiyeti, Kemal Paşacılar halkçı bir idarenin teşekkülü noktasında hemfikirdi. Ancak tabanın yönetime katılımı nasıl olacaktı?

Kemal Paşa'nın siyasi rakipleri olan Yeşil Ordu Cemiyeti de İttihatçı kadrolar da halkçılık meselesine dair programlar ve teklifler hazırlıyorlardı. Oturmamış siyasi dengeler arasında Kemal Paşa aynı zamanda bir siyasi müdahale anlamı da taşıyan ilk Halkçılık Programı'nı 13 Eylül 1920'de meclise sundu. Bu müdahale onu siyasi rakiplerinin bir adım önüne taşımıştı. Emel Akal'a göre bu program mevcut konuşulan tekliflerin adeta bir bileşkesiydi. Ayrıca kanaatimce bu program demokratik karakteri bugünün çok ötesinde olan bir programdı. İlk program üzerine yapılan tartışmalarla temsiliyetin şekline dair şöyle bir madde eklendi: "**Büyük Millet Meclisi vilayetler halkınca meslekler erbabı temsil edilmek üzere doğrudan doğru münhetap azadan mürekkeptir**". (Halkçılık Programı 9. Madde. Madenin 13 Eylül tarihli ilk hali şöyledir: "**Büyük Millet Meclisi, vilâyetler halkınca reyâtı ile münhatap azadan mürekkeptir.**") [6] 21 Ekim'de tamamlanan haliyle metinde açık şekilde işçi temsiliyetine olanak sağlayan bir kurgu vardı. Akal bu değişimde

Marksizmle uzaktan yakından ilişkisi olmamasına rağmen “Türk Marksisti” olarak şöhret kazanan ve İttihatçı olan Kör Ali İhsan Bey’in kaleme aldığı “meslek temsili” anlayışı etkili olmuştur der. Program bu haliyle büyük heyecan yaratmıştır ancak mecliste Bolşevik karşıtı ve “İslamcı” vurguları öne çıkaran bazı çıkışlar olur. Meslek vurgusu, yapılan uzun sınıf tartışmaları sonrasında son haline gelen Teşkilatı Esasiye Kanunu’nda yer almaz. Mecliste temsil hakkında belirleyicilik işçiler, köylüler ve yoksullar lehine şekillenmez. “Hâkimiyet kayıtsız şartsız yine millettir” ile başlayan ama milletin kolaylıkla kenarda tutulabildiği bir yasa ortaya çıkar. [7]

Son haliyle toplam 24 madde olarak şekillenen kanunda artık “halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtarmak” ifadesi de “Türkiye Halk Hükümeti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur,” ifadeleri de yer almaz. [8]

Emel Akal şöyle özetler: “Kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla kaybetmeye başlayan küçük esnaf, zanaatkâr ve köylünün, mesleki temsil sistemine göre yapılacak seçimler sayesinde Meclis’e girecek, çıkarlarının korunması doğrultusunda faaliyet gösterecekleri düşünülmekteydi. Encümen Lahiyası’nda, çiftçiler ve çobanlar, tüccarlar, denizciler, madenciler, ırgatlar, serbest meslekler, sanatkârlar, memurlar ve askerler olmak üzere toplam dokuz meslek grubu kabul edilmişti. Ancak İttihatçı rûeasa gibi Mustafa Kemal tarafından da kabul görmeyince, uzun tartışmalara neden olan “seçimlerde mesleki temsil önerisi” son oylamada reddedilerek genel oy ilkesi benimsendi.” Akal ayrıca Kemal Paşa’ya muhalif olmasıyla birlikte Mustafa Suphi ve arkadaşlarını katledilmesinde örgütleyici olan, bir süre Erzurum ve Trabzon valiliği de yapmış olan, anti-komünist Hamit Bey’den şu alıntıyı yapar: “Hükümet tarafından tanzim edilip elimize geçen programda Bolşeviklik hakimdi. Refet Bey’e komünistliğe mutlak surette muhalefet edeceğimizi bildirdim. [Refet Bey’in ısrarı üzerine] işi şahsi duygulara üstün tuttuğum için programda değişiklik teklifini kabul ettim. Elindeki programı an-

ladığından katiyen şüpheli bulduğum komünizm eserinden esinlenen Celal [Bayar] Bey’le, kanaatini hırsına feda eden Refet Bey’e karşı uzun uzadıya uğraştıktan sonra programdaki Bolşevik ruhunu gidermeye imkan nispetinde muvaffak olduk.” [9]

Yine de 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun günümüzdeki uygulamalardan da demokratik bir ruhu olduğunu söylemeliyiz. Ancak sınıfın hakkını teslim eden ve mücadele alanını genişleten bir temel uzlaşma metni olmadan teşekkül eden bir yapı ile baş başa kaldık. Zaman içerisinde sahip olduğu bütün demokratik ruhu da oligarşiye teslim eden bir devlet gelişti. Bugün içinde yaşadığımız yer böyle. [10]

Sonuç Yerine

Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar bugün bazı İslamcılar pek de tatmin etmese bile döneminde esen eşitlikçi rüzgârı keserek **Müslümanların yönettiği İslamcı bir devlet** olarak teşekkül etti. Kemalizmin taşıyıcısı olan unsurlarda da açık bir din karşıtlığını pek görmedik, daha çok dinin gündelik hayata müdahalesini dizginlemeye çalışan bir mekaniği işletirken gördük. Bu olurken dinin modernist ve siyasal tekliflerden arındırıcı yorumlarına sıkı sıkıya bağlanıldığını da gördük. Bu açıdan bakılınca günümüz İslamcılarıyla sistemi taşıyan unsurların bir düzeyde ayrıştığını görebiliyoruz. Ancak bu pek de ciddi bir fark yaratmayan ayrışma zaman içerisinde kolayca kapandı. AKP eliyle sistemin bir aparatı olarak hızlıca konumlanan İslamcılar bu kapanan yarığın ispatı olarak yeterlidir. Sistemin de hiç işine yaramayan ve çok büyük bir saçmalık olan başörtüsü yasağı gibi şekli uygulamalar ortadan kalkınca, üniversite kadrolarındaki kotalar kaldırılınca İslamcıların çok büyük kısmı için rejimle hesaplaşma sona erdi. Kısa bir dönem, bir teşebbüs hali dışında, Türkiye’deki İslamcılar hem Cumhuriyet’in teşekkül döneminin ruhunun etkisinde kalarak hem de tabanda şekillenmiş olan devletçi dindarlık normlarından sebep, kurucu normların sınırını ihlal etme kabiliyetini asla sergileyemedi. Sergilemesi de beklenemezdi. Devletin

İslamcılığı her yerde yaşamaya devam etti. Bugün İslamcılar neden sistemin dışında bir söz söyleyemez sorusunun cevabı buradadır. İslamcılar ve muhafazakârların çoğunun diline pelesenk olan “İslam’da sendika yoktur”, “İslam’da sınıflı yapı olmaz”, “Sınıf olgusunu yönetenler ve yönetilenler olarak görmek gerekir”, “Hepimiz aynı gemideyiz” gibi gerçeklikten ve hayattan kopuk, tarih bilgisinden mahrum, sınıf körü yorumlar devlete göbekten bağlı olmayla doğrudan ilgilidir. Sınıf meselesini görmesine rağmen sesini gür bir şekilde çıkarmayıp kopuşunu gerçekleştiremeyen İslamcılar da konforlu alanlarını terk etmeyip Müslümanlıktan çıkamadıklarından bu haldeler.

Bugün Müslümanlar neden bir şey söyleyebilir ve ezilenden yana yer alabilir sorusunun cevabı kanaatimce bu tartışmanın içindedir. Zira hem Cumhuriyet’in teşekkülü döneminde, hem Osmanlı’da hem de hâlâ toplumun tabanında dindarlıkla çatışmayan komünistçe yorumları görmeye devam ediyoruz. Özetle Müslümanlar bir şey söyleyebilir ancak sistemin ablukasından çıkma kapısı AKP siyasetiyle artık tamamen mühürlenmiş olan İslam-

cıların, ne bir sınıf siyaseti teklifleri ne de oligarşinin rahatsız olacağı şeyleri söyleme kabiliyetleri asla olmayacak. Müslümanlar ise böyle bir hapis-hane içinde değiller.

Dipnotlar:

- [1] Kaynak: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/islamist>
- [2] Kaynak: Google Search: “İslamcılık nedir?”
- [3] TDV *İslam Ansiklopedisi*, İslamcılık maddesi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/islamcilik#3-dusuncede>
- [4] Ömer Lekesiz, “İslâmcılık teriminin siyasî soykütüğü”, Link: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/omer-lekesiz/islamcilik-teriminin-siyasi-soykutugu-4617410>
- [5] Stefanos Yerasimos, *İstanbul 1914-1923* adlı kitabında bu görüntüleri çok başarılı anlatır.
- [6] Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde, İş-tirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, 2014, sf. 229.
- [7] A.g.e., sf. 243.
- [8] A.g.e., sf. 242.
- [9] A.g.e., sf. 243.
- [10] Emel Akal bütün bu süreci uzun ve detaylı olarak aktarmıştır. Ayrıca okumanızı öneririm. A.g.e., sf. 219-246.

Eski-İslamcılığın Biriciklik Problemi

KAMİL KANİ AYGÖRDÜ

Herkes ergen olur. Ergenlik dönemi ise zamanla geçen birçok yanılsama ile beraber gelir. Bunlardan birisi de biriciklik yanılgısıdır. Ergen birey kendisini biricik ve benzersiz zanneder.

Onun biricikliği, kendi varlığını tanımaya başladıkça alevlenen bir kor gibidir. Ailelerimizden bağımsızlaştıkça sırtımıza yüklenen tek başınalık yüküyle bu şekilde başa çıkarız. Kendimizi çok önemli addeder, kendi varlığımızı dünyanın merkezinde vehmederiz. Bu biriciklik yanılsaması yaş ilerledikçe yatağını bulması beklenen bir tür evrensel psikolojik hatadır.

Bilimselliğin sınırlarını olanca hırpalamak pahasına bu psikolojik hatayı kolektif bir durum için yeniden yorumlamayı deneyebiliriz. İdeolojik yoğunlaşmaların serencamı da bu perspektiften değerlendirilebilir. Bu yazının ana fikri şu şekilde: İslamcılık ailesinden ayrılan Müslüman siyasi özne henüz bu ergenlik dönemini geride bira-

kabilmiş değil; o yüzden kendisini biricik, eşsiz ve ahlaki-politik dünyanın tam merkezinde zann ediyor.

Bu çerçeveden cüretkâr bir biçimde ameliyat masasına yatıracağımız İslamcılığa—ya da bir tür eski-İslamcılığa—dair analizlerimiz, her ne kadar toptancı bir perspektifle kaleme alınıyor olsa dahi bu eleştirileri boşa düşürecek değerli istisnalar olduğunu da hesaba katar. Fakat bir tahlil yapabilmek adına bu istisnaları şimdilik göz ardı ediyor, büyük resme odaklanıyoruz. Yazıda başvuru alan eski-İslamcılık kavramı, eskiden ziyadesiyle İslamcı olup, şu an ya daha az İslamcı ya da

İslamcılığı terk etmiş bulunan, siyasetini sürdürmeye dönük mütevazı bir iradeyi sürdürse de gerekli siyasi cesareti taşımayan, üşengeçlik ve apolitikliği ideolojik bir potada eriten genişçe bir kesimi işaret

ediyor. Tartışmanın daha spesifik bir toplama referans verdiğini de not etmeliyim, ancak buna aşağıda değineceğiz. O halde başlıyoruz:

Biriciklik yanılgısıyla boğuşan eski-İslamcı öznenin en başta politik emeği biriciktir. Siyaseten çekingendir, çünkü kendi siyasi ontolojisine olağanüstü bir değer atfeder. Kurucu bir kopuşla malul olduğu için bu değer yeni giriştiği sosyal ilişkilerde de biteviye yeniden üretilmesini umar. Kendisini tüm bir entelektüel ve politik dünyanın merkezinde görme yanılgısı sebebiyle biriciktir, biricikliği sebebiyle çekingendir. Bu sebeple açık ve endişesiz giremez safına. Bir başkasının mücadelesini kuşanacak entelektüel araçlardan mahrumdur çünkü. Bir başkasının mücadelesine ortak olmayı ancak birey düzeyinde ve ancak empati yoluyla becerebilir. Tarihsel bir okumayı kuşanmaz. Empati ile sınırlı bir siyasallaşmanın ötesine geçip tarihsel okumalar tariflemeye yeltense, siyasi ontolojisi kirlenmiş hisseder. Kolektif bir refleks olarak açığa çıksa da bu durum, özü itibarıyla kolektivist değildir. Oldukça bireyci bir çekingenlikle atbaşı gider.

Çekingen siyasi özne, ezen-ezilen ilişkisinde saf olmanın gerektirdiği bedellerin büyük bir kısmını ödenmeye değer görmez. Henüz yeterince kurucu bir aktör olamadığı için olası gerilim noktalarında bu çekingenliği daha da görünür olur. Yer yer çeşitli bedeller ödemek istese de bunu gerçekleştirmeye degecek bir dava bulamaz. İslamcılığın makro düzeydeki dönüşümüne paralel olarak, gelenekçilik ve milliyetçilikten tam anlamıyla kopmaz. Ayakları altına aldığı bile, ayakkabı markası muhafazakârlık yahut ümmetçilik. Gizli muhafazakârlığı yüzünden, isteksiz de olsa istikrara meyleder. Sıçramalardan korkar, zira sıçrarsa evvelden tam merkezinde konumladığı dünyaya karşı güvenli konumunu tehlikeye atar.

Bu sebeple ödenmeyi hak eden bedel, bunu hak etmek için çok değerli olmalıdır. O yüzden

mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirmeyi değil, onları eleştirmeyi değerli görür. Aksiyonlarının zemini kolektif maddi gerçeklikten değil fikirlerden mülhem kurulur. Ancak söz konusu çekingenlik salt eleştirelilikle de değil, hatta daha ziyade zor beğenmekle ilgilidir. Zira evvelki travmalarından sebep biricik politik emeğini tasarruflu kullanması gerektiğini düşünür. Tam anlamıyla sosyalist veya feminist değildir, bu kavramları kullanıyorsa da programatik değil pragmatik amaçlar güder. Bu yolda aşması gereken en büyük engel, kendi emeğine verdiği olağanüstü değerdir.

Çoğunlukla İslamcı-muhafazakâr bir aileden gelse de eski-İslamcı biricik özne için bu durum bir zorunluluk içermez. Zira burada söz konusu edilen genetik değil politik bir mirastır. Hangi ailede doğduğumuzla değil, hangi politik kültür tarafından beslendiğimizle ilgilidir. Bu kültür pekâlâ İslam ve sol arasında köprü kurma vazifesine gönüllü siyasi öznelerin kültürü de olabilir. Yine de söz konusu yatağını bulamama halinin bir tür İslamcılık mirası olduğu aşikardır. Ana akım İslamcılarının da benzer şekilde 80ler 90lar boyunca daha geniş anlamda sağcılık ve solculuk arasında gerçekleşen reel-politik salınımlarla malul olduğu ve bu arafta kalma halinden ötürü hakkıyla politikleşemediği teslim edilmelidir.

Ödenmeyi hak eden bedel, bunu hak etmek için çok değerli olmalıdır. O yüzden mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirmeyi değil, onları eleştirmeyi değerli görür. Aksiyonlarının zemini kolektif maddi gerçeklikten değil fikirlerden mülhem kurulur. Ancak söz konusu çekingenlik salt eleştirelilikle de değil, hatta daha ziyade zor beğenmekle ilgilidir. Zira evvelki travmalarından sebep biricik politik emeğini tasarruflu kullanması gerektiğini düşünür.

Tam bu noktada İslamcılığın bir kadro ideolojisi olmaktan çok kitle ideolojisi olageldiğini hatırlamakta fayda var. İslamcılık hem kitleye ait olan hem de 90lardan bu yana bir türlü kitleselleşemeyen tek ideolojidir. Yeterince siyasallaşmadığı ve programatik bir kitle siyaseti güdemediği için kitleselleşemez. Milliyetçilerin veya sosyalistlerin aksine, kendisine İslamcı diyen örgüt göremeyiz. Bu yüzden İslamcılık İslamcılar tarafından değil, sıklıkla diğer ideolojilere mensup siyasi insanlar tarafından İslamcılara verilen bir isimdir. Entelektüel çalışmalar yapan ufak bir azınlık dışında İslamcılık tarihi boyunca İslamcılık kavramının kendisine pek bir gönderme yapılmaz. Zira İslamcılar kadro değildirlere, kitle ile ideolojik bir buluşmayı hedefleme arzuları düşüktür. Çünkü zaten kitle ile aralarında kategorik farklar yoktur. Fark bir ucu süreklilik diğer ucu kopuş olan bir ölçeğin artan ve azalan büyüklüğünden ibarettir. Bazen siyasallaşır kopar, sola veya sağa meyleder, bazen vazgeçer döner, geleneğin tatlı suyunda serinler. Siyaseten değilse bile kültürel bir konformizm İslamcılar için her daim işlevseldir. Bu İslamcılığın siyasete bir kültür olarak o siyasetten bu siyasete savrulan hikayesinin küçük bir fragmanıdır aslında. İslamcılığın hikayesi, keskin özeleştirel süreçler işletilmediği müddetçe eski-İslamcılığa da sirayet eder. Artık muhalefet olmaya talip olduğunda dahi bu hasletleri üzerinde taşır.

Eski-İslamcı biricik öznelerin en büyük handikabı da işte bu İslam ve “muhallif” olmak arasında, kitle ve kadro olmak arasında biricik bir rota bulma arayışında gizli. Safına açık ve endişesiz giremeyenler, kitleselleşmenin değil, o meşhur ezgideki gibi bir avuç olmanın peşindedirler. Ancak yeterince İslami gördükleri işlere; ancak solculuğa yeni bir soluk katabileceklerini düşündüklerinde yeltenirler. Bu yeni soluk diğer birtakım ideolojilerin başına “neo” eklemeye indirgenmemelidir. Biricikliklerinden sebep bunu dahi tercih etmezler. Bu yüzden bir “Neo-İslamcılık” tartışması da göremeyiz. Çünkü muhalif kalmaya aday, çekingeni eski İslamcılarının ideolojisi yalnızlığı ve bohemliği sever. Yalnız kal-

makla politik bir derdi yoktur, bilakis onun yalnızlığı değerli bir yalnızlıktır. Yani kolektif bir muhayyel kimliğe ihtiyaç duymakla beraber, asla kolektivist değildir.

Buradaki eleştirilerin bazıları, ideoloji fark etmeksizin Türkiyeli küçük örgütlerin çoğu için geçerli kabul edilebilir. Ancak uzlaşmaz mahalleler (ve elbette politik hakikatler) arasında köprü kurmak gibi bir vazifenin bu politik yaralı bilinci beslediği teslim edilmeli, eski-İslamcılık açısından söz konusu problemin çok daha katmerli bir hal kazandığı kabul edilmelidir. Hatta daha özelde bu eleştirilerin 2010’lu yılların İslamcı gençlik hareketlerinde politize olan (benim de kendi kuşağım sayılabilecek kesimleri) işaret ettiğini de not etmem gerek. Dolayısıyla bu yazı özeleştirel bir tahlili de beraberinde taşır. Biriciklik yanılgısı, büyük şehirlerin yüksek puanlı üniversitelerinde politize olan “bağımsız” gençlik hareketlerinde kristalleşmiştir. Peki 2010’ların gençlik hareketlerinde politize olan eski-İslamcılık, bir neo-İslamcılık denemesi sayılabilir mi? Sanmıyorum. Mevcut statükonun çizdiği sınırları ihlal etmeye teşne olsa da bu kuşak hiçbir zaman bunu programatik bir çerçevede yapmaya kalkışmadı, kalkışamadı. Bazı sosyalist filozofları ve devrimci siyasetçileri sevip saymanın ötesine geçemedi. Zira cepheleşmeye ve saflaşmaya değil, okuma gruplarına meyilliydi. Ezilenlerin siyasetiyle değil, kendi küskünlükleriyle konum aldı. Muhalif olsa da hayırseverliğin sınırlarını aşamadı. Ayrıca bu metinde tarif edilen eski-İslamcılık doğrusu kadınları da pek içermez. Zira İslamcılıktan rücu eden kadınların (çoğunun) pasifleşirken dahi belli politik motivasyonlarla veya ataerki temelli eşitsizlikler neticesinde hareketsiz kaldığını görebiliriz. İstisnaların kaideyi bozmadığını varsayalım. Ki bu gençlik hareketlerindeki kadınların bazıları pekâlâ saflarında hizalanabilmiş gözüküyorlar. Diğer bir deyişle, ilgili ideolojik yoğunlaşmaya eski-erkek-İslamcılık demek de mümkün.

Son olarak örgütsel/ideolojik bir hastalık olarak biriciklik yanılgısının kaçınılmaz olmadığını da belirtmek gerek. Bunun dışında da bir yol, daha

doğrusu yollar var. Tekraren söyleyecek olursak, herkes ergen olur. Aslolan bu ergenlik travmasını aşacak reçeteyi tarif edebilmek. Reçete şaşırtıcı derecede basit: Sıradanlaşmak. Mücadelenin öğreticiliğine kucak açmadan, kendini sıradanlaş-

tıramazsın. Reçete en basit haliyle kolektivist bir sıradanlığı kuşanmak... Zira dünyayı en otantik, butik, biricik sözü söyleyenler değil; kitlelerin, kalabalıkların, ezilenlerin sözünü söyleyenler daha iyi bir yer haline getirdiler, getiriyorlar, getirecekler.

Uzayan Pasif Devrim

MUHAMMED GAZALİ KILINÇ

Pasif Devrim, Türkiye İslamcılığına yönelik en derinlikli, kapsamlı ve isabetli çalışmalardan biri. Onu diğerlerinden ayıran şey, en başta, daha nüanslı olması. Hem İslamcılığı yekpare bir vücut olarak görmemesi hem de toplumsal/siyasal hareketleri tek boyutlu bir yapıda ele almaması, kitaba bu nüanslı olma hüviyetini kazandırıyor. İslamcılığı yekpare bir vücut olarak görmemek, İslamcı ya da Müslüman olmayan araştırmacılar için her zaman zor olmuştur. Özellikle iki siyasi partiye ayrılmış gruplardan bahsetmiyorsak (ki zaman zaman kimileri ayrı partilere bağlı grupları dahi bir görmektedir), Türkiye solunda ve ulusalcı kesimlerde, İslamcı grupla-

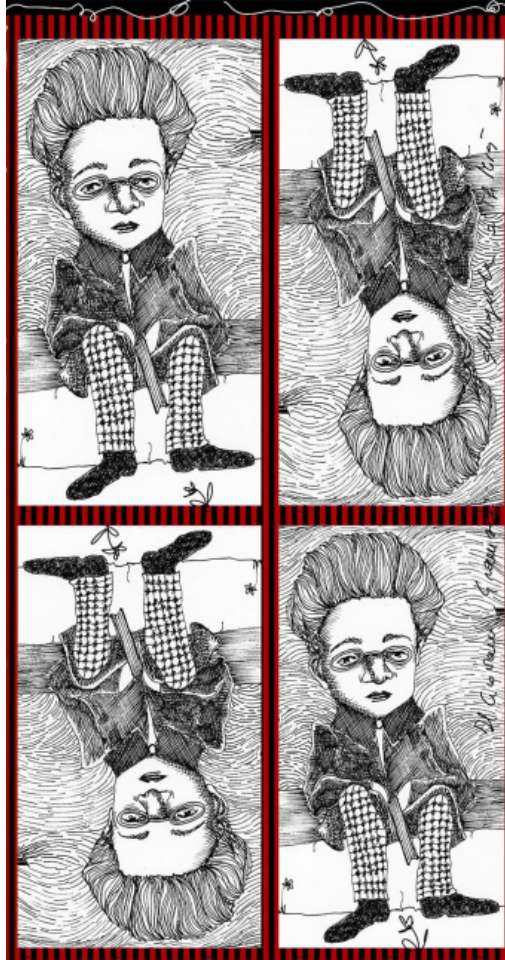
rın siyasal proje bağlamında bir birlik arz ettiğine dair bir ön kabul hakimdir. Tuğal ise Sultanbeyli’de geçirdiği yıllar vesilesiyle İslamcı kamunun ne kadar parçalı, çok

aktör ve çok faktörlü olduğunun ayırdına varıyor. Kanımca bu, hocanın başlı başına bir başarısıdır. Nitekim bugünlerde İslamcılık tartışmalarına baktığımızda, bu parçalı ve nüanslı İslamcılık okumasının iyiden iyi-

ye yitip gittiğini, yerini indirgemeci bir “karanlık zihniyet” algısına bıraktığını görüyoruz. Bu da özellikle sosyalistlerin konjonktürü doğru tahlil etmesini ve buna uygun stratejiler belirlemesini engelliyor. “AKP’yi göndermeye” endekslenirken ilerisini düşünmeyen, kökten bir değişim arayışında olmayan bir siyasal strateji, yirmi yıldır olduğu gibi, mahkûm olmaya devam ediyor.

Kitaba nüanslarını sağlayan ikinci şey, bir toplumsal hareket ve siyasal proje olarak İslamcılığı, kitabın bi-

rinti bölümünde eleştirilen yaklaşımların tek boyutlu perspektifleriyle ele almıyor olmasıdır. Bu konu bu yazının kapsamının dışında olduğundan dolayı yalnızca şunları

söylemekle iktifa edelim: Kitapta eleştirilen tek boyutlu analiz biçimleri, üst paragrafta izah ettiğimiz İslamcılığa yönelik indirgemeci anlayışla birbirini besliyordu. Bu da Türkiye’de İslamcılığın bütüncül bir şekilde ele alınıp anlaşılmasının önüne geçiyordu. Bu tek boyutlu analizler İslamcılığı ya sadece neoliberalizmin uygulayıcısı konumuna indirgiyor ya da karşılaştırmalı bir yaklaşımla dünyadaki öteki İslamcılıklarla benzerlik ve farklılıklarına göre değerlendiriyordu. Tuğal’ın Gramsci’nin hegemonya teorisini bir parça geliştirerek giriştiği izah ise okurlarına daha isabetli ve bütüncül bir perspektif sağlıyor. Sultanbeyli’deki İslamcı hareketin oluşum ve mobilizasyon süreçlerini, bu mobilizasyonun dinî, ekonomik ve siyasal boyutlarını anlamayı sağlarken aynı zamanda İslamcı hareketin devlet ve sivil toplumla geliştirdiği ilişkiyi analiz ediyor. Bir siyasal proje olarak İslamcılığın sivil toplumda hegemonyasını nasıl kurduğunu ve bu hegemonyanın siyasal toplumun üyeleri tarafından nasıl yönetildiğini gösteriyor.

Buraya kadar kitabın yaklaşımından ve kıymetinden bahsettik. Kitabın ana fikri ise şöyledir: İslamcı radikal siyasal hareket, AKP eliyle, muarız olduğu Kemalist laik devlet düzeni ile bütünleşmiştir. Kitaba göre, İslamcılık, yıkmak yerine (ne anlama geldiği konusunda görüş ayrılıkları olsa da) şeriat ile yönetilen bir İslam Devleti olarak kurulması istenilen 1923 tarihli Türkiye Cumhuriyeti devletinin, yeni ve en kuvvetli

Yani İslamcılık, 90lı yıllardaki gibi devlete muarız bir fikir ve hareket olmaktan çıkmış, artık müesses nizamın güdümünde, devletin türlü politikalarına meşruiyet ve destek sağlayan bir kitle mobilizasyon aracı haline gelmiştir.

dayanaklarından biri haline gelmiştir. Yani İslamcılık, 90lı yıllardaki gibi devlete muarız bir fikir ve hareket olmaktan çıkmış, artık müesses nizamın güdümünde, devletin türlü politikalarına meşruiyet ve destek sağlayan bir kitle mobilizasyon aracı haline gelmiştir. Bu dönüşümü sağlayan şey İslamcı siyasal toplumun üyelerinin (parti yöneticileri, İslamcı elitler, dernek/vakıf yöneticileri vs.), sivil toplumda (yani gündelik yaşamda, ekonomik ilişkilerde ve kentsel mekânın kullanımında) hâkim kılınan İslamcı hegemonyayı düzenle barışık bir siyaset için seferber etmesi olmuştur. (Buraya dair detaylı okuma için *Pasif Devrim*’i muhakkak okumalısınız.) Bu dönüşüm, İslamcı hegemonyanın içeriğini de dönüştürmüştür. İslamcılık artık radikal veya devrimci bir tutumdan çok sistem-içi bir siyasal arayış formuna evrilmiştir. Anti-kapitalist, anti-Kemalist olma gibi iddialarının altı boşalmış, bir alternatif düzen tahayyülünü terk etmiştir.

Pasif Devrim’de ortaya konulan bu tespitler isabetlidir: İslamcılar, AKP ile radikalliklerini kaybetti, kökten dönüştürücü bir siyaseti bırakıp sistem-içi yenilikleri yeğler hale geldiler. Bununla birlikte 90’ların İslamcı eylemcileri, oluşan yeni İslamcı siyasal toplumun önderleri oldular. Meclis, partiler ve bürokrasinin çok çeşitli kademelerinde yer alarak hem partinin siyasetinin sivil alanlara taşınmasına aracılık ettiler hem de sivil alanlardan partiye yönelen eleştirilerin taşıyıcısı ya da soğurucusu oldular. Bu onlara bulundukları kademelerde nüfuz, sivil toplum nazarında itibar sağladı. Böylece öne çıkan bazı isimler İslamcı kanaat önderi ve entelektüeller zümresine girdi.

Cihan Tuğal’ın analizi ana hatlarıyla geçerliliğini korusa da bir bakımdan eksik kalmıştır. Tuğal’ın analizine dahil ettiği kesim, yani 90’lar sonu, 2000’ler başı Sultanbeyli İslamcılarını, 90ların İslami hareketinin elitleri sayılmazdı. *Pasif Devrim*’in ele aldığı bu grup, İslamcı merkezi değil çevreyi, daha taban sayılabilecek, emekçi sınıflar arasındaki İslamcılığı örnekliyordu. Daha merkezde ise İslamcı radikalizmi 2010’lu yılların ortalarına kadar bırakmayacak başka bir İslami entelijansiya daha vardı. 90’larda İslami entelijansiya bazı büyük ve geleneği olan dergilerin çevresinde toplanan yazar-çizer ekibinden ve iyi

Daha merkezde ise İslamcı radikalizmi 2010'lu yılların ortalarına kadar bırakmayacak başka bir İslami entelijansiya daha vardı. 90'larda İslami entelijansiya bazı büyük ve geleneği olan dergilerin çevresinde toplanan yazar-çizer ekibinden ve iyi üniversitelerin iyi bölümlerinden mezun olup akademik kariyerine devam eden gençlerden oluşuyordu. Bu İslamcı elitlerin pasif devrime, düzen siyasetine eklemlenişi daha uzun sürdü.

üniversitelerin iyi bölümlerinden mezun olup akademik kariyerine devam eden gençlerden oluşuyordu. Bu İslamcı elitlerin pasif devrime, düzen siyasetine eklemlenişi daha uzun sürdü. Örneğin 1991 yılında kurulan bir dergi çevresi böyle bir gruptu. İslam anlayışları Kur'an merkezliydi, hurafe ve bidatlerin temizlenmesi gerektiğini savunup dinin özüne dönme arayışındaydılar. Ümmetin birliğini ve bu birliğin emperyalist kuşatmaya karşı mücadelesini savunuyorlardı. Cevval, eylemci ve devrimci bir çevre olarak bu grup, Türkiye'de resmi Kemalist ideolojiye cepheden karşıtlığıyla tanınıyordu. Kapitalist sömürüye karşılardı. Kürt sorununu bir asimilasyon politikası olarak tanıyor ve onu adalet ve İslami kardeşlik temelinde çözmeyi öneriyorlardı. "Hayata Dönüş" operasyonlarına ağır eleştirileriyle İslamcı çevrelerden ayrılan bu grup, 2000'lerin ortalarına dek zaman zaman bazı sol örgütlerle dayanışma ilişkileri de kurmuştu. AKP'nin 2003'te Irak'ın işgaline iştirak etme hevesine karşı dergi, "TÜSİAD, Genelkurmay ve AKP üçlüsünün savaş suçuna sessiz kalmayalım" kapağıyla yayınlanmıştı. Bu çevre AKP'ye eklemlenmemiş bu radikal siyasetini 2010'lara kadar sürdürdü. Arap Baharı'nı "İntifada Ateşi Tağutları Yakıyor! Tunus, Mısır ve Libya Halklarına Bin Selam" kapağıyla karşıladılar. Ortadoğu'daki hareketliliği bir uyanış olarak ele aldılar: Hem İslami bir

uyanış (birçok ülkede eylemlerin başını İslamcı gruplar çekiyordu) hem de hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, despotik ve gayrı-İslami rejimlerin (tağut) yıkılması açısından uyanış. Türkiye'de özellikle Suriye ve Mısır özelinde yaygın kampanyalar organize ettiler. Halkın ilgisini Mısır'da önce Tahrir, sonra da Rabia-tu'l-Adeviye meydanında yaşananlara çekmek için protestolar düzenlediler. Benzer şekilde Suriye'deki rejim karşıtı gösterileri de desteklediler. Mısır'daki süreçten farklı olarak, Suriye'de muhalif grupların ordu karşısında silahlı mücadeleye girişmesi, Suriye için olduğu gibi bu çevre için de bir dönüm noktası oldu.

Türkiye'de devlet, genel olarak Arap Baharı'na, özelde ise Suriye muhalefetine en azından söylemsel düzeyde destek oluyordu. Bu durum Suriye'de silahlı muhalif gruplar ortaya çıktıktan sonra da devam etti. Bu desteğin ortaya çıkışında bahsettiğim grup gibi İslamcı grupların yarattığı toplumsal baskının rolünü ne abartmak ne de yok saymak gerekir. Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefi doğrultusunda oldukça kullanışlı bir "Erdoğan'a siyaseten yakın Suriye" (ve Mısır ve Tunus ve...) projesi, devletin bu yönde müspet adımlar atmasını kolaylaştırıyordu. Çatışmaların büyüüp bir iç savaşa dönüştüğü vasatta Türkiye devleti çeşitli muhalif gruplara askeri yardım ve eğitim temin etti.

Mevzubahis İslamcı grup Suriye'de iç savaşın patlak vermesiyle, 2010'ların öncesinde AKP'ye karşı sahip olduğu eleştirel mesafeyi peyderpey yitirdi. Yıllar geçtikçe ve savaş şiddetlendikçe, Suriye'de desteklenmesi murat edilen muhalif gruplara daha çok destek verilmesi için AKP ile müspet ilişkiler daha da artırıldı. Bu grubun anlayışına göre o dönemde AKP Gülen cemaati görünümünde ABD vesayetiyle ve yakın zamana kadar da hâlâ Kemalist vesayetle savaşıyordu. Bir yandan çözüm sürecini de sürdüren bu partinin İslamcı bir proje, hiç değilse İslamcılarının destek olabileceği bir perspektife sahip olduğu kanaati gitgide güçlenmişti. Kemalist ve ulusalcı kadrolara indirilen darbeler, Suriye'de muhalefet güçlerine açık çek ve Mısır'da ihvanın yanında yer alması AKP ile bu grup arasında bir ittifakın kurulmasına yol açtı. Grubun elit kadroları parti ve bü-

rokrasideki önemli isimlerle yakın ilişkiler kurdu. Böylece grup devlet politikalarına daha çok etkide bulunabiliyorken AKP de hegemonyasını genişletebileceği yeni bir sivil toplum aktörü kazanmış oldu. 2015 genel seçimlerinden itibaren AKP'nin MHP ile yakınlaşması, bu yakınlaşmanın 2018'de Cumhur İttifakı olarak adı konulması gibi olaylar bu çevrede kafa karışıklıkları ve homurdanmalar yaratmış olsa da Suriye'deki maslahat başta olmak üzere çeşitli çekinceler gereği eleştirilerin düzeyi düşük kaldı.

Bugüne dek bu çevre ile AKP arasındaki ilişki bu minvalde sürüp gitti. Erdoğan'ın; Sisi ile normalleşme görüşmeleri, Esad ile normalleşme denemeleri, İsrail Cumhurbaşkanı Herzog'u 2022'de külliyede ağırlama, Netanyahu ile 2023 Eylül'ünde ABD'de görüşme gibi İslamcı projenin kırmızı çizgilerini aşan adımlarına, bu çevre pek bir karşılık vermedi. Kürtlerin siyasal taleplerinin terörle ilişkilendirildiği söyleme bu çevre de dahil oldu (bu başlı başına bir yazı konusu olur) ve Suriyeli mültecilerin Türkiye'de maruz kaldığı türlü zulümler karşısında bu grup hükümete yüklenmemeyi tercih etti. Seçim dönemlerinde anaakım havuz medyasının gördüğü işlevle birebir aynı işlevi görmeyi seçti, yalan haberlere, aşırı yorumlara

Arap Baharı ve ertesinden bugüne kadar olan sürecin en önemli sonuçlarından biri Ortadoğu'da İslamcı hareketlerin güç kaybetmesi, hatta İslamcılığın bitme derecesine gelmesidir. Tunus'ta Gannuşi'nin darbeyle devrilmesi, Mısır'daki sürecin İhvan'ın iktidardan keskin düşüşüyle ve Sisi yönetimiyle bölgedeki neredeyse bütün aktörlerin (Erdoğan dahil) anlaşmış olmasıyla sona ermesi ve Suriye'de muhalefetin geldiği içler acısı nokta, İslamcılığın günümüzde bölgesel siyasette pek az söz sahibi olacağını ifade ediyor.

ve Kemalizmle gölge boksuna devam etti. Kemalizmi eleştirmek için CHP hedef tahtasına konurken, seçim akşamlarında Külliyyeye yansıtılan Atatürk portreleri görmezden gelindi. Resmî ideolojiyle hesaplaşmak için Kılıçdaroğlu aleyhinde propaganda yapılırken, AKP'nin ulusalcı kadrolarla kurduğu derin ilişki ancak birkaç sosyal medya gönderisinin konusu olabildi.

*

Arap Baharı ve ertesinden bugüne kadar olan sürecin en önemli sonuçlarından biri Ortadoğu'da İslamcı hareketlerin güç kaybetmesi, hatta İslamcılığın bitme derecesine gelmesidir. Tunus'ta Gannuşi'nin darbeyle devrilmesi, Mısır'daki sürecin İhvan'ın iktidardan keskin düşüşüyle ve Sisi yönetimiyle bölgedeki neredeyse bütün aktörlerin (Erdoğan dahil) anlaşmış olmasıyla sona ermesi ve Suriye'de muhalefetin geldiği içler acısı nokta, İslamcılığın günümüzde bölgesel siyasette pek az söz sahibi olacağını ifade ediyor. Türkiye'de İslamcılık, kendisini kaynaştırarak yerini bıraktığı mukaddesatçılığın ya da muhafazakâr milliyetçiliğin karşısında esamesi okunmaz bir noktaya geldi. Bugün için, yukarıda çerçevesini çizdiğim grupların (o zaman için ana akım İslami tavırlar denilebilecek) tutumlarını sahiplenecek bir kitleden bahsetmek mümkün değil. Haliyle ülkemizde de İslamcılığın artık çok küçük bir grup, belki elit bir zümre tarafından sahiplenilmek dışında bir anlamı, siyasal bir iddiasının kalmadığını ifade edebiliriz. Türkiye İslamcılığının bu dönüşümünü Asef Bayat'ın ifadesiyle bir post-İslamcı dönüşüm olarak düşünmek mümkün. Ancak yine Tuğal, Bayat'ın derlediği Post-İslamcılık Siyasal İslam'ın Değişen Yüzü başlıklı kitaptaki "İslam ve Türk Muhafazakarlığının Kırılması" bölümünde bu değişimin post-İslamcılıktan çok Türkiye İslamcılığının doğduğu yere, muhafazakârlık evine dönüşü simgelediğini ifade ediyor. Zira çok kısaca post-İslamcılık daha özgürlükçü, çoğulcu ve demokratik bir hattı temsil ederken, Türkiye'de yükselen ABD tipi muhafazakârlık otoriter bir görünüm arz ediyor.

Aksa Tufanı bunların karşısında bize yeni bir yol gösterdi. Tüm dünyayı iki safa ayıran Aksa Tufanı İslamcılarını emperyalist cephenin tam karşısında yer almaya zorladı. İroniktir ki (ya da değildir) Türkiye radikal

İslamcılarının da yedeklendiği AKP hükümeti, bu emperyalist cephenin biraz başına buyruk takılabilen, yer yer sanki oradan değilmiş gibi görüntü çizmeye çalışan, haylaz bir üyesi. Türkiye’de Filistin İçin Bin Genç’in İslamcı çevrelerde açtığı tartışma, yarattığı kafa karışıklığı ve yarık bunun bir veçhesi. Filistin’in safında olmak için NATO’dan çıkılmalı, İsrail ile ilişkiler kesilmeli diyen gençlerin karşısında çaresiz kalan, elini kolunu serbest ticaretçi ve NATO’cu AKP rejimine kaptırmış bir İslamcı STK’lar yığını mevcut.

Aksa Tufanı’nın gösterdiği yol, emperyalist kuşatmanın boyutu ne olursa olsun, bu yarıkları yaratmaktır. Bu kuşatma ister dünyanın en büyük açık hava hapishanesi şeklinde kendini göstere, ister yurdunun illerindeki NATO/ABD üsleri, soykırıma yakıt taşıyan

petrol boruları ya da Müslüman görünümüne yönetici şeklinde. Fakat Türkiye İslamcılığının kurumsal yüzleri sayılabilecek STK’lar Aksa Tufanı’nın çizdiği yolda ilerleyemediler. Türkiye devletinin maslahatı, Erdoğan hükümetinin siyasetine gölge düşürmek, Filistin’deki mücadeleye omuz vermek ve soykırımı durdurmak noktasındaki çabalara ket vurdu.

Aksa Tufanı’nın azametine rağmen, Türkiye’de İslamcılığın o bildiğimiz eski haliyle yeniden neşv-ü nema bulması imkânsız görünüyor. Şimdi Türkiye’de Müslümanların, bu İslamcı kurumlara rağmen, anti-emperyalist mücadeleye omuz verdiği, anti-kapitalist bir siyaset üretebileceğini düşünüyorum. AKP ve ona yedeklenen İslamcılığın eleştirisi şimdi, hiç olmadığı kadar lazım.

Numan Kurtulmuş İslamcılığı

HAMİT HAYRAN

“Almanya’da aslan avına gittim, tabii Afrika’daki kadar bol değilse de işte 3-5 tane bulunur... alman aslanı alman. Bir gün arkadaşlarla ormana gittik, cipten indik etrafa dağıldık elimde tüfek ağır ağır ilerliyorum derken birden onu gördüm, aslanı, birkaç metre ötemdeydi. Aman böyle şey olamaz Allah Allah boyu 10 metre, 10 metre değilse de 5 metre var. Olmasa da aslan kadar aslan... hemen doğrulttum tüfeği. Tüfekte kurşun yok. Eyvah! Allah’tan üstümde çakı var hemen çektim, çakıyı açtım sonra atladım aslanın üstüne karnına tak tak tak tak tak bacaklarını ayırdım aslanın...”

Numan Kurtulmuş partisiyle birlikte AKP’ye geçtikten sonraki bir tarihte İstanbul Üniversitesi’ne konuşma yapmak için gelecekti biz de arkadaşlarımızla konferansına gidip “dünya batmış, numan kurtulmuş” diye bir afişle mi karşılasak diye düşünüyorduk kendisini, hoş geldin demek için. Sonra konferansı iptal olmuştu. Kısmet... Şimdilerde TBMM başkanı olan

Numan’ın, bir milletvekilinin İsrail-Türkiye ilişkilerine dair bir soru önergesini işleme koymaması ve bunun sosyolojik yönü sebebiyle işbu yazıyı kaleme almak istedim.

Siyonizmin yerel ve küresel egemenliği konusunun, küresel kapitalizmin ekonomi politiğinin özel bir başlığı; Türkiye-İsrail arası siyasi ve ticari ilişkilerin ise yine yerli ve milli kapitalizmin özel bir başlığı

olduğuna 7 Ekim 2023 Filistin halkının soykırım süreci sonrasında hep birlikte kanaat getirdik. MÜSİAD’ı ve TÜSİAD’ıyla Türkiye sermayesi-

nin Siyonizm’in taşeronluğunda önlerde olduğuna çok kereler şahit olduk. Soykırımının ihtiyaç duyduğu ham petrolün sevkiyatına izin verilen, bin tonlarca demir çelik ve kimyasallar tedarik edilen, İkitelli’de üretilen silah parçalarının ihraç edildiği bir ülkeden, kendi koyduğu ticaret yasalarını hâlâ delmeye devam ettiren yöneticilerden her şeyin gayet beklenebileceği pek de tartışmalı bir konu değil.

İsrail’le ilişkilerin Türkiye menfaatine olduğu, AKP’ye kadar dile getirilen söylemlerdi. Şimdi bu, pek ifade edilmediğinden, İsrail’le ilişkiler dolambaçlı yollarla sahtekârca reddediliyor. İsrail’i uluslararası alanda yalnız bırakacak etkili hiçbir yol alınmadı, İsrail’le hiçbir uluslararası sözleşme feshedilmedi. Soykırım ortağı ABD’ye Türkiye tarafından yapılan İsrail şikayetlerinin herhangi bir çocuğu kandıramayacağı ortada. Ve maalesef ki Türk dizilerinden sonra bu konudaki dil ve yöntem Arap ülkelere de ihraç edilmekte.

O yüzden emsal olarak alacağım Numan Kurtulmuş, bu söylem ve politikaların taşıyıcıları şahıslardan ahlaki yönden daha aşağı değildir, hakkını yemek istemem. İkitelli’deki atölyesinde ürettiği silah parçasını Siyonistlerin taşeronlarına satan şahıs nasıl da o parçaları kendisi üretmezse başkasının üreteceğine inanıyor, kendisi üretmezse işleri döndüremeyeceğine inanıyor ve belki batacağından korkuyor ise, Numan da aşağıda anlatacağım işi yapmazsa o koltukta oturamayacağını, yapmazsa başkasının yapacağını, yapmadığında bunca yıllık siyasetinin “boşa gideceğini” çok iyi biliyor. Aksi değil, biraz AKP siyasetinin dışında bir yol tutmaya çalışsa ikaz alacak, belki de muslukları kapatılacak İsmailağa derneklerinden daha aşağıda değil Numan. Hele Filistin İnisiyatifi şarlatanlarından hiç aşağı değil. Yanlış anlaşılmasın, Numan da susarak ekmeğini kazananlar arasında çok ortalama bir yerde. Nasılını ispatlayalım.

Olay şu: CHP Ordu Milletvekili Seyit Torun 22 Kasım 2023 tarihinde yani Siyonist soykırımın ikinci ayı içinde iken TBMM başkanlığına üç soru önergesi verir ve üç bakana soru sormak ister. [1] Türkiye ile İsrail arasındaki ekonomik, askeri ve diplomatik ilişkilere dair Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Alparslan Bayraktar ile Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler’in muhatap olduğu soruları TBMM başkanı Numan Kurtulmuş işleme koymaz.

İşleme koysaydı da sorular muhataplarınca cevap-

lanabilir miydi bu, ayrı bir hikâye ama bu soruları paylaşmamız gerekiyor. Anlaşıyor ki milletvekilimizin kulağına gerçekten iyi istihbarat gelmiş, o da denetim görevini yerine getirmiş.

Milletvekili şöyle beyanda bulunarak aşağıda yazılı sorularını sormuş “7 Ekim’de Gazze’de başlayan çatışma ve giderek büyüyen insanlık dramına karşı halkımız şanlı tarihine uygun olarak katliama uğrayan Filistin halkıyla dayanışma içerisinde olmaya devam etmektedir. Bu süreçte halkımızın insani duygularını suiistimal eden AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan bu insanlık dramını eleştirir bir tavır takınırken İsrail karşıtı söylemlerin somut karşılığı gerçekleşmemiştir. Türkiye İsrail ile ilişkilerini pek çok alanda devam ettirmekte, Saray Kabinisi’nin ucuz kahramanlıkları hamasi söylemlerinden öteye geçememektedir.”

Seyit Torun’un TBMM Başkanlığınca İşleme Alınmayan Soruları:

- 1) BOTAŞ’ın sahip olduğu petrol ve doğalgaz hatlarından İsrail’e yapılan satışların son 5 yıllık bilançosunu açıklar mısınız?
- 2) Söz konusu hatlardan 7 Ekim’den itibaren İsrail’e yapılan satışların miktarını ve hacmini açıklar mısınız?
- 3) Azerbaycan SOCAR Şirketinin Türkiye üzerinden İsrail’e gerçekleştirdiği ihracatın son 5 yıllık bilançosunu açıklar mısınız?
- 4) SOCAR 7 Ekim’den itibaren İsrail’e hangi miktarda ve hacimde ihracat gerçekleştirmiştir? İsrail’e karşı tutumunuz ile paralel olarak İsrail’e enerji pompalayan bu ihracat işlemlerinin sona erdirilmesi düşünülmekte midir?
- 5) “Israel Aerospace Industries” ile son 5 yıl içerisinde ortaklaşa gerçekleştirilen projeleri, söz konusu projelerin mali hacmini ve bu firma ile yürütülen ticaretin boyutlarını yıllık temelde açıklar mısınız?
- 6) 7 Ekim’den itibaren “Israel Aerospace Industries” ile iş birliği halinde yürütülen çalışmaları ve ticaret ilişkilerini açıklar mısınız?
- 7) “Israel Aerospace Industries” ile savunma sana-

Numan vaktiyle Has Parti'deyken "bizim en büyük sorunumuz aramızdaki gizli ve sinsi akplilerdir" demişti. Başka bir konuşmasında Tayyip Erdoğan'a imaen "Harun gibi gelip Karun gibi gitmeyeceğiz" diyordu. Birçok kere dile getirdiği Alparslan'ın Anadolu'ya girişi, Malazgirt zaferi, Türk-İslam medeniyeti de sevdiği sembollerdi. Gerçekten bu semboller kendisinin sürekli yükselişine hizmet etmişti.

yimiz arasındaki iş birliklerinin sona erdirilmesi düşünülmekte midir?"

8) Türkiye'ye giriş yapmak isteyen Filistinlilerden talep edilen vize uygulamasının sona erdirilmesi düşünülmekte midir?

9) Türkiye'ye giriş yapmak isteyen İsrail vatandaşlarının geçişlerine vizesiz izin verilmesi uygulamasına devam edilecek midir?

10) Bu konuda herhangi bir düzenleme yapılması düşünülmekte midir?"

"Israel Aerospace Industries" isimli şirketi bilmeyenler olabilir. Son günlerde damat Selçuk'un Baykar şirketiyle birlikte 5 Eylül 2024'te yapılan Azerbaycan Savunma Sanayii Fuarına altın sponsor olduğunu öğrendiğimiz şirket. Hani Filistin halkını katleden silahların teşhir ve reklam edildiği fuar. İsrail Silahlı Kuvvetlerinin (İDF) bir numaralı taseyonu. Filistin halkının katili şirket burada mevzu bahis. Bilmeyenlere göstermiş olalım; Fransa devleti Filistin halkının katili silah şirketlerinin savunma fuarına katılımına izin vermemişti. [2] Şili de İsraili silah tacirlerine benzer bir ambargoyu gerçekleştirmişti.[3] İşte damadın birlikte altın sponsor olduğu şirket, bu silah tacirlerinin kendisine çalıştığı şirket.

Numan, dediğimiz üzere bu soruları işleme koymadı. Milletvekilinin sorularını işleme koymamasını

da soruların "kişisel görüşler" olmasına dayandırarak kendisini o makama getirene sadakatini sergileme fırsatını yakalamış oldu.

Yakın bir tarihte ise Numan şunları demişti: "İsrail'in en büyük gücü ne yüksek askeri teknolojisi gücü ne ABD'nin arkasında durması, ne büyük bir propaganda mekanizmasına küresel ölçekte sahip olması, ne de dünyanın finans gücünü elinde bulundurmasından gelir. İsrail'in en büyük gücü; İslam ülkelerinin sessizliği, dağınıklığı, kararsızlığı ve bir inisiyatif kullanamıyor olmasındandır... İşte Türkiye olarak bizim üzerimize düşen bir başka sorumluluk da... bu anlamda İslam ülkelerinin halklarına varolan bu uyanışı, İslam ülkelerinin yöneticileriyle de paylaşmak ve onların da bu anlamda insanlık cephesinin paydaşı olmasını temin edecek çok kararlı bir mücadeleyi ortaya koymak." [4]

Numan; anlaşıyor ki on parmağında on marifet, hem hikayeler yazan, hem pazarlaması kuvvetli, kendini geliştirmiş bir insan.

Yok canım daha neler, Numan bu kadarını yapamaz diyen birkaç yüce gönüllü kişi var ise buraya buyursunlar. [5]

Sorularının işleme konmaması üzerine milletvekilimiz şu açıklamaları yapmış haklı şekilde: "Bu süreçte, halkımızın insani duygularını suistimal eden AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu insanlık dramını eleştirir bir tavır takınırken İsrail karşıtı söylemlerin somut karşılığı gerçekleşmemiştir. Türkiye İsrail ile ilişkilerini pek çok alanda devam ettirmekte, Saray Kabinesinin ucuz kahramanlıkları hamasi söylemlerinden öteye geçememektedir' Türkiye'nin son 20 yılda İsrail ile ticaret hacmi yüzde 532 oranında artmıştır, Erdoğan'ın oğlunun gemileri İsrail limanlarına durmadan sefer düzenlemektedir, Türkiye'den İsrail ordusuna gemiler dolusu içlik, tayt vb. giyim malzemesi gitmekte, İsrail ile sürdürülen enerji projelerine ve askeri ortaklıklara milyarlarca dolar akıtılmaktadır. Gazze'de kıyım başladığından beri söz konusu ilişkilerin hiçbirini askıya almadığı halde İsrail'e

yalnızca sözlü olarak karşı çıkan Recep Tayyip Erdoğan ve hükümeti için soru önergelerinde kullanılan hangi ifade kişisel görüş olarak değerlendirilebilir?...” [6]

Numan vaktiyle Has Parti'deyken “bizim en büyük sorunumuz aramızdaki gizli ve sinsi akplilerdir” demişti. Başka bir konuşmasında Tayyip Erdoğan’a imaen “Harun gibi gelip Karun gibi gitmeyeceğiz” diyordu. Birçok kere dile getirdiği Alparslan’ın Anadolu’ya girişi, Malazgirt zaferi, Türk-İslam medeniyeti de sevdiği sembollerdi. Gerçekten bu semboller kendisinin sürekli yükselişine hizmet etmişti.

Numan Kurtulmuş İslamcılığı sadece belagatini konuşturmak demek değil aynı zamanda bilgili olmak, biraz da araştırma yapmayı bilmek ve bunların “israf” olmaması maksadıyla bunları mevkiye tahvil ettirmeyi bilmek demektir.

Numan, “One Minute hadisesini” çözümlediği başka konuşmasında “One Minute dedin ama ondan sonra 2 sefer İsrail’e destek olan karar aldın. Bunlardan birisi Birleşmiş Milletler’in uluslararası atom enerjisi kurumunda İsrail’in nükleer kapasitesi var mı yok mu diye bir oylama yapıldı ne yazık ki Türk delegasyonu orada çekimser kaldı. Türkiye yani var da yok da demedi. Hani “dur bakalım senin nükleer silahların var” desene bunu diyemedi. İsrail’in bilinen 30 binin üstünde nükleer silahı var. Böylesine bir ülkenin nükleer kapasitesinin olup olmadığı konusunda çekimser kalmak ben dünya siyasetinde yokum demektir. Türkiye yokum dedi ve İsrail yanlısı bir karar verdi. **Bakın bu fakirin 9 ay dilinde tüy bitti** geçtiğimiz sene 2010 yılının Mayıs ayında Türkiye İsrail’in OECD üyeliğini de onayladı. 9 ay boyunca her vesileyle söyledim, aman yapmayın dedim. Bakın Mayıs ayında önünüze gelecek. Biz 1963 ten beri OECD’nin üyesiyiz, İsrail’i veto ettiğimiz takdirde İsrail’in üye olması mümkün değil. İsrail’i veto edin, İsrail’in üye olmasını daha evvel İsveç, Norveç birçok ülke [veto] etmiş. Ne yazık ki 2010 yılında Türkiye bunu kabul etti ve İsrail 1967 savaşlarından bu yana en büyük diplomatik zaferini Türkiye vasıtasıyla kazandı. Yani otel lobisinde

Bugün anayasa çiğnemek pahasına milletvekili Can Atalay’ın meclise girmesine izin vermeyen, Türkiye-İsrail ilişkilerine dair soruyu işleme almayan aynı zamanda birçok şeyden haberdar olan, gelişmeleri takip etmeyi bilen Numan Kurtulmuş budur. Onun anlayışı da Numan Kurtulmuş İslamcılığı’dır. Taşıyıcısına güzel mevkiler sunar, ahlaki esneklik katar(!).

One Minute demek marifet değil. Marifet Birleşmiş Milletler’de One Minute demek, OECD salonlarında One Minute demektir. Dolayısıyla Sayın Başbakan’ın lisanı bir şey söylüyor kendisi başka bir şey yapıyor. Çok ağır olacak ama şunu söyleyeyim Sayın Başbakan’ın kalbi Ali diyor dili Muaviye söylüyor.” [7]

Bugün anayasa çiğnemek pahasına milletvekili Can Atalay’ın meclise girmesine izin vermeyen, Türkiye-İsrail ilişkilerine dair soruyu işleme almayan aynı zamanda birçok şeyden haberdar olan, gelişmeleri takip etmeyi bilen Numan Kurtulmuş budur. Onun anlayışı da Numan Kurtulmuş İslamcılığı’dır. Taşıyıcısına güzel mevkiler sunar, ahlaki esneklik katar(!).

Numan Kurtulmuş İslamcılığı dediğimiz üzere belagatten ibaret değildir. Bu tür İslamcılığın tasfiyesi ve ipliğinin pazara çıkarılması, yönteminin ve eyleminin teşhiriyle ortaya çıkabilir. Söylemde; toplumsal ve belki ulusal değerlerden bahis açıldığında sürekli olarak bunların istismar edilmemesi gereğinden, önemli olanın söylem ve eylem uyumu olduğundan bahsedecek, salt söyleme itibar eden ve ettiren siyasetin lağvına çalışacak bir siyaset ihtiyacımız var. Etkisi hiçbir zaman azımsanmayacak doğuran güven duygusu, bu zamana kadar halklara sürekli kaybettirdi. Numan tek başına Has Parti’yi kapatmadı, Numan kendisinin “ulvi ve baş-

ka bir yolu” olduğuna salt güvenenlerle birlikte yürüdü.

Numan Kurtulmuş İslamcılığının üst başlığı profesyonel siyasettir. Kimin tarafından fonlandığı belli olup da olmayan siyasettir. Adı halk siyaseti de olsa işçi sınıfı siyaseti olsa, olması gereken şeffaf ve sınırlı süreli liderlik öngören siyasettir. Hafıza siyasetinin pesimist görüldüğü ve doğasında pesimizm tuttuğu doğrudur. Ancak tüm bunlar, insanlık tarihinin %0,1’inde yaşanmış gelişmeler içinde gülünesi gerçeklerdir. Pesimizmin de tasfiyesi, kavramların ardında halkın birlik ve kardeşliğine, insanoğlunun melek tarafının unutulmamasıdır. Bu sebeple Numan Kurtulmuş’lar unutulmamalı, hatırlanmalı, hatırlatılmalı, tip olarak gösterilmeli; ama güzel örnekler de ihmâl edilmeden toplumsal alanda aslolanın hayat ve gelecek olduğu ifade edilmeli (konuşulması gerekli sair şeyler baki kalmak kaydıyla).

Son olarak, “Numan, palavralarınla çocukların aklını karıştırmasına Numan!”

Dipnotlar:

- [1] “Türkiye ile İsrail arasındaki ekonomik, askeri ve diplomatik ilişkiler hakkında soru önergesi” Link: <https://www.ekonomim.com/gundem/turkiye-ile-israil-arasindaki-ekonomik-askeri-ve-diplomatik-iliskiler-hakkinda-soru-onergesi-haberi-716762>
- [2] “France bans Israeli companies from major weapons show over Rafah assault”, Link: <https://www.politico.eu/article/france-bans-israel-companies-major-arms-show-benjamin-netanyahu-rafah/>
- [3] “Israeli Companies Banned From Participating in Chilean Air Show”, Link: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-03-06/israeli-companies-banned-from-chilean-air-show>
- [4] Numan Kurtulmuş (@numankurtulmus) [Instagram hesabı], Link: <https://www.instagram.com/reel/C0XD6DZMA-fU/?igsh=MTdxY3F1OGg4dXQ3MA==>
- [5] TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş’un Milletvekili Seyit Torun’un sorularının işleme koymadığını bizzat görmeniz için araştırma yapılabilecek TBMM sayfası: <https://www.tbmm.gov.tr/denetim/yazili-soru-onergeleri>
- [6] “Seyit Torun’dan TBMM Başkanı Kurtulmuş’a tepki!”, Link: <https://www.egepostasi.com/haber/Seyit-Torun-dan-TBMM-Baskani-Kurtulmus-a-tepki/320688>
- [7] “HAS parti döneminde Numan Kurtulmuş’un Erdoğan’a One Minute eleştirisi sosyal medyada olay oldu!”, Link: <https://www.dailymotion.com/video/x5bx5xz>

Süha'nın Hikayesi

SÜHA TARIK KESKİN

1.Bölüm

Bu yazıya başlarken bir yandan da kendi zihin dünyamla çarpıştığımı fark ediyorum. Açıkçası, İslamcılık denen şeyin ne olduğuna dair fikrim de yeni yeni ortaya dökülüyor. Bu satırlar ile karşılaşan okurlar bilsinler

ki, Süha bu satırları yazarken kendisinin de nasıl oluştuğunu anlamaya ve şu anda sürdürdüğü oluşunu parçalayıp tekrardan birleştirmeye çalışıyor. O nedenle daha siz sayın okurlara daha sohbet-varı bir yazı sunacak, akıp giden ve dönüşen bir İslami hayaletin ancak nerelerde zuhur ettiğini ve nerelerde

ekzorsizme (cin çıkarma) ayinlerine uğradığını ancak anlatabileceğim.

Süha bir Müslüman olarak, bunun farkına lise yıllarında varmıştır, Müslümanların dertleriyle dertlenmesi gerektiğini öğrendi en başta. Nitekim yaşadığı coğrafya

olan Türkiye coğrafyasında “Müslümanların” bir bütünlük arz ettiğini ve hatta yaşadığı yerin “Müslüman” bir ülke olduğunu biliyordu. Öyle ki kendisi de İslam yolunda cihad etmiş “Türk” geleneğinden geliyordu. Her ne kadar nenesi Türkçe dahi bilmese de, o bir Türk’tü, en kötü Os-

manlı idi. Akıncıların cihad hikayeleri ile büyümüştü.

Ancak gördüğü Müslümanlar tüm bu bilinçten yoksundu. Sokağa çıktığında karşılaştığı manzara “takvasız” Müslümanların her yeri sardığı idi. Öyle ki kimse İslam’ın gereklerine uymuyor, Pop şarkılar dinliyor, Kadınların oyunculuk yaptığı “batılı” ve de “batı taklidi” filmler izliyordu. Herkes

“nefsinin” peşine düşmüştü. Nefis çok kötü bir şeydi, içimizdeki şeytan sopası, Allah için sahip çıkılması gereken kuduz bir köpekti. Bunları hep bir tarikat yurdunda dinlemişti.

Üstelik lise yıllarında Taksim’de karşılaş-

tığı kimi “Kemalistler” de Müslüman olduklarını söylemekle beraber, tamamen Amerikan kültürüne tabilerdi. Süha her ne kadar içten içe “onların” rahatlığına ve neşesine özense de, doğru olanın “çile” olduğunu düşünüyordu. Müslüman dertli olmalıydı. Dertsiz olanlar ancak ve ancak iki yüzlüler olmalıydı. Müslüman nefesine karşı cihad etmeliydi. Süha’nın zihninde hepsi Amerikalılar ve Yahudiler tarafından zerk edilmişti Müslümanların üzerine sanki.

Süha, nefesine hizmet etmeyerek içten içe haz ile doluyordu. Onlardan değildi ve doğru bir kul olmaya çalışıyordu. Bunları söylemeyerek de takvalı bir kimse oluyordu. Kibir sadece savaş sahasında caizdi. Nefesine karşı savaşta sürekli kibriyle insanlara hakikat anlatıyor ve ne kadar dertli ve biricik olduğunu gösteriyordu.

Günün birinde Süha eve geldiğinde, oldukça dindar olan öğretmen babasının Safiye Ayla dinlediğini gördü ve hayatının ilk karışıklığını yaşadı. Üstelik babası İslami hareket için neler neler yapmış, ne kadar çileye katlanmıştı. Hem Safiye Ayla bir Kemalist’ti, hem de kadın sesi haram değil miydi? Hatta ki babasıyla arası açıktı o sıralar. Malumunuz ergenlik zor bir zamandır baba-oğul ilişkileri için. Bilmiyordu.

Bunca olayı anlatmamın sebebi aslında tahlil edilecek bir zemini üretmektir. Nitekim Süha bu yaşadıklarında yalnız olmadığını da bilmektedir. Burada sormamız gereken soru, en başta anlatımımızı kolaylaştırmak için, Süha’nın zihnine ufak bir yolculuk etmek bu karışımın toplumdaki nasıl üretilip nasıl Süha’da sudur ederek topluma geri döndüğünü görmemiz için gerekliydi. Şimdi ise zihin haritasını çıkararak zikrettiğimiz amaca ulaşmaya çalışacağız. Bir manada Süha’nın içinde yaşayan hayaleti/ mitolojiyi parça parça sökerek ekzorsizme (cin çıkarmaya) uğratacağız.

Kendimi ve İslamcılığı konuşmadan evvel, önümüze kavram setlerimizi sermemiz gerektiğini

İslam’ı iki kanat üzerinde tanımlamamız mümkün olmaktadır, Müslümanlar tek tanrıya inanmak hususunda bir örüntüye sahipken, davranış ritüelleri yani ibadetler hususunda da çok büyük bir coğrafyada yüksek oranla birbiri ile uyumlu bir örüntüye sahiptir.

düşünüyorum. En başta Süha Müslüman olduğunu söylemekte. Bir sökümlü çalışması için Kudret Emiroğlu’nun antropoloji sözlüğünden din tanımına başvuracağız. Kısaca din, “Doğaüstü varlıklar ve güçlere ilişkin zihinsel tutumlar ve davranış örüntüleri. Burada “zihinsel tutum”dan inancı (iman-itikad), “davranış örüntüsü”nden ise ritüeli (ibadet-ayin) anlamak gerekir. Doğaüstü (aslında “doğal”-üstü demek belki daha doğru) ile ise gözlemlenebilir bir dünyanın veya duyusal algının ötesi (dışı) kastedilmektedir.”

Bu tanımdan hareketle, İslam’ı iki kanat üzerinde tanımlamamız mümkün olmaktadır, Müslümanlar tek tanrıya inanmak hususunda bir örüntüye sahipken, davranış ritüelleri yani ibadetler hususunda da çok büyük bir coğrafyada yüksek oranla birbiri ile uyumlu bir örüntüye sahiptir. Nitekim bu örüntü o denli yaygındır ki ulema bir ülkeden bir ülkeye seyahat edebilmekte ve gittikleri yerlerde kadılık gibi yukarıda zikredilen örüntüyü büyük ölçekte yeniden yaratabilir kurumları üretebilecek durumdalar. İbn-i Battuta’nın seyahatnamesi bu konuda çok iyi bir örnektir. Mısır’dan Hindistan’a kadar gittiği yerlerde kadılık görevi yapan İbn-i Battuta, bu örüntü sayesinde gittiği her yerde yeni bir ilişki üretmiştir.

Süha’nın bu yaşadıklarının modern Türkiye’de yaşandığını bilmekteyiz. Peki İslam hakkında bu den-

li karmaşık ve sistematik görüşlerin üretilmesi ve Süha gibi bir lise öğrencisine yayılması ne zaman gerçekleşmiştir? Bu soruyu cevaplamak adına, bilginin Müslüman dünya üzerinde yayılımı üzerine biraz düşünmemiz gerekmektedir.

Öncelikle İslam dünyasında bilginin yayılımı, Müslüman coğrafyanın tarihsel ve ekonomik koşullarının üzerinde gerçekleşmiştir. Örneğin, Hz. Muhammed döneminde bilginin kaynağı olarak görülen “vahye” ulaşabilmek için, Peygamber’in yanında bulunmak yeterli iken, Peygamber’in vefatı ile birlikte bilgi, Peygamber’i dinleyenler -sahabe- aracılığıyla yayılmış, dört halife döneminden sonra ise Müslüman Devleti’nin kurumsallaşması sonucunda bilginin yeniden üretildiği kurumlar ortaya çıkmıştır. Nitekim, Peygamber’i dinleyenler, toprakların genişlemesi ve nüfusun artması ile birlikte kaçınılmaz bir şekilde elitlemiştir. Çünkü “bilgi” artık tek bir kaynağa sahip değildir. Elitlerin arasındaki mücadele ile bilginin yorumlanma amacına bir de bu elitler arası iktidar mücadelesi eklenmiştir. Öyle ki bu Muaviye ve Hz. Ali arasındaki çatışma, bugün İslam’ın iki ana mezhebini yaratmıştır. Ayrıca bu elitleşmede, Arap coğrafyasındaki kabilecilik sistemi de etkin olmuştur.

Müslüman dünyada 20. yüzyıla kadar bilgi, şecere denilen öğretmen-öğrenci silsileleri üzerinden yayılmıştır. Bu şecereceler Peygamber’den başlayıp sahabeler ve onların eğittiği kimseler şeklinde ilerleyerek bir zincir oluşturur. Böylelikle bilgi, belli elitler arasında dolaşan bir olgu haline gelmiştir. Çünkü vahiy/bilgi, genel manada toplumu, dar manada ise o dönemdeki elitleri kontrol eden, sevk ve idare edebilme kudretine sahip bir güçtür ve bu güç ancak şecere sahiplerinin elinde kalmalıdır ki toplumun “düzeni” sağlanabilsin. Bu yolda en iyi örnek, Tehafut’üt-Tehafut adlı esinde İbn-i Rüşd’ün, İmam Gazali’yi “bilgiyi avama yayarak halkın kafasını karıştırdığını” iddia ettiği tartışmadır. Bu tartışma, bilginin sadece şecere sahibi elit tarafından tartışılıp yeniden üretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Nitekim Gazali de İhyâ’u Ulmû’id-Din adlı

Çünkü vahiy/bilgi, genel manada toplumu, dar manada ise o dönemdeki elitleri kontrol eden, sevk ve idare edebilme kudretine sahip bir güçtür ve bu güç ancak şecere sahiplerinin elinde kalmalıdır ki toplumun “düzeni” sağlanabilsin.

eserinde benzer satırlara yer vermektedir.

Avam kelimesi ise bu satırlarda, bu şecereceler dışında kalan kimseler olarak görülüyor idi. Öyle ki avam yönetilen kesim manasına gelmekteydi. Siyasete ancak isyanlarla mudahil olabilen bu kesim, vergilendirilen ve emeği sömürülen çiftçi, köylü ve düşük esnaf olarak nitelendirilebilir.

Peki bu şecereceleleri yaratan ekonomik amil nedir?

Bu şecerecelelerdeki isimler, hayatlarını idame ettirebilmek için bir hamiye/patronaj ilişkisine dahil olmak durumundadır. Bu tip bir kurumlara ilk defa Emeviler döneminde temeli atılan “Darul Hikme” adlı okullarda ve şehirlerle özdeşleşmiş bilgi çevrelerinde rastlıyoruz. Bu okullar ve çevreler bir yandan sahabelerden rivayetleri toplarken, bir yandan da Bizans ve Hind geleneklerindeki eserleri tercüme ediyorlardı. Bu çevrelerin finansmanı ise Selçuklu dönemindeki Nizamiye medreselerine değin kimi zaman halktan gelen bağışlarla, kimi zaman ise bu şecerecelelere kayıtlı zengin bir elit tarafından kimi zaman ise Halife tarafından üretiliyor idi. Nitekim bu çevreler o dönemin “kamuoyu” diyebileceğimiz, siyasete müdahalede bulunma yetisine ve etkisine sahip olan elit ve aristokratların bulunduğu noktalardı.

Bu durum Türkiye coğrafyasında da geçerli idi. Osmanlı İmparatorluğu’nda şairler ve alimler, bir elit tarafından korunmak, finanse edilmek durumunda

idi. Bilgi yine bu çevrede korunuyor ve bu çevrede yeniden üretilerek geliştiriliyordu. Bilginin bu tabakada kalması yine oldukça önemsenen bir pratikti. Nitekim dünya tarihindeki ilk yapay dil olan Baleybelen dili, bu yolda İstanbul'da ortaya çıkmıştı. Bu dille "avamın kafasının karışacağı" bilgilerin korunması amaçlanıyor idi.

19. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan halk hareketleri ile birlikte bu tablo tamamen değişmek zorunda kaldı. Çünkü Avrupa'da yeni bir sınıf daha oluşmuş, oluşan bu tüccar sınıfı, yukarıda çizilen tabloyu kırmıştı. Aynı şekilde "avamı" örgütleyebilen bu sınıf, bir geçişkenlik de üretmişti. Batı'da bu gelişmeler olurken, Müslüman dünya bir sömürge alanı haline gelmişti. Nitekim, Fransız Devrimi'nden sonra Napolyon Mısır'ı işgal etmişti. Bu işgal sırasında komutanlarına verdiği emirde ise Müslüman ulemaya saygıyı öğütüyor, Müslüman halka eziyet edilmemesini istiyordu.

Tüm bu olanların karşısında Osmanlı imparatorluğu Mısır'ın işgali gibi diğer sömürge hareketlerine karşı, kendi halkını ve avamını da yanına çekmek için öncelikle 2. Abdülhamid döneminde hilafet kurumunu devreye soktu. Bu aslında ilk defa İslam dünyasında "avam"a dair geniş çaplı bir siyaset alanı sunmaktaydı. Ancak bilginin ulaşamadığı bir alan olan "avam" bu terime beklenen tepkiyi vermedi. İslamcılık dediğimiz ideoloji de tam bu dönemde ortaya çıktı. Örneğin Mehmet Akif'in tüm Müslüman "halklardan" haber veren Sebilürreşad ile, artık ulema elitinden taşıp, İstanbul sokaklarında "avam" arasında dolaşan Küfeci şiiiri örnek verilebilir. İslamcılık, dağılan bir imparatorluğun karşısında, siyasileştirilerek devleti ayakta tutacak halk/avam yığınlarının dili olarak doğdu. Nitekim anti-emperyalist karakterini de buradan kazandı, Süha'nın hissettiği "Batı karşıtlığı" da buradan doğdu. Türklük ve Osmanlılık ise yukarıdaki işlevi kazandıracak diğer iki mekanizma idi ve Süha, bu ikisinin kalıntılarını da hayatında barındırıyor idi.

Aynı şekilde, yukarıda zikrettiğimiz hamilik/patro-

naj ilişkileri de burada olağanca hızıyla sürmekte idi. İttihat ve Terakki cemiyeti adı altında bir araya gelen "hareketli" kadrolar ile, onların ekonomik "hamileri" bir yandan yeni kadrolar yetiştiriyor, bir yandan da eski "elitlerin" karşısına yeni kurumlar da eğitim görmüş kadroları çıkarıyorlar idi.

Nitekim yukarıdaki satırlarda, Süha'nın insanlarda aradığı bilinç, dinî rükünlerin, veyahut davranış örüntülerinin yerine getirildiği bilinç değildi. Davranış ve bilinç örüntülerinden taşan, siyasal yön ağırlıklı bir bilinçler bütünü peşinde idi. Bu nedenle de içinde yaşadığı örüntü, dinî terimlerle dolu, siyasal katılım esaslı modern bir ideolojiden başka bir şey değildi. Kökeni yine "hayali cemaat" olan bir ulus modelinden ibaretti. Bu nedenle de ortaya çıkışından itibaren "sınıfa" kördü. Tıpkı Türk milliyetçiliğinin bu topraklardaki herkesi muasır Türk ideolojisine uygun bir birey kalıbına yerleştirmeye çalıştığı gibi, İslamcılık da herkesi hayali bir anti-emperyalist "Müslüman" kalıbına yerleştirmeye çalışıyor, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumayı hedefliyordu. En temelde "bütünlüğü muhafaza etmek" kökeninden çıktığı için de İslamcılık, kendiyse aynı kökten çıkan ve aynı topraklarda aynı ekonomik şartlarda yetişerek, sınıftan bağımsız bir hayali cemaat yaratma hedefinde olan "Türkçülük" ile çok geniş ittifak alanlarına sahip olacaktı. Aynı şekilde Süha'nın zihin dünyasında yaşamını idame ettirdiği emek ve sınıf olgusu da hiç yer almıyordu.

İslamcılığın ikinci doğuşu: Kemalizm

Cumhuriyet ilk kurulduğunda artık rejim seçimini yapmıştı. Her ne kadar Anadolu Müdafaa-i Hukuk cemiyetine katılım şartı "Müslüman" olmak olsa da, ikinci meclis ile birlikte "Türk" kavramı öne çıkmış ve kitleler bu kavram üzerinden ve bu kavramın hegemonyası ile siyasete dahil olur olmuştu. İlginçtir ki İstanbul'un 6 Ekim 1922 yılında Ankara hükümetinin eline geçmesiyle beraber kurulan ilk ticaret birliklerinden birisi de "Milli Türk Ticaret Birliği" idi.

Ancak yeni kurulan rejim, bir kere “Müslüman” hayali ulusunu kabul etmiş, safi stratejik bir konumdan dahi olsa bu alanı genişletmiş idi. Bundan kaçış yoktu. Müslüman hayali ulus kimliğini sınırlamak, belki de hegemonya altında tutmak adına, eski kurumlara savaş açtı, onları muhatap alarak bir manada siyasallaştırdı ve “Türk” ve “Muasır” hayali cemaatinin oluşabilmesi için karşı tarafa bu kimliği koydu. Yeni rejim, ortaya çıkış koşulları bakımından koşut olan bu iki ideolojiyi karşı karşıya koymuş ve kendi hegemonyasını bu

ikilem üzerinde yükseltmiş idi. Nitekim bir yandan “muasırlığın” şartlarını belirler iken, bir yandan da “Müslüman” kimliğini Diyanet işleri başkanlığı ile yeniden şekillendiriyor, kendi hegemonyasının dışında kalan alanı ise düşman ilan ediyordu. İslamcılık burada bir kez daha şekil almak durumunda kaldı, nitekim Sebilürreşad yazarlarından ve Osmanlı ulema sınıfının son temsilcilerinden Şemsettin Günaltay CHP sıralarında iken, Mehmet Akif baskıdan dolayı Mısır’a kaçmak zorunda kalmıştı.

Neden Orada ve Onlarlayız? Peki Siz Neden Burada Değilsiniz?

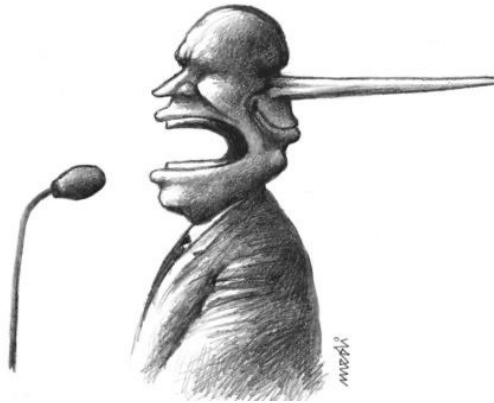
MERYEM RANA KULAKSIZ

Bu yazıda, aktif siyaset içerisinde yer alma ve mücadelenin bir parçası olma gayretinde olan “görünür” Müslümanların, çoğunlukla da başörtülü kadınların muhatabı olduğu “neden orada ve onlarlasınız?” ya da “neden burada, bizimle değilsiniz” sorularına kendi tecrübe ve gözlemlerim üzerinden cevaplar arıyor ve bu soruları tersine çevirmek adına, yeni birkaç soru yöneltiyor olacağım. Gayretim İslamcılık tarihi anlatmak yahut bir İslamcılık tartışması açmak değil. Bu tartışmaların kıyısında dolanacağım. Bu yazıda günümüz Türkiye İslamcılığını neden siyasi bir hat olarak benimsemişmediğimi ve neden bu ve benzeri siyasi tekliflerin, halklarla ve inandığımız dinin buyruklarından uzak olduğunu anlatmaya çalışacağım.

Dünyada pek çok ezen-ezilen çatışmasına şahitlik ediyoruz. Sokağa çıkıp insanlara dünyaya dair bir problemi sorduğumuzda en sık karşılaştığımız cevaplar, emperyalizmin saldırısı yahut kapitalizmin sömürsü olacaktır. Bütün dünya halkları bun-

lardan muzdarip. Özellikle Müslümanca düşünmeye çalıştığımızda, bu iki kötücül saldırının İslam ile ters düştüğü konusunda birçoğumuz hemfikir olacaktır. Siyasi anlamda kendini İslamcı olarak addeden pek çok insan da kendini anti-emperyalist ve anti-kapitalist olarak tanımlamakta. Bunun tarihi bazı momentlerde anlamlı bir karşılığı olduğunu ve kâğıt üzerinde bir karşılığı olduğunu pekâlâ söyleyebiliriz. Fakat bu “anti” olma durumu bugün

için ne denli bir gerçekçiliğe geliyor? İslamcı olduğunu söyleyen ana akım yapıların ve siyasetlerin kaçının söylemleri ve eylemleri bu “anti” olmanın hakkını verebiliyor?

Sözde anti-emperyalist ve anti-kapitalist olma iddiası taşıyan İslamcılar, günümüzde ve yakın tarihte ne kapitalizme karşı ne de emperyalizme karşı aktif bir mücadele vermiyor. Üstelik İslamcılarının desteklediği partiler ve İslamcı oluşumlar emperyalizmin ve kapitalizmin topraklarımızda güçlenmesine hizmet etmeyi sürdürüyorlar. Bunun en somut görüntüsünü Türkiye’de an itibarıyla yaşıyoruz.

İslamcılığın anti-emperyalist ya da anti-kapitalist olma iddiasının köklerini ve tarihini irdelemek isterdim ancak bu yazıda böylesine ciddi bir mesele-ye odaklanıp analizini yapmak gayesinde değilim. Bugünlerden konuşmak istiyorum. Günümüzde anti-emperyalist olma iddiasını çürüten mesele, Filistin'dir. Filistin davasını sahiplenme iddiasını sürdüren Türkiye İslamcıları, kapitalist sermaye ilişkilerini görmezden gelerek ve emperyalizmin işgalci politikasını destekleyen siyasetlere ve uygulamalara açıktan cephe almayarak yukarıda sunduğum savı kanıtlıyorlar. Örneğin tüm ikaz ve ifşalara rağmen "Müslüman iş adamlarından" oluşan MÜSİAD aylarca işgalci İsrail'le ticarete devam ederken, bu gerçeği reddetmekten ve üstüne üstlük Filistin hakkında konuşmaktan da asla geri durmadı. Bir başka örnek olarak soykırımın birinci yılında bile Türkiye topraklarından taşınmaya devam eden Azerbaycan petrolü, hâlâ iktidar güdümlü İslamcı kamuoyunda yer edinebilmiş değil. Bir çırpıda aklımıza gelebilecek bu örnekleri çeşitlendirebiliriz.

İslamcıların anti-kapitalist olma iddialarındaki samimiyetsizliği ve tutarsızlığı anlamak için, varlığının meşruiyet zeminini İslami söylemlerle güçlendirip şimdiye taşıyan günümüz hükümetinin bu söylemlerle beraber sermayeyi kollamaktan asla geri durmadığını masaya koymak zorundayız. Gerek işçi sınıfını "şükür"le teselli etmeye çalışan vekil ve bakanlar, gerekse de direnen işçilere devlete baş kaldırmanın dinî boyutunu tartışan din adamları, sermayeyi ve patron düzenini korumayı kendilerine adeta bir dinî vecibe kılmış gibiler. İslamcı olduğunu iddia eden ana akım siyasetlerin de bu duruma kulak tıkamaları gözümüzün önünde gerçekleşiyor.

Ülkenin dört bir yanında devam eden işçi grev ve direnişlerine baktığımızda, Nahl suresinde geçen "Ölçü ve tartıyı tam yapın. İnsanlara mal ve ücretlerini eksik vermeyiniz." ayetine açıkça karşı geldiğini görüyoruz. Üstelik bunu yaparken Allah'ın ayetlerini istedikleri gibi dillerine pelesenk ettik-

“

Gerek işçi sınıfını "şükür"le teselli etmeye çalışan vekil ve bakanlar, gerekse de direnen işçilere devlete baş kaldırmanın dinî boyutunu tartışan din adamları, sermayeyi ve patron düzenini korumayı kendilerine adeta bir dinî vecibe kılmış gibiler.

lerine şahit oluyoruz. Hakkını arayan her işçinin, emekçinin karşısına kollukla çıkan hükümet, sermayenin ve Türkiye'de palazlanan ve halkı sömüren kapitalist sermaye düzenin birincil müdafisidir. Bunun en görünür ve yakın örneklerini işçi direnişlerinde görüyoruz. Polonez işçilerinin haksız yere işten çıkarılmaları sonrası başladıkları ve 88 gündür sürdürdükleri direniş hükümet nezdinde hiçbir şekilde karşılık bulmadı ve direnen işçiler sistematik olarak kolluk kuvvetlerinin şiddetine maruz kaldılar. Mesela Fernas işçileri haftalardır insanca koşullarda yaşama ve çalışma talebiyle yalın ayak Ankara'ya yürürken Ferhat Nasıroğlu direnen işçileri "münafık" olarak addediyor ve dindar olma iddiasındaki iktidar güdümündeki kamuoyu buna yüz çevirmek ve görmezden gelmek dışında bir şey yapmıyor.

Bu iki örnek bizi bir başka soruya daha götürüyor, Müslümanlar neden işçi sınıfına sırtını dönmüş durumda? Bu işçiler çoğunlukla dindar bir sosyolojiden gelmiş olmalarına rağmen ve "marjinal" kaçan bir siyaset teklif etmeden haklarını ararken bunlar oluyor. Bizzat Müslüman olduğunu söyleyen ve öz-neler olarak çabalayan insanlara İslamcılar neden duyarsız?

"İşçinin alın teri kurumadan hakkını veriniz" hadisini dillere pelesenk etmek yetmiyor. Ülkesinin %22'si yoksulluk sınırının altında yaşayan İslamcı-

lar, son yıllarda tek meselesi sermaye, patron ve mevcut hükümeti korumak olan iktidarı neden halka ve işçi sınıfına tercih ediyor? Asıl soru, bizlerin neden Müslüman-sosyalist siyasetin içinde yer aldığımız değildir, İslamcı olarak karşımıza dikilen insanların, bu süregiden ezen ve ezilen ilişkisi içe-

risinde, neden ezenin diliyle konuşmayı bırakamadığıdır. Öncelikle bu sorular “solcularla” iş tutan herkese fasık gözüyle bakanlara yöneltilmelidir. Onların neden burada olmadığını sormayı ısrarla yüksek sesle sürdürmeliyiz: Hakikaten siz neden burada değilsiniz?

İslamcılık mı, Müslümancılık mı?

AKİF EMRE

1957 Kayseri doğumlu Akif Emre, Yıldız Makina Mühendisliği'nden mezun olduktan sonra Akabe ve İnsan Yayınları'nda çalıştı. Kurucusu olduğu Yeni Şafak gazetesinin genel yayın yönetmenliğini 28 Şubat'ın çalkantılı yıllarında omuzladı. Dış haberleri müdürü olduğu Kanal 7 televizyonunda Aliya belgeseline imza attı. On yıl boyunca idare ettiği Dünya Bülteni'nin ardından kurmakta olduğu Haberiyyat ofisinde 23 Mayıs 2017'de hayata veda etti. Türkiye için İslamcılık iddiasının en ciddiye alınası savunucularından birisi rahmetli Akif Emre idi. İslamcılık mefhumunu tartıştığımız bu sayıda Akif Emre'nin bugün için de konuştuğunu düşündüğümüz bir metnini dosya kapsamında iktibas ediyoruz. İslamcılığın ümit vadeden, sağcılıktan ayrı bir istidadı olan ve toplumcu bir siyaseti teklif imkânına sahip olan görüntüsünü tarif için bu yazının anlamlı bir yeri olduğunu düşünüyoruz.

Tekrardan İslamcılık tartışması alevlenir gibi oldu. Aslında İslamcılık yapmayanların İslamcılık üzerinde konuşmalarından ibaret olması nedeniyle aldatıcı bir tartışma. Oysa halihazırdaki durum, İslamcılık atfedilen bir siyasal kadronun, İslamcılığın gerektirdiği ilkelere değil ama kadrolara yaslanması durumundan ibaret. Yani İslamcılıkla prensipleri itibarıyla ilgisi olmayan ama şu veya bu şekilde Müslümanları kollamayı amaçlayan bir kadro tarafından Müslümancılık yapılması söz konusu.

Bu duruma bakarak İslamcılığın öldüğünü veya siyasal iktidarın İslamcı olduğunu ileri sürmek abesle iştigaldir.

İslamcılık-Müslümancılık farkına vurgu yapan 8 Mayıs 2001 ve 26 Ağustos 2008

tarhli yazılarımdan bu tezi yeniden hatırlatmak için ve zihin karışıklığına karşı önemli bir hatırlatma olacağından dolayı aşağıya alıntılar yapıyorum. 1995 yılından bu yana bu gazetede sürekli yazan biri

olarak ilk kez kendi yazımdan alıntı yapmak zorundayım.

Müslüman-cı'lık vs. İslamcılık

İslamcılığın siyasal iktidara yürüdüğü, iktidar aygıtlarını (gücünü demek daha doğru) ele geçirmek üzere olduğu varsa-

yıldığı son on yıllık süreç sonunda; kendi tanımının ötekine teslim edilmesi, hatta kendisinin ötekiyle özdeşleştirilmesi gibi ibretlik bir son/uca doğru gidilmektedir. Ödünç kavramlarla başlayan kendini ifade tarzı ödünç kadroların, ödünç ideolog-

ların istihdam edilmesine kapı açmış bulunuyor.

'Postmodern darbe'nin soft darbesi karşısında pes ediveren ilkesizlik, ödünç kavramlara sığınmanın durumu kurtarmaya yetmediğini farketmekte gecikmeyecekti. Ve nevezuhur durum burada kendini gösterecek; ödünç kadrolar devşirilerek, ödünç kavramların ödünç ideologlarca dillendirilmesi gibi nerede duracağı kestirilemeyen bir sürece girilecekti. Devşirilen 'öteki'ler (kadro ve kavramlar) için durum hiç de bu kadar felsefi mülahazalara imkan tanıyacak kadar karmaşık, çapraşık değildi. Oynadıkları rolün farkında olarak duruma uygun bir iş ve misyon icat etmekte gecikilmeyecekti.

Yeni ideolojinin adı icat edilmişti bile: 'Müslüman-cı'lık. O artık bir Müslüman-cı olarak kendisine biçilen yeni rolü ateşin biçimde oynamaya hazırды. Gerçi merkezde tükettiği itibarı nedeniyle gidecek başka kapısı da yoktu. Böylece İslamcılık yapmadan İslamcılar'ı kollama misyonu, bize özgü bir pratik akılla formüle edilmiş oluyordu.

Postmodern darbeyle kavga bitmese de kavgaya neden olan kimlik tanımı buharlaşacak, yeni tanımlar, yeni kimlikler içselleştirilmeye başlanacaktı. Ödünç kadrolar bu anlamda hayli işlevseldi. 'Kim demiş bu kızlar...' ya da 'kim demiş falan partililer' 'şunun düşmanı, bunun taraftarı' şeklinde başlayan savunma görünüşte hayli etkin ve bela savan türdendi. İslamcılar'ı savunurken onlara yeni bir kimlik biçmenin, bu kimliği (gönüllü) benimsetmenin bundan daha pratik ve risksiz yöntemi olamazdı.

Yeni ideolojinin adı icat edilmişti bile: 'Müslüman-cı'lık. O artık bir Müslüman-cı olarak kendisine biçilen yeni rolü ateşin biçimde oynamaya hazırды.

'Müslümancılık' ya da klan siyaseti

Önce şunu belirtmekte yarar var; belli bir dünya görüşünü temsil eden siyasi bir akım olarak İslamcılık belli iddialara sahiptir ve yeni bir dünya düzeni peşindedir. Bu anlamda İslamcılık hayata ve dolayısıyla siyasete dair kendine özgü proje sunan duruşun, iddianın adıdır.

Tarihsel tecrübesi, dünya tasavvuru, siyasete ilişkin iddialarıyla zengin bir birikimin hülasasıdır. Osmanlı'nın son döneminden bugüne Türk siyasetini belirleyen ve birbiriyle çatışan üç tarzı siyasetten en önemlisidir. Her zaman aktif siyaset tarzı olarak sahnede görünmese de en azından entelektüel ve toplumsal bir hareket olarak gündemimizde olmuştur. Tüm zaaf ve kazanımlarıyla beraber toplumsal bellekte yeri olan canlı bir dinamizmdir.

AKP'nin muhafazakar sağ bir hareket olarak iktidar oluşunu bu anlamda İslamcı bir siyasetin iktidarı ele geçirmesi olarak yorumlamak çok yanlış bir okuma biçimidir. Zira bu hareketin lider kadrosunun, siyasal programlarının ve söylemlerinin, hepsinden önemlisi de bunca yıllık icraatlarının İslamcılıkla bağdaştırılması mümkün olmadığı ortada. Bunun tartışılmayacak kadar açık olduğunu kabul etmek gerekir.

Mevcut iktidarın İslamcı bir siyaset değil, olsa olsa 'Müslümancı' bir siyaset izlediği iddia edilebilir.

'Müslümancılık' son derece pragmatist bir siyasi tavrın adı olarak İslamcılığın tam da muhalifi bir duruşu temsil eder. Bugünkü siyasi iktidara en fazla yüklenebilecek iddia 'Müslümancı' siyaset tarzı olabilir. İktidar açısından çok kısıtlayıcı ve kabul edilemez olan bu tanımlama en azından onu destekleyen ve İslamcılıkla karıştıran kitleler ve kadrolar için daha isabetli görünüyor.

'Müslümancılık' tam bu noktada bir klan siyaseti olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel anlamda dini rengin ağır bastığı bir gelenekten beslenen, sosyolojik olarak belli bir ekonomik seviyenin altını

temsil eden, merkez dışı toplumsal kesimlerin siyasette konum arayışlarının adıdır. Bunu, ideolojik gerekçelerden çok, dayandıkları toplumsal tabanın çıkarlarını, güç arayışlarını siyasete taşıyan bir iktidar arayışı olarak okumalıdır.

Türkiye'deki Batıcı çevreler bu kesimlerle iktidarı, kamusal alanı paylaşmaya niyetli olmadıkları için

her türlü kültürel ve toplumsal aidiyeti İslamcılıkla eş görmeleri tam bir yanılsamadır. Bunların İslamcılığı siyasi iktidar için bir itham aracı olarak kullanmaları İslamcılığın talep ve tasavvurunu da teslim almakta, belli bir kesimin iktidar özlemini, her ne pahasına olursa olsun iktidardan pay alma talebini bir dünya tasavvuru olarak İslamcılık yerine ikame etmelerine yol açmaktadır.

‘En Eski Komünist’

SUAT YALÇIN

Doktor Hikmet Kıvılcımlı kendisini Kerim Sadi, Şefik Hüsnü gibi TKP’lilerle beraber yazının başlığındaki gibi isimlendiriyordu: “En Eski Komünist”. El hak doğru söylüyordu. 1925 yılında resmi olarak atanmış olduğu, Türkiye Komünist Hareketi’nin gençlik lideri konumu onu bu söyleminde haklı çıkartıyordu. Gerçekten ülkenin ilk sosyalistlerindendi. Daha sonra sıralamasını yeni ve en yeni komünistler şeklinde devam ettirecekti.

11 Ekim 1971 tarihinde sürgünde olduğu Yugoslavya’da, doğduğu topraklarda hayata

gözlerini yumduğunda 70 yaşındaydı ve bir süre önce yakalandığı prostat kanserinden ölüyordu ve hayatı boyunca hiç terk etmediği ülkesini terk etmek zorunda kalmış, sürgünle başladığı hayat yolculuğuna, sürgünde veda etmek zorunda kalmıştı. Çok ıstıraplı ve hayal kırıklıklarıyla geçen bir altı ay sonunda hayata gözlerini yumuyordu.

Anılarında hastalığıyla ilgili şöyle söylüyor:

“Bir yıldır kanıyorum. 13. sondalı, bıçaklı müdahale geçirdim. Bunlardan 4’ü nar-koz altında, 9’u uyutulmadan tam işken-ce olarak geçti.

“1. Şube bıraktı, Prostat aldı iş-kenceyi” diyo-rum, gülerek acı acı. Demek, bir alinyazısı olsa, benimki ömür boyu işkence yazılmış.”

Aslında bu pa-
ragrafta altı çi-
zilecek cümle
**“1. Şube bıraktı,
Prostat aldı iş-
kenceyi”** cüm-
lesidir. Hayatı-
nın, en azından

gençlik yıllarından, yani 1925 yılından 1971 yılına kadar geçen günlerin bir öze-tini aktarıyor. Yaşadığı 46 yılın 22 yılını yani yaklaşık yarısını hapisanede, kala-nını da karakollarda, sorgularda, takipler-de, işkencede ve gözaltında geçiriyordu. Bir de buna çocukluğundaki Balkan Har-bi yıllarını, doğduğu topraklardan sürgün edilmelerini, hiç tanıyamadan ayrılmak

zorunda kaldığı babasını koyarsak, hayatı boyunca çektiği sıkıntıları daha iyi görebiliriz. Kuşadası'nda kaybedilen teyze, Muğla'da ölen dayı, daha 17 yaşında önce İtalyanlara, sonra da Yunanlılara karşı Yörük Ali Efe çetesinde verilen mücadele, annesi ve sağ kalan teyzesiyle birlikte dönülen İstanbul, gerçekten de yukarıda söylediği gibi ömrü boyunca sıkıntılarla yaşayıp, sıkıntılar içinde ölüyordu.

Ama ömrünün hiçbir anında çalışmaktan, mücadelelen, araştırmaktan, yazmaktan vazgeçmiyordu. Son günlerinde hastalığının en ileri safhalarında bile, ta ki eline kalem alamayacak duruma gelene kadar yazmaya devam ediyordu.

Biz 78 kuşağıyız. Biz Kıvılcımlı'yı çok tanıma imkânı bulamadık, ben Doktor'u o yıllarda hiç okuma fırsatını bulamadım. Hatırladığım tek şey, lisede tanıdığım ve okulda sosyalist bir mücadele veren bir arkadaşına Doktor'u sorduğumda, "Hikmet Kıvılcımlı mı, oportünistin tekidir" cevabını almıştım. Sonradan "oportünizm"ın manasının "Fırsatçılık, koşullardan yararlanma veya fırsat varken kişisel çıkarları diğer çıkarların önüne koymaya yönelik bilinçli bir politika veya uygulama" olduğunu öğrendim. Daha ne olduğunu anlamadan ve muhtemeldir ki bana bu kelimeyi kullanan arkadaşımın da kullanırken anlamını çok bilmediği bir hafta yüzünden uzaklaşmıştım. Muhtemeldir o dönemde benim gibi yüzbinlerce genç de bu tip bazı eften, püften sebepler yüzünden ve memlekette yaşanan yoğun çatışma ortamı nedeniyle, sisler arkasında kalan bu önemli düşünürden, bir mücadele insanından uzak kaldık.

Sağcıların "vatan haini", "Allahsız"; sosyalistlerin "oportünist" olarak nitelendirdiği, devletin gözünde ise hep suçlu, takip edilmesi gereken ve tehlikeli biriydi Kıvılcımlı.

Donanma davası sırasında Askeri Savcı Şerif Budak, Hikmet Kıvılcımlı bu davada kendisi hakkında herhangi bir delil olmadığını dile getirip, delillerin gösterilmesini istediği zaman şöyle söyler: "Doktor Hikmet için delil arayacak kadar safdil değiliz." [1]

12 Mart muhtırasının hemen ertesi günlerinde onu yurtdışına kaçmak zorunda bırakan güç, ülkede tırmanan şiddet olaylarına ve meydana gelen sağ, sol çatışmalarına karşı çıkan ve özellikle sosyalist gençleri bu çatışmalardan kaçınmaları konusunda uyaran Kıvılcımlı'yı elbette ki denklemin içinde görmek istemiyorlardı. 1968 sonrası bir yandan yazdığı eserleri yayınlarken, bir yandan da gazetelerde günlük yazılarına devam ediyordu. İsmet Demir gibi efsane bir sendikacıyla emek dünyasında çok önemli eylemlilikler ortaya koyarken işçileri, gençlikle kaynaştırmaya çalışıyordu. Bir yandan da İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği gibi STK'larla sivil alanda da önemli işler yapıyordu. Öğrenci gençlik içerisinde tanınırlığı iyice artıyordu. Elbette böyle bir figürün bir şekilde pasifize edilmesi gerekiyordu. O yüzden 70 yaşında prostat kanseriyle mücadele eden ve ömrünün en zor dönemlerinde dahi mücadeleyi bırakıp yurtdışına gitmemiş birini kaçmak zorunda bırakıyorlardı. Ben kendi adıma inanıyorum ki, o dönemlerde Doktor'u tanımış olsaydım kendisinin ısrarlı bir takipçisi olurdum.

Benim için niye mi bu kadar önemli Doktor Hikmet Kıvılcımlı?

Yukarıda da belirtmiş olduğum gibi ben 78 kuşağıyım yani yetmişli yıllarda gençliğimi geçirdim ki, o yıllar son derece yoğun bir siyasetin ve çatışmaların sokaklara indiği yıllardı. Aslında sınıfsal olarak birbirinden çok farkı olmayan gençlerin dövüştü-

“

Biz Kıvılcımlı'yı çok tanıma imkânı bulamadık, ben Doktor'u o yıllarda hiç okuma fırsatını bulamadım. Hatırladığım tek şey, lisede tanıdığım ve okulda sosyalist bir mücadele veren bir arkadaşına Doktor'u sorduğumda, "Hikmet Kıvılcımlı mı, oportünistin tekidir" cevabını almıştım.

ğü ve vuruştugu yıllardı. Sosyalistleri çok sevdiğim ama sosyalist teorisyenlere pek ısınmadığım zamanlardı. Bütün teori kitaplarının yazarları yabancıydı ve tartıştıkları şeyler o yıllarımda bana hep soğuk ve anlaşılmaz gelirdi. Örneğin George Politzer'in *Felsefenin Temel İlkeleri* kitabı ilk okuduğum Marksist kitaptı ve doğrusu çok da bir şey anlamamıştım. Bunun yerine örneğin Kıvılcımlı'nın *Tarih, Devrim, Sosyalizm ya da Osmanlı Tarihinin Maddesi*'ni okusaydım, benim için çok daha etkili olurdu veya Allah, Peygamber, Kitap isimli eserini okusaydım inanılmaz etkilenirdim. Maalesef Doktor'u erken kaybetmemiz ve bu kitapların çok geç yayınlanabilmesi, Türkiye düşünce dünyasında büyük bir eksiklik oluşturmuş ve birçok kişi bu fikirlerle hiç tanışamamıştır.

Şimdi tekrar dönelim yukarıda bahsettiğimiz olaya, Doktor'un "oportünist" olarak nitelendirilmesine. Bu şekilde anılmasına sebep olan şey Vatan Partisi Genel Başkanı iken yaptığı Eyüp konuşmasıdır. Bu konuşması dolayısıyla memleketin sol cephesinde yer alan birçok kişi kendisini oportünist olmakla suçlamıştır. Peki, bunu söylemelerine yol açan şey nedir?

O konuşma öğlen saat 13.00 ile 17.00 arasında yapılmıştır. Bence bugün herkesin o konuşmayı bir kez daha okumasında fayda var ve özellikle Türkiye'de sol, sosyalist diye kendilerini nitelendirenlerin bir daha bakmalarını tavsiye ederim. Büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu bir memlekette, sol, sosyalist sınıf siyaseti nasıl yapılır, görmelerinde fayda var.

"Bugün, Vatan Partisi'nin kendini "Hak ve Çalışmak" gibi iki prensip üzerine kurduğunu açıkça ortaya koymak lüzumunu duyuyorum. İslam'ın büyük prensibi, hepimizin bildiği gibi: "Leyse lil insâne illâ mâ seâ." der. (Yani: "İnsan için, çalışmaktan, emekten başka her şey yalandır.") der. İşte, o büyük hakikat: Aradan binlerce yıl geçtikten sonra bugün, dünyanın en ileri memleketlerinde dahi, tek büyük "içtimaî hakikat", insanlığın bulabildiği en büyük

“

Örneğin George Politzer'in *Felsefenin Temel İlkeleri* kitabı ilk okuduğum Marksist kitaptı ve doğrusu çok da bir şey anlamamıştım. Bunun yerine örneğin Kıvılcımlı'nın *Tarih, Devrim, Sosyalizm ya da Osmanlı Tarihinin Maddesi*'ni okusaydım, benim için çok daha etkili olurdu veya Allah, Peygamber, Kitap isimli eserini okusaydım inanılmaz etkilenirdim.

hakikat olarak tanınmıştır. Bugün insanlığın yarattığı değer, emek üzerine kurulur. Avrupa'nın en büyük iktisat âlimleri, İngiltere'nin klasik iktisatçısı denilen Adam Smith'ler, Ricardo'lar; binlerce senelik insan ilminin neticelerini toplarken, o hakikati bulabilmişlerdir: "Leyse lil insâne illâ mâ seâ!" hakikatini, "Değer, insanın emeğinden doğar." şeklinde ifade etmişlerdir... İşte Vatan Partisi'nin prensibi de, her şeyin temelinin, memleket siyasetinin de üzerinde kurulması icap eden temelin "emek" olması lâzım geldiğini ifade eder." [2]

Yukarıda söylediği şeyler aslında inatla bir ömür boyunca yazdıklarının özetleridir, fragmanlarıdır. Sinema yönetmeni Ömer Lütfi Akad şöyle bir şey söyler,

"Sendikalar üye yazmak için işçiye, köylü kökenli işçiye Marks'ı anlattı. Bunları yapacağına Hz. Muhammed'in iki birden, üç ikiden ve dört üçten iyidir sözünü söylese, inanacak ve gelip üye olacak adam... Kimsenin aklına gelmiyor."

Hatta burada bahsettiği hadisi de Diyet filminde kullanır. Kıvılcımlı'dan farklı düşünmez, eğer bu topraklarda sosyalist bir siyaset yapılacaksa ve o siyasetle taraftar bulmak ve iktidara gelmek isteniyorsa bu halkın inançlarının ve kültürel kodlarını hilafına bir politika üretmemeniz gerekir. Aslında

tersine kültürel dinamiği iyi okuyup o söylemi geliştirmek zorundasınız. Kaldı ki Doktor Eyüp Sultan konuşması nedeniyle “dini siyasete alet etmek” suçlamasıyla yargılanmış ve mahkûm edilmiştir.

Yaptığı konuşmada katiyen inanmadığı bir şey söylememiştir ve bu konuşmayı oportünistçe bir tavır içinde yapmamıştır. O bütün söylediklerine sonuna kadar inanıyordu. Bunun böyle olduğunu yazdığı şeylere bakınca hemen anlıyorsunuz.

Bu yıl ölümünün üzerinden geçen 53. yıl içindeyiz ve maalesef toplumumuzun büyük bir çoğunluğu, özellikle de genç nesiller böyle bir düşünce ve mücadele insanını tanımıyor. Onun fikirleriyle ve bilgisiyle aydınlanan birçok kişi daha fazla tanınıyor. Kanaatime göre örneğin; Nazım Hikmet *Şeyh Bedreddin Destanı*’nı yazarken onun bilgilerinden çok faydalanmıştır. Ya da Kemal Tahir *Devlet Ana* gibi romanları yazarken onun tarihi bilgilerinden yararlanmış. İdris Küçükömer gibi kişilikler isim vermeden ondan aşındıkları fikirlerle Türkiye düşünce dünyasında önemli bir konuma gelmişlerdir. Birçok kişi onun fikirlerinden ve kitaplarından alıntı yaparken maalesef ona atıfta bulunmak, adını söylemek zahmetine girmemişlerdir. Tek istisna Ümit Hassan’dır.

Daha Elazığ cezaevi çıkışında TKP içinde birlikte yol yürüdükleri arkadaşlarına yönelik yazmış olduğu *Yol* adlı dizi kitap çalışmalarıyla başladığı yazın macerasında ülkemizde benim diyen akademisyenin ve düşünce insanının çoğunun ulaşamayacağı boyutlarda çalışmalar yapmış, kitaplar yazmıştır. Çeviriler yapmıştır. Üstelik o günün şartlarında ve hapisane koşullarında. Memlekette yaprak kıpırdamayan zamanlarda kitapevleri açmıştır. Düşünce dünyamıza birçok eser kazandırmıştır.

Yıllar boyunca hiçbir sorguda ve işkencede arkadaşlarına ihanet etmemiş ve onların isimleri-

Daha bir fiske yemeden çözülen ve satılanların gözünde hiç denkleme sokulmaması ve herhangi bir sosyalist ülkede barındırılmaması gereken kişidir. İşte bu nedenle sürgün esnasında hiçbir sosyalist ülkeye kabul edilmemiştir. Yoksa kendi defoları ortaya çıkacaktır.

ni vermemiş bir kişidir Kırılcımlı, bu tavrı nedeniyle devlet görevlisinin gözünde bir şeytan olurken; “O uyurken bile devletin aleyhindedir.” [3]

Daha bir fiske yemeden çözülen ve satılanların gözünde hiç denkleme sokulmaması ve herhangi bir sosyalist ülkede barındırılmaması gereken kişidir. İşte bu nedenle sürgün esnasında hiçbir sosyalist ülkeye kabul edilmemiştir. Yoksa kendi defoları ortaya çıkacaktır.

Anılarını yazdığı kitapta “Kim Suçlamış” diye bir bölüm var. O bölüme girişte şöyle diyor.

“1921’lerden 1971’e dek Türkiye’de, hiç aralıksız Marksist-Leninist olarak Teorik ve Pratik savaş verdim. 50 yıldır Türkiye burjuvazisi beni, “Azıllı Komünist” diye boyuna kovuşturup mahkûm etti. 40 yıla yakın mahkûmiyet hükmünü “Komünistlik” suçundan giydim. 22 yıl cezaevlerinde “Komünist” diye yattım. 1971 Haziranı Sofya’da, -bana değil yanımdakilere- benim “Türkiye Komünist Partisi”nden atıldığım söylendi. O güne dek, “Parti” adına hiç kimse bana özel yaşantım veya ideolojim açısından en ufak bir eleştiri yahut bildiri yapmadı. Düşünce ve davranışlarıma karşı, yalnız “saygı” gösterileri duydum. O nedenle, Sofya ve Berlin’den Moskova emriyle kovuldum. Şimdi, üç ölüm cezası ile mahkûm bulunuyorum:

1- Prostat Adeno Karsinom başlangıcı. Yetmişinde insan için tabii idam hükmüdür. Ona bir diye-

ceğim yok. Ondan kaçamam.

2- Türkiye’de Sıkı Yönetim Mahkemesi, “Yılanın başı”, “Azıllı komünist” olarak idam cezasıyla tevkifime karar verdi. Bunu da sosyal ve politik bakımdan “tabii” sayıyorum. Bundan kaçtım.

3- Nerede ve hangisi olduğunu bilmediğim bir “Türkiye Komünist Partisi”, beni bu sıra Parti’den atmış. Bu moral “idam” kararını artık “tabii” bulamıyorum ve kaçamıyorum.

1. ve 2. ölüm cezaları olacağına varır. 3. ölüm cezasına karşı hiç değilse burjuva mahkemelerindeki kadar savunma hakkımı kullanmazsam, bu savaş dünyasından giderayak, son görevimi yapmamış olurum.” [4]

Sonra o günlerde neler yaşandığını anlatıyor. Kendisine karşı niye böyle bir tavır takındığını anlamaya çalışıyor.

Ömrü boyunca bu kadar çile çekmesine rağmen ölümle burun buruna kalıp giderken yine de hiç pişmanlık duymuyor. Çabalarının boşa gitmediğini düşünüyor. İlk kaçış günlerinde kendisine evini açan gencin gösterdiği ilgi ve misafirperverlikten çok memnun kaldığını gösteren şu satırları okuyunca anlıyoruz:

“Babasına bu denli candan ilgi gösterir mi, bilmiyorum. Benim de bir inanç adamı oluşum son demlerimde. Belki olsalardı, öz çocuklarımdan bin kez daha içtenlikle yardımına koşan çocuklarım sayı-

sız. Kendi oğlum olsalar, mutlak ileri geri bir sürü çıkar kaygısı ile yan bakarlardı. Bunlar benim düşünce oğullarım, düşünce kızlarım. Hiçbir karşılık beklemeksizin her şeyeime koşuyorlar. Demek hayatımı bütün ömür boyu hiçe saymam boşa gitmemiş. Belirli bir kadından doğmamış sayısı her gün artan erkekli kızlı çocuklarım, bana kanseri bile unutturuyor.” [5]

Keşke o kadar erken gitmese ve tanınınsaydı ve fikir oğulları ve kızları daha da çoğalsaydı. Bu ülke başka bir halde olabilirdi...

Ölümünün 53. yıldönümünde onu rahmet ve minnetle anıyorum. Ülkede kitlelere (hele ki böyle karmaşık ve iyice deforme olduğumuz bir dönemde) tanıtılmasının son derece önemli olduğunu düşünüyor ve aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyorum.

Dipnotlar:

[1] Cenk Ağcabay, *Dr. Hikmet Savaşçı Bir Hayat 1902-1971*, Sosyal İnsan Yayınları, sf. 188.

[2] Hikmet Kıvılcımlı, *Eyüp Sultan Konuşması*, Köxüz Yayınları. Link: <https://radikalhareket.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/12/hikmet-kivilcimli-e-yup-sultan-konusmasi.pdf>

[3] Cenk Ağcabay, *Dr. Hikmet Savaşçı Bir Hayat 1902-1971*, Sosyal İnsan Yayınları, sf.187.

[4] Hikmet Kıvılcımlı, *Günlük Anılar*, “Kim Suçlamış”.

[5] Hikmet Kıvılcımlı, *Günlük Anılar*.

Popülizm ve Sol Popülizm Üzerine

ZEKİ KILIÇASLAN

Popülizmin siyaset alanında son yıllarda üzerinde çok tartışılan bir konudur. Ülkemizde sol yazında gerek Latin Amerika’da gerekse İspanya ve Yunanistan’da hükümet ortağı olabilen sol parti ve siyasal ittifakların radikal değişimleri sağlama-
maması anlamında “başarısızlıkları” üzerinden ve en son olarak da TİP’in politikaları çerçevesinde gündeme geldiğini görmekteyiz. Bir başlangıç olarak bu yazıda popülizm, sağ ve sol popülizm konuları üzerinde durup çok kısaca Latin Amerika deneyimlerini ele alacağım.

Popülizm

Popülizm teriminin geçmişte iki ayrı tarihsel hareket için kullanıldığı bilinmektedir. Bunlardan birincisi 1890larda ABD’de toprak reformu yanlısı bir hareket ve bun-

dan doğan Halk Partisi, diğeri ise Çarlık Rusya’sında 1860-1870li yıllarda köylülüğün devrimci bir sınıf olduğuna inanan ve köylülüğe yönelip onları eğitmek isteyen entelektüellerin başını çektiği Narodnik harekettir. Çağdaş literatürde 1950li yıl-

larda Edward A. Shils yaptığı çözümlemede popülizmi “uzun süredir iktidar konumunda bulunan farklılaşmış, iktidarı, mülkiyeti ve kültürü tekeline alan yönetici sınıfların topluma dayattığı düzene karşı halk tarafından rağbet görmüş geniş bir hınç tabakasının ideolojisinin bulunduğu her yerde var olan yaygın bir fenomen” yani bir ideoloji olarak tanımlar. (Akt: Moffitt, 2020)

Bu yaklaşım esasta çağdaş olarak Mudde’nin “popülizm, toplumun nihayetinde iki homojen ve düşmanca kampa, “saf halk” ile “yozlaşmış seçkinler”e ayrıldığı-
nı düşünen ve siyasetin halkın genel ira-

desinin bir ifadesi olması gerektiğini savunan zayıf merkezli bir ideolojidir” yaklaşımına benzerdir (Mudde ve Kaltwasser, 2017). Bu tanım liberalizm, sosyalizm gibi güçlü ideolojiler yanında zayıf bir ideoloji olarak kalan popülizmi, örneğin milliyetçilik gibi başka ideolojilerle eklemlenebilen bir strateji olarak ortaya koymaktadır. Benjamin Moffitt ise popülizmi bir siyasal üslup olarak tanımlar ve teknokratik siyasal üslubun, “uzmanlara başvurma,” “sağduyulu tavırlar”, “istikrar ve ilerleme” yaklaşımları karşısında popülizmin özelliklerini elit karşısında “halka” başvurma, söylem ve davranışlarda “kaba tavırlar”, “kriz, çöküş ve tehdit” temelli performanslar olarak belirtmektedir. (Moffitt, 2020)

Popülizm konusunda gözden kaçırılmaması gereken diğer bir durum, idealleştirilen liberal kapitalist düzen temsilcilerinin genelde yoksullar lehine sosyal uygulamaları hayata geçiren, uluslararası ticareti kontrol eden kurumların (IMF ve Dünya Bankası gibi) taleplerine karşı çıkan, liberal düşünceye göre “irrasyonel kararlar” alan tüm siyasal iktidarlara negatif anlamda popülist olarak nitelermekte olduklarıdır. Liberal merkezler örneğin Latin Amerika’da askeri cunta destekli yönetimleri bile uzun süre popülizmin tipik örneği olarak görmüş ve suçlamışlardır. Çünkü bu anlayışta ekonomi politikaları siyasal tartışmaların dışında tutulur ve liberal demokrasi “özgürlükleri korumak için” “mutlak doğru kabul edilenlerden” sapan siyasal iktidarlara sınırlamalıdır. (Yıldırım, 2022)

Laclau ve Mouffe’nin görüşlerini esas alırsak çağdaş anlamıyla popülist bir siyaset stratejisi ancak en hakiki anlamıyla liberal demokrasi koşullarında mümkündür. Çünkü bu ülkelerde burjuva iktidarlının, toplumdaki başka çıkarlar etrafındaki hareket ve söylemleri “eklemleyici pratikler” ile işlediğini yani esasta “hegemonik” bir biçim aldıklarını bilmekteyiz. Ama aslında onların da belirttiği gibi Fransız devrimi öncesi süregiden “ancien regime”lerden (feodalizmden daha çok modern monarşiler olarak tanımlanabilir) sonra bütün rejimlerde, antagonizmalar arasındaki bölünme çizgisinin giderek kırılma ve muğlak duruma geldiği ve bunun

Sınıf ittifaklarının ötesine giden hegemonik iktidar biçimi yönündeki belirleyici adım, “politik” düzlemde “entelektüel ve ahlakî” düzleme doğru gelişen bu hareket içinde atılır. Zira politik önderlik ittifaka katılan kesimlerin ayrı kimliklerini korudukları ve çıkarların konjonktürel olarak çakıştığı bir temel üzerinde kurulurken, ahlakî ve entelektüel önderlik bir “fikirler” ve “değerler” toplamının birçok kesim tarafından paylaşılmasını gerektirir. Gramsci’ye göre entelektüel ve ahlaki önderlik, ideoloji yoluyla bir “tarihsel blok”u birleştiren organik çimento haline gelen, daha yüksek bir sentez, bir “kolektif irade” oluşturur”.

kurulmasının politikanın belirleyici sorunu olmaya başladığı için artık hegemonyasız hiçbir politika yoktur. (Laclau ve Mouffe, 2012) “Sınıf ittifaklarının ötesine giden hegemonik iktidar biçimi yönündeki belirleyici adım, “politik” düzlemde “entelektüel ve ahlakî” düzleme doğru gelişen bu hareket içinde atılır. Zira politik önderlik ittifaka katılan kesimlerin ayrı kimliklerini korudukları ve çıkarların konjonktürel olarak çakıştığı bir temel üzerinde kurulurken, ahlakî ve entelektüel önderlik bir “fikirler” ve “değerler” toplamının birçok kesim tarafından paylaşılmasını gerektirir. Gramsci’ye göre entelektüel ve ahlaki önderlik, ideoloji yoluyla bir “tarihsel blok”u birleştiren organik çimento haline gelen, daha yüksek bir sentez, bir “kolektif irade” oluşturur”. (Laclau ve Mouffe, 2012) Bu “hegemonik” nitelikteki rejimlerde (en tipik biçimi liberal demokrasi) mücadele stratejisi olarak kabaca Gramsci’nin tanımıyla bir “manevra” savaşımdan değil de bir “siper” savaşımdan bahsetmek gerekir. Burada taraflar gerek orta katmanlar gerekse karşı tarafın tabanı üzerinde “fikirler” ve “değerler” üzerinden etki üreterek toplumsal tabanda ayrım hattında kendi alanını genişletip ilerlemeye çalışır.

Popülizmi solda daha çok kabul edilen başı sonu belli bir siyasal strateji değil de bir siyasal söylem biçimi ama daha doğrusu bir siyasal üslup (siyasal söylem dışında edimleri de kapsayan) olarak ele alırsak popülizmi çağımızdaki her gelişmişlik derecesinde ülkelerde ortaya çıkabilen bir olgu olarak görebiliriz. Ama iktidarların tam ya da belirgin şekilde hegemonik karakterde olduğu demokratik batı veya zayıf da olsa orta gelişmiş ülke “demokrasilerinde” örneğin Latin Amerika ve benzeri ülkelerde uygulanmaya daha uygun olabileceğini düşünürüz. Popülizmi bir siyasal üslup olarak tanımlamak bize onu sağ ya da sol, taban hareketi ya da tepeden inmeci olabilen genel bir fenomen olarak anlama imkânı sunar. Bunun ötesinde bu yaklaşım bize çok görüldüğü şekilde herhangi bir siyasal hareketi/partiyi saf popüler veya popüler olmayan, siyah-beyaz gibi katı ayrımlara tabi tutan yaklaşımlardan uzaklaşma imkânı sağlar ve gri alanları da görmemizi, bazı durumlarda popülist olan bazı durumlarda olmayan ya da bazen az bazen çok “popülist tutumlar” sergileyen hareketleri anlamamızı sağlar. Popülizmi bir spektrum olarak anlarsak birçok ülkede ana akım siyasetlerin de çeşitli derecelerde popülist üslubu uyguladıklarını görebiliriz.

Liberal Demokrasinin Hegemonya Krizi ve “Popülist Moment”

Özellikle 2008 ekonomik krizi ile birlikte daha da net ortaya çıktığı gibi gelişmiş batı ülkelerindeki liberal demokratik siyasal düzenin bir hegemonya krizi yaşadığı belirgin bir gerçekliktir. Bu krizin siyasal göstergesi olarak, düzenin iki temel siyasal ayağı olan muhafazakâr demokrat veya merkez sağ partiler ve uzun süredir kurulu ekonomik düzene bir alternatifi sunmaktan tam uzaklaşmış olan sosyal demokrat veya geleneksel işçi partilerinin, güçlerini yitirmeye başladığını, ayrıca sağda ve solda yeni arayışların yükseldiğini öne sürebiliyoruz. Batı’da liberal demokrasi düzeninin solunu temsil eden partilerin liberal ekonomik düzenle tam olarak özdeşleşmesi ve başka gerçekçi bir ekonomik

Batı’da liberal demokrasi düzeninin solunu temsil eden partilerin liberal ekonomik düzenle tam olarak özdeşleşmesi ve başka gerçekçi bir ekonomik düzen alternatifinin yokluğunu kabul etmeleri, bir anlamı ile liberal demokratik düzenlerde, ekonomik liberalizm/neoliberalizm dışında bir umut olarak bile başka bir seçenek bırakmamıştır.

düzen alternatifinin yokluğunu kabul etmeleri, bir anlamı ile liberal demokratik düzenlerde, ekonomik liberalizm/neoliberalizm dışında bir umut olarak bile başka bir seçenek bırakmamıştır. Liberal demokrasinin demokrasi tarafı, yani eşitlik ve özgürlük tarafı ortadan kaybolmuş demokrasi sadece özgür seçimler ve temel insan haklarına indirgenmiştir. Genelde neoliberal düzenin çelişkilerinin çok daha görünür olduğu bu dönemde kurulu düzene (müesses nizam) karşı, gerek sağ gerekse sol kanattan hareketler artmaya başlamış, liberal demokrasinin hegemonya krizi belirginleşmiş, düzen çok geniş halk kesimlerince sorgulanır hale gelmiştir.

Mouffe geline bu durumu “popülist moment” ve “Halkın farklılar arasında bir seçimden yoksun kaldığı -demokrasinin halkın sorunlarına bir çözüm olmadığı bilincinin artması- anlamıyla da “post-demokratik” bir durum olarak tanımlamaktadır. (Mouffe, 2018) “Politik ve sosyoekonomik dönüşümlerin baskısı altında, hâkim ideoloji -giderek çoğalan- doyurulmamış taleplerden dolayı istikrarsızlaştırıldığında bir “popülist moment”ten söz edebiliriz. Bu tür durumlarda, mevcut kurumlar var olan düzeni müdafaa etmeye çabaladığında halkın bağlılığını sağlamakta başarısız olurlar. Sonuç olarak bir “hegemonik oluşumun” toplumsal temeli sağlayan “tarihsel blok” parçalarına ayrılır ve bunun neticesinde, adaletsizlikle malul toplumsal

bir düzeni yeniden yapılandırabilmeye mahir yeni bir kolektif özneyi -halk- inşa etme ihtimali ortaya çıkar.” (Mouffe, 2018) Bu durumlar aynı zamanda hem demokrasiye inancın zayıflaması, demokrasinin gerilemesi ve sağ otoriter, faşizan rejimlere kayış için (post-demokratik) hem de demokrasinin ilerletilmesi ve sosyalist dönüşümler için bir alan açabilir.

Avrupa’da sağ popülizm

Avrupa’da genel ücret düzeyinin düşüşü, sosyal hakların ve sosyal devlet uygulamalarının gerilemesi, artan işsizlik, kitlesel göçün yarattığı toplumsal gerilimler zemininde 1980lerden beri tedricen belirginleşen hegemonya krizi ve önceleri sağda daha sonraki yıllarda ise sol kanatta yükselen yeni siyasetler genelde popülist olarak adlandırılmıştır. Sağ popülist denilebilen hareketler merkez sağın biraz daha sağa kayması yaklaşımını esas alan hareketlerden faşizan hareketlere oradan yeni faşizm ve ırkçılığa kadar bir spektrum içinde ortaya çıkabilmektedir. Bu sağ popülist hareketlerin ülkeden ülkeye ve aynı ülkede olsa da partiden partiye çok değişkenlikler gösterdiği ortadadır.

Popülizm için genelde ortak olunan görüş, bu yaklaşımda tam olarak sınırı çizilemeyen ve bir söylem temelinde tanımlanan “halk” ile onun karşısında kurulu düzeni temsil eden “elit” karşıtlığının esas alınmasıdır. Sağ popülist hareketler, temsil ettiklerini iddia ettikleri söylemsel olarak üretilmiş “halk” karşısındakileri genelde “elit” olarak kodlarlar. Onlar için “elitlerin” içine “halktan farklı”, “uzak” yaşayan aydın kesimler, azınlık kozmopolit bazı finans güçleri, eğer o ülkede güçlü sendikalar ve meslek örgütleri varsa onların yöneticileri gibi kesimler girebilmektedirler. Ülkeden ülkeye farklı derecelerde olmak üzere küreselleşmeyi, göçmenleri, ulusal egemenliği zayıflatan (AB gibi) uluslararası kurumları, düzen siyasetçilerinin artan yolsuzluklarını, farklı ulusal/dinî/mezhebi kimlikli toplum kesimlerini ve LGBT hareketini karşılırlar, birçok ülkede de “İslamcı tehdit” algısını yükseltirler.

Bu hareketlerin görsel basın (TV) ve sosyal medyayı çok etkin olarak kullandıkları ve bizzat bu medya etkinliklerinin popülist hareketlerin içsel belirleyici özellikleri olduğu öne sürülebilir. Avrupa’da sağ popülist siyasetlerin, en azından şimdilik, klasik faşizmden farklı olarak halen parlamento seçimlerini önemsemekte oldukları, bir askeri/şiddet örgütlenmesine sahip olmadıkları ve geleneksel büyük sermaye güçleri tarafından (en azından şimdilik) açık bir destek görmedikleri dikkat çekmektedir. (Moffitt, 2020) Fakat bazı ülkelerdeki hareketlerin devletin güvenlik bürokrasisi ile ilişkileri yer yer açığa çıkabilmektedir ve krizin derinleşmesi durumunda bu yönde bir değişimin artacağı öngörülebilir. Avrupa’daki sağ popülist hareketlerin önde gelenleri olarak, Fransa’da **Ulusal Cephe**, Almanya’da **Almanya İçin Alternatif**, Hollanda’da **Özgürlük Partisi**, İtalya’da **Kuzey Ligi**, Avusturya’da ise bu ayki seçimlerde birinci olan **Avusturya Özgürlük Partisi** sayılabilir. Bu hareketler çeşitli ittifak biçimleri ve farklı isimler altında birçok ülkede de görülmektedir. Doğu Avrupa’da ise Macaristan’da Viktor Orban önderliğindeki **Fidesz Partisi** ve Polonya’da Jarosław Kaczyński liderliğindeki **Hukuk ve Adalet Partisi** (PiS) en güçlü olanlarıdır.

Avrupa’da sol popülizm

Yukarıda tanımlanan liberal demokrasinin hegemonya krizi koşullarında geleneksel sosyal demokrat partilerin dışında geleneksel komünist/sosyalist/devrimci akımların da başarılı bir alternatif oluşturamadıkları ortadadır. İşte bu koşullarda başta Latin Amerika ve Avrupa’da olmak üzere birçok ülkede sol popülist olarak adlandırılan parti/hareketler ortaya çıkmıştır. Anlamlı bir güçte ortaya çıktıkları bu bölgelerde hükümet veya hükümet ortağı pozisyonlarına gelen sol popülist parti/ittifakların ülkelerinde radikal bir değişimi gerçekleştirememesi bağlamındaki başarısızlıkları sol siyasal yazında önemli bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bir hükümet deneyimi yaşayan Yunanistan’da SYRIZA ve İspanya’da PODEMOS hareketleri de ülkemizde sosyalist çevrelerde özellikle tartışılan hareketler olmaya devam etmektedirler.

Marksizm içi kökenler

Sol popülist siyasi yaklaşımların Marksizm içi kökenlerini, genel olarak en temelde önceleri Gramsci'nin yaklaşımlarından, ardından Laclau ve Mouffe tarafından yazılan *Hegomonya ve Sosyalist Strateji*, *Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* kitabında ileri sürülen görüş ve önerilerden ve daha sonra da Mouffe'nin 2018 yılındaki çalışmasından temel aldığı solda yaygın bir kabuldür. Sol popülist siyasal hareketler, iktidarı elinde tutan ve giderek artan eşitsizlikler ve demokratik hak kayıpları temelinde daralan bir oligarşi karşısında, "eklemlemiş", "eşdeğerli" olarak kabul edilen demokrasi, emek, kadın, çevre ve toplumsal cinsiyet temelli hak talepleri etrafında söylem düzeyinde üretilmiş "halk" arasındaki çelişkiyi esas almaktadır. Mouffe çalışmasında "hegemonik krize müdahil olabilmek için bir politik sınır inşa etmek gereklidir, 'halk' ve 'oligarşi' arasında inşa edilecek politik sınırın söylemsel bir strateji olarak mevcut konjonktürde demokrasiyi iyileştirmek ve derinleştirmek için gereken tarzda bir politikayı oluşturmalıdır" demektedir. (Mouffe, 2018) Çok kısa olarak geleneksel sosyalist ve devrimci akımların, bu ikisinin yaklaşımına getirdiği temel eleştirilerin birincisi, Laclau ve Mouffe'nin *Hegomonya ve Sosyalist Strateji* kitabında "Solun görevi liberal-demokratik ideolojiyi reddetmek değil, tersine onu radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek olabilir" (Laclau ve Mouffe, 2012) cümlelerinde netleşen, mücadelede liberal demokrasiye antagonist değil agonist olarak karşı olmak ve sistemi yıkma değil yıpratma stratejisi izlemeleri, ikincisi ise sisteme karşı hegemonya mücadelesinde emek/sınıf mücadelesini temel olarak değil, diğer toplumsal hareketlerle "eşdeğerlilikler zinciri" halinde "eklemleme" yaklaşımı içinde toplumsal muhalefet hareketlerinden biri olarak değerlendirmeleridir.

Sol popülist hareketlerin farklı gelişmişlik derecelerinde ve farklı siyasal yapıları olan ülkelerdeki deneyimleri sosyalizm/devrim temelli siyasal ara-

yışlar için çok değerlidir. Türkiye sosyalist solunun devrimci strateji deyince neredeyse bütün yapıları ile uzun süre sadece Ekim Devrimi süreci ya da bazı ülkelerde gerçekleşen köylülüğe ve silahlı ayaklanmalara dayanan devrimleri tartıştığını biliriz. Halbuki daha Ekim Devrimi ile benzer zamanlarda halk içinde desteği bir ara %50leri geçen Sosyal Demokrat İşçi Partisi ve ardından gelen daha radikal partileri ile yenilmiş Alman Devrimi'nin ya da İtalya Devrimi'nin ya da çok farklı yol izleyen İngiltere gibi ülkelerin başarısız deneyimlerinin hemen hiç eleştirel değerlendirmelere tabi tutulmadığını ya da bu konularda çok az yazılıp konuşulduğunu biliyoruz. Yukarıda bahsettiğim bu kapitalist ülke rejimlerinin, özellikle de Almanya ve İngiltere örneğinde, Rus çarlık rejimine göre çok daha ileri derecede "hegemonik" karakter taşıdıkları ve gelişmiş kapitalizmin sonraki dönemlerinde sosyalizm arayışları için bu ülke deneyimlerinin irdelenmesi gerektiği ortadadır.

Liberal demokratik burjuva iktidarı ve devrim

Öncelikle bilince çıkarmamız gereken bir gerçeklik var; dünya tarihinde şimdiye kadar hiçbir yerde liberal demokratik burjuva iktidarlarına karşı herhangi bir sosyalist devrim gerçekleşmemiştir! Gerçekleşen devrimler, Rusya'da Çarlığa, Doğu Avrupa'daki faşist işgal rejimlerine, Portekiz'de faşist askeri rejime, Küba'da ABD kuklası Batista diktatörlüğüne, Vietnam'da işgale karşı... Bunlar sosyalist eğilimler taşısa da esasta demokratik ve/veya anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketleri olarak tanımlanacak devrimlerdir. Yani bu devrimler "hegemonik" karakteri ön planda olan iktidar biçimlerine değil daha çok "ancien regime"lere benzer şekilde iktidar (rejim) ve halk karşıtlığı çok belirgin, esasta zora dayanan rejimlere ve iktidarlara karşı gerçekleşmiştir. Şili'de Allende hükümeti deneyimi ve güncel Latin Amerika ve Avrupa sol hükümet deneyimlerinin de esasta "sol popülist" karakterde oldukları bilinmektedir. İşte daha Gramsci'de, Avrupa Komünizmi yaklaşımlarında ve şimdilerde sol/sosyalist popülist siyaset arayışlarında belirgin

arayışları bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Radikal demokrasi

Sağ siyaset, Laclau ve Mouffe tarafından dile getirilen “radikal demokrasi” arayışlarını demokrasinin dışına çıkmak olarak suçlarken, soldan gelen birçok eleştiri ise bu yaklaşımı liberal demokrasinin çerçevesine hapsolmak olarak değerlendirmektedir. Onlar ise “Aslında bizim savunduğumuz, liberal demokrat rejimin etik-politik ilkelerinin, yani “herkes için özgürlük ve eşitlik” ilkesinin “radikalleştirilmesi”, yoluyla mevcut hegemonyanın yıpratılması ve dengelerin halk lehine değiştiği yeni bir hegemonik toplumsal formasyona ulaşmaktır.” demektedirler. (Laclau ve Mouffe, 2012) Onlar aristokrat Tocqueville’in Avrupa monarşilerine hitaben “Eşitliğin diğer etkinlik alanlarına olduğu kadar politik dünyaya da eninde sonunda nüfuz etmeyeceğine inanmak ihtimal dâhilinde değildir. İnsanları kendi aralarında bir noktada ebediyen eşitsiz, başka noktalarda ise eşit olarak düşünmek mümkün değildir; günün birinde her noktada eşit hale gelecekler” yaklaşımını da anarak, “Politik eşitsizliğin eleştirisinden doğan bu “eşitlik arzusu”, farklı sosyalist söylemler ve bu söylemlerin ilham verdiği mücadeleler yoluyla, iktisadi eşitsizliğin sorgulan-

Şili’de Allende hükümeti deneyimi ve güncel Latin Amerika ve Avrupa sol hükümet deneyimlerinin de esasta “sol popülist” karakterde oldukları bilinmektedir. İşte daha Gramsci’de, Avrupa Komünizmi yaklaşımlarında ve şimdilerde sol/ sosyalist popülist siyaset arayışlarında belirgin arayışları bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

masına ve dolayısıyla demokratik devrimin yeni bir faslının açılmasına yol açtı” düşüncesiyle, demokrasi ve eşitlik için mücadelenin (radikal demokrasi) toplumun her kesiminde eşitlik yolunda ilerleyebileceği kanısını dile getirirler. (Mouffe, 2018)

Sol popülist siyaset deneyimlerinin değerlendirilmesi ve devlete nüfuz etmek

Sol popülist hareketlerin değerlendirilmesinde J.C. Monedero’nun görüşlerinin irdelenmesinin önemli olduğunu düşünüyorum. J.C. Monedero İspanya’da 2000-2005 arasındaki Birleşik Sol (Izquierda Unida) ittifakı yönetiminin ve Venezuela başkanı Hugo Chavez’in, danışmanlığını yapmış, İspanya’da Podemos’un kurucuları arasında yer almış biridir. Monedero Latin Amerika’daki sol hükümet deneyimlerini New Left Review’de kaleme aldığı bir yazıda değerlendirmiştir. (Monedero,2019) Monedero Latin Amerika’daki sol hükümetlerin deneyimlerinin başarısını devlete ne kadar nüfuz edebildiklerine göre ölçmekte ve bu açıdan en başarılı olarak Venezüella’da Chavez’in yaptıklarını görmektedir, fakat ekonomisinin dışa bağımlılığını aşılama sorunu olarak tanımlamaktadır. Bolivya’da, Evo Morales’in toprak reformunu gerçekleştiremediğinden, tarım sektörü sermayedarlarının iktidarını sarsamadığını ve devlete nüfuz edemediğini, Ekvador’da Rafael Correa’nın ne silahlı kuvvetlere ne de kurumsal medyaya hâkim olmadığını belirtmektedir. Brezilya’da İşçi Partisi’nin (PT) değerlendirmesinde ise devlet bürokrasinin dönüştürülememiş yapısına vurgu yaparken PT’nin kendisini destekleyen 40 milyon yoksulu örgütleyemediğinden bahsetmektedir.

Sinan Birdal’ın Monedero’nun görüşlerini değerlendirirken yazdığı gibi: Son tahlilde soru şudur; “Sınıf hâkimiyetine dayanan kapitalist devleti temsili demokrasiye dayanan bir mücadeleyle dönüştürmek mümkün mü? Kapitalist bir devlet seçimle hükümete gelen sosyalist bir projenin iktidarını meşru kabul edip, sosyalist politikaları hayata geçirir mi? Emperyalizm, devlet bürokrasisi, sağcı

Öncelikle sol popülist bir yaklaşımı (siyasi üslup olarak) benimseyen çoğulcu bir partinin ve siyasal ittifak hareketlerinin “sadece temsili demokrasiye” dayanan bir siyasal mücadele biçimi ile sınırlı kalacağı gibi bir ön kabul söz konusu olamaz.

paramiliter ve sokak seferberlikleri karşısında sosyalist bir proje devlete hâkim olabilir mi?” (Birdal) Öncelikle sol popülist bir yaklaşımı (siyasi üslup olarak) benimseyen çoğulcu bir partinin ve siyasal ittifak hareketlerinin “sadece temsili demokrasiye” dayanan bir siyasal mücadele biçimi ile sınırlı kalacağı gibi bir ön kabul söz konusu olamaz. Çünkü zaten çoğulcu karakterdeki bu hareketlerin tüm eğilimlerinin ya da bileşenlerinin bir kısmının, temsil dışı iş yeri, kent, ulusal çapta meclis/konsey gibi örgütlenme ve hareketleri önüne koymasının önünde bir engel yoktur. Zaten Mouffe “Liberallerin sandığı gibi devlet tarafsız bir alan değildir. Daima hegemonik olarak yapılandırılır ve karşı hegemonik mücadele için önemli bir mevzi oluşturur. Bununla birlikte yegâne mevzi değildir. Parti ve hareketler arasındaki veya parlamenter ve parlamento-dışı mücadeleler arasındaki karşıtlık reddedilmelidir. Agonistik bir demokrasi modeli uyarınca demokrasiyi radikalleştirmek için müdahalede bulunulabilecek agonistik kamusal alanların çeşitliliği söz konusudur.” demektedir. (Mouffe, 2018)

Seçimle gelen sosyalist bir hükümetin veya hareketin iktidarının meşru kabul edilmemesi seçeneği ise mevcut hegemonik iktidar biçiminin kendi meşruiyetini yitirmesi ve giderek “hegemonik” nitelikte olmaktan uzaklaşıp “eski rejimler” niteliğine dönmesi demektir ki zaten bu süreç doğal olarak sosyalist devrimci hareketlere başka mücadele biçimleri için meşruiyet zemini sağlar (Şili deneyimi).

Monedero’nun ve sol popülist hükümet deneyimlerini eleştirel olarak değerlendiren diğer analistlerin de çoğunlukla belirttiği gibi bu siyasetlerin en belirgin zaaflarından birisi toplumsal hareketlerin örgütlülüğünü ve kitle seferberliğinin sürekliliğini sağlayamamalarıdır. Bu açıdan üçüncü sorunun cevabı ise çok açıktır, zaten taban örgütlenmelerinin yokluğu ve sürekli bir kitle seferberliği olmadan bürokrasinin radikal dönüşümü ve muhtemel sağcı paramiliter sokak güçlerinin yenilmesi, yani bir devrim sürecinden söz edilemez. Brezilya deneyimin başarısızlıklarını değerlendiren çeşitli sol analistler sendikaların güçsüzleşmesi ve PT’nin buradaki örgütlülüğünün yetersizliğinden, MST (Topraksız Kır İşçileri Hareketi) gibi muazzam bir emek hareketinin bile fiili örgütlenme ve mücadele süreçlerinin PT hükümeti ile birlikte bir “hükümetten bekleme” tarzına geçmesi ile duraklamasından ve özellikle de işsiz, yarı işsiz, önemli ölçüde barınma sorunu yaşayan kent yoksullarının örgütlenmesi için hemen hiçbir ciddi adımın atılmamasına vurgu yapmaktadırlar. Sosyalist güçler tarafından örgütlenememiş kent yoksulları zaten popüler sağ tarafından (Bolsanoro) PT hükümeti aleyhine kullanılmış ve artan yolsuzluklar ortamında PT iktidarını kaybetmişti.

Popülizm ve duygusallık

Sonuca geçmeden önce **popülizm ve duygusallık** üzerine de kısaca değinmek gerekmektedir. Ana akım siyasi görüşlere yakın analistler popülizmi “duygusal”, ana akım siyasetleri ise “rasyonel-akılcı” olarak tanımlama eğilimindedirler. Donatella Bonansinga ise “rasyonellik ile duygusallık arasındaki ayrımın kültürel yanlış algılardan kaynaklandığını ve tüm siyasetlerin ‘duygusal’ olabileceğini belirtip, popülizm, sol ve sağ arasındaki temel farklarla birlikte çok belirli duygusal durumlara değindiği için özellikle duygusaldır” demektedir. Aydınlanma dönemi ve ‘aklın’ yüceltilmesi, duyguların daha düşük seviyeli, güvenilmez ve istenmeyen bir karar alma kaynağı olduğu anlayışını belirginleştirmiştir ancak psikolojik ve nörobilim temelli araştırmalar, duyguların bireylerin bilgiyi işleme

ve karar alma biçimlerine önemli katkı sağladığını göstermiştir. Fransa’da genelde popülist siyasetçiler olarak kabul edilen Marine Le Pen ve Jean-Luc Mélenchon politikaları üzerinden yapılan karşılaştırmada her iki popülist siyasetin de tabii ki büyük temel farklılıklarla da olsa ortak olarak kızgınlık, kaygı/korku, ümit ve gurur duygularına hitap ettiğini göstermektedir. (Bonansinga, 2022)

Can Büyükbay haklı olarak “Bu krizin (neoliberal hegemonyanın krizi) sonucunda yaygınlaşan sağ popülizm, toplumların ve bireylerin irrasyonel yönlerini kullanarak siyaset stratejisini bireylerin ve kitlelerin en ilkel güdülerine hitap edecek biçimde kurguluyor. ... Sol popülist strateji, “halk” ve “oligarşi” arasında sınırları kurarak, özellikle gelir adaletsizliği ve seslerini duyuramamak konusunda öfkeli olan kolektif iradeyi yönlendirerek sağ popülizme karşı çok yönlü mücadeleleri birleştirme amacındadır. Solcu bir popülist rotaya doğru arzuları yönlendirmek ve demokratik düzen ve kolektif siyasi kimlikler yaratmak için duygusal yakınlığı harekete geçirmek gerekir. Sol popülist strateji heterojen ve çok boyutlu talepleri güçlü biçimde vurgularken ve hegemonya kazanmaya çabalarırken insanların irrasyonel tutkularını ve kurumlara yansımalarını dikkate alabilir” demektedir. (Büyükbay)

Sonuç yerine

Bu değerlendirme popülist siyasete ve sol popülizme ilişkin sadece bir giriş çerçevesi sunma amacıyla idi ve özellikle sol popülizm üzerine ülke deneyimleri temelinde daha çok tartışmak gereklidir. Popülizmi çerçevesi belirli bir siyasal strateji yerine daha çok bir siyaset üslubu olarak kabul eden görüşün doğruya daha yakın olduğunu düşünüyorum. Bu durumda Latin Amerika’dan Avrupa’ya oradan Amerika’ya (Trump politikaları) ve diğer ülkelerde ortaya çıkan ve temel ortaklıklar yanında ciddi derecede farklılıklar gösteren sağ ve sol popülist siyasetleri anlamak daha mümkün olmaktadır. Bununla birlikte sol popülizme yönel-

tilen ve sanki sol “popülist stratejinin” gereği gibi gösterilen; taban örgütlenmelerinin güçsüzlüğü, kitle seferberliğinin sağlanamaması gibi sorunların, hareketin bizzat doğasında bulunan çoğulcu özerk bileşenlerden oluşma halinin taşıdığı potansiyel tarafından değişik koşullarda pekâlâ aşılabileceği ortadadır.

Sol popülist siyasal tutumları sınırlı ön kabullere dayanan kalıplarla değerlendirmek yerine eşitlik, özgürlük, sosyalizm gibi arayışların, çağdaş kapitalist hegemonik iktidar biçimlerine karşı mücadelenin anlamlı bir çıkışı olarak değerlendirmek gereklidir. Şunu görmemiz gerekir, liberal demokrasinin ciddi hegemonya krizi yaşadığı geçtiğimiz uzun yıllarda, geleneksel komünist/sosyalist/devrimci akımlar hemen hiçbir kapitalist ülkede anlamlı güç kazanamamışken, “sol popülizm” olarak adlandırılan hareketler çoğulcu ittifaklarla bazı merkez kapitalist ülkelerde bile, türlü yenilgi, başarısızlık ve gerilemelerle birlikte sosyalist ütopyayı yeniden büyük kitlelerin gündemine taşımakta başarılı olmuşlardır.

Kaynaklar:

- [1] Edward Albert Shils, ‘Populism and the Rule of Law’, School conference on Jurisprudence and Politics, Conference Series No. 15. (Akt: Benjamin Moffitt, **Popülizmin Küresel Yükselişi, Performans Siyasi Üslup ve Temsil**, İletişim Yayınları, 2020)
- [2] Cas Mudde and Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2017.
- [3] Benjamin Moffitt, *Popülizmin Küresel Yükselişi, Performans Siyasi Üslup ve Temsil*, İletişim Yayınları, 2020.
- [4] Yavuz Yıldırım, “Avrupa’da Sol-Popülizmin İktidar Deneyimi: Syriza ve Podemos”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 77, No.3: 537-557, 2022.
- [5] Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, İletişim Yayınları, 2012.
- [6] Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, İletişim Yayınları, 2018.
- [7] J. Carlos Monedero, “Snippers in the Kitchen, State Theory and Latin America’s Left Cycle”, *New Left Review*

120 nov dec 2019. Link: <https://newleftreview.org/issues/ii120/articles/snipers-in-the-kitchen>

[8] M. Sinan Birdal. "Sol popülizm ve iktidar – 1", Link: <https://www.evrensel.net/yazi/85720/sol-populizm-ve-iktidar-1>

[9] Donatella Bonansinga, "Insecurity narratives and

implicit emotional appeals in French competing populisms", *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 35:1, 86-106, 2022.

[10] Can Büyükbay, "Sol Popülizmi Kurgulamak", Link: <http://www.toplumcudusunce.com/sol-populizmi-kurgulamak/>

Horasan'da Müslüman-Komünist Bir Devlet: Serbedariler

FİKRET SOYSAL

Serbedariler; Moğol zulmüne karşı eşitlik ve özgürlük mücadelesi veren ve bir isyan

sonunda devlet kuran, Bedrettin hareketinin öncüsü diyebileceğimiz özgürlük

için baş verenler... Serbedar

“başı dar ağacında olan” demek.

Kelime tarihsel ve siyasal içeriği bakımından

zulme karşı özgürlük için başını vermek ma-

nasına geliyor.

Devletşah, ismin menşeyini anlatırken, Başitin köyü

halkının takke ve sarıklarının darağacına asıp

bunlara ok atmaları babından

“Ser-be-dar” başları dar ağacında olanlar veya

“Serdengeçtiler” dendiğini aktarır.

Esas olarak is-

yanın lideri konumuna gelen ve devletin

kurucusu Abdurrezzak'ın “Erkekçe başını

darağacına vermek alçakça katledilmekten bin kere daha iyidir” şeklindeki ifade-

sinde geçen “serbedar” sözünden almıştır.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Moğolların ve

Haçlıların İslam dünyasındaki etkisi bitmişti.

İrili ufaklı pek çok devletçiliğin ve beyliğin yaşadığı bir ortam

vardı. Güçlü ve merkezi bir yapının olmayışı

ütopyacı sentezlerin kurulması ve eşitlikçi anlayışların gelişip

serpilmesi için uygun bir zemin sağlıyordu.

Tarihsel bir olay yeni ve bambaş-

ka olasılıkların yaratılmasıyla mümkündür.

Badiou, olası olanların olasılığını

açıkça sınırlandıran

kısıtlayıcı ağ sistemlerini “devlet” ya da

“durumun durması” olarak adlandırılır.

Kısıtlayıcı ağ sistemleri ortadan kalktığında veya zayıfladığında ise insanlığın geli-

1340 yılı civarında İlhanlıların eski imparatorluğunun toprakları üzerinde onlarca küçük devletimsi yapı kurulmuştu. Bu devletlerden birisi de eşitlikçi temel üzerine kurulmuş ve ismini bir soy, hanedan veya dinsel normlardan almayan Serbedarilerdi.

şimine dair imkânların ortaya çıktığı bir zemin söz konusudur.

1340 yılı civarında İlhanlıların eski imparatorluğunun toprakları üzerinde onlarca küçük devletimsi yapı kurulmuştu. Bu devletlerden birisi de eşitlikçi temel üzerine kurulmuş ve ismini bir soy, hanedan veya dinsel normlardan almayan Serbedarilerdi. Onlara isimlerini veren ideolojileriydi. Serbedarilerin ortaya çıkışını anlamak için Horasan'ın sosyo-politik durumunu bilmek gerekiyor.

Horasan'ın ekonomik durumu ağırdı. Yerel feodalilerin yıkıcı saldırıları sırasında tahrip edilmişti. Mesela Çağatay şehzadesi Yasavur Horasan'ı sadece yağmalamak ve tahıllarını yakmakla yetinmiyor, aynı zamanda Horasan'da birçok köylüyü köle olarak alıp götürüyordu. Onun saldırıları sırasında açlık ve çekirge istilası da baş göstermişti. Her köşede bir zorba kanunsuzluk yapmaya başlamıştı. Horasan'ın reayasası çok sıkışık duruma düşmüş ve despotizm haddini aşmıştı. Köylülerin bu çok ağır durumu bile onları ayaklanmaya itmemiştir. Köylülerin bu durumu hakkında Friedrich Engels şu tespiti yapmaktadır:

“Korkunç baskı altında dişlerini gıcırdatsalar da, köylüleri ayaklandırmak çok zordu. Dağınıklıkları, her türlü ortaklaşmayı fazlasıyla güçleştiriyordu. Kuşaktan kuşağa aktarılmış eski boyun eğme alışkanlığı, birçok bölgede silah kullanma alışkanlığı-

nın yitirilmiş olması, efendinin kişiliğine göre kâh azalıp kâh artan sömürü derecesi, köylülerin sakin tutulmasına yardımcı oluyordu.” [1]

Bir halk hareketinin doğması her zaman öncülerin sabırlı mücadeleleri sonucu oluşur. Serbedarilerin başarısı ise Şeyh Halife ve Şeyh Hasan Cevri'nin yıllar süren propaganda ve örgütlenme faaliyetlerinin sonucuydu. Serbedariler olayının ortaya çıkışı idea'nın işleyişini beraberinde getirdi. İdea, dinsel dünyanın dünyevi meseleler üzerine devrimci bir boyut kazanmasıydı ve bu tarihsel olarak, dönemi itibarıyla tamamıyla dinsel. İdea aynı zamanda bireyin özne oluşunu sağlar. Alain Badiou'nun tanımı ile, yeni bir kuruluş, bir yanıyla temelde anonim kitlelerin adı sanı bilinmeyenlerin zaferidir aynı zamanda. Fakat diğer yandan ise baştan sona özel isimlerle doludur, o isimlerle anılır, temsil edilir, tarihsel olarak özdeşleşir. Serbedariler olayında bu özel isimler en başta Şeyh Halife ve Şeyh Hasan Cevri'yd.

Şeyh Halife, gezgin bir derviş olarak sömürüye maruz kalan köylülere hitap etti. Zihnindeki sorulara cevap bulabilmek için dönemin şeyhlerini tek tek dolaştı. Şeyh Zahit Bâlû Âmulî ile görüştü. Bir süre yanında kaldı. Fakat aradığı cevabı alamadı. Arayışını sürdüren şeyh Simman'da ikamet eden Şeyh Rukneddin'nin yanına gitti. Bir süre sonra Halife'den şüphelenmeye başladılar. Halife'nin niyetini anlamaya çalışan Rukneddin Simmani dört mezhepten hangisine inandığını sordu, aldığı cevaba çok öfkelenildi. Şeyh oradan ayrıldı ve arayışını sürdürdü. Şeyh Halife'nin arayış içinde olduğu şey, dinî dünyanın dar kalıpları içinde ve iktidarın belirlediği sınırlarda bunca adaletsizlik devam ederken artık dinin bir anlamının olmamasıydı. Moğol iktisadi baskıları dolayısıyla ortaya çıkan sosyal adaletsizliğe baş kaldırmak artık onun için aynı zamanda bir anlam arayışı ve yaşamsal varoluş meselesiydi.

Sünni fakihlerden destek almak istedi. Bu desteği göremeyince İsnâaşeriyye Şiilerinin barınağı olan

Sebzevar'a gitti. Burada Mescidi Camii'nde kalmaya başladı. Yüksek sesle çok güzel Kur'an okuduğu için ahaliyi etrafında topladı. Ona mürit olmak için adeta yarışıyorlardı. Sünni fakihler bundan rahatsızdı ve Halife'yi dünya kelamı söylemekle itham ederek katlinin vacip olup olmadığını görüştüler. Şeyh Halife geri adım atmadı. Şeyh Bedrettin kararına benzer şekilde bu karar zor çıkmıştı. Fakihler İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'a giderek katlini istediler. Ebu Said elini derviş kanına ulaştırmak istemediğini söyleyerek tarafsız kaldı. Fakihler Halife'nin gizlice öldürülmesine karar verdiler. Şeyh Halife'nin ayağının altına tuğla koyarak intihar süsü verdiler. Müritleri sabah camiye geldiğinde şeyhlerini caminin sütununda asılı buldular.

Onun ölümünden sonra öğretilerinin taşıyıcısı Şeyh Hasan Cevri oldu. Hasan, Halife'yi suçlamaya yönelik dünya kelamı söylemeyi yani genel eşitliğin ve sömürüye direnişin propagandasını devam ettirdi. Şeyh Hasan Cevri çok geniş bir coğrafyada faaliyet gösterdi. Vaazlarının başarısı muazzamdı. Çok geniş bir kitle Hasan'ın görüşlerini benimsedi. Bunlar şehir yoksulları, köylüler ve zanaatkarlardı. Şeyh Hasan sadece vaaz vermekle kalmıyor, taraftarlarını organize etmeye ve onları sıkı bir biçimde birleştirmeye çalışarak örgüt oluşturunuyordu. Tarikata giren her müridin ismi kayıt altına alınıyor, her mürit yemin ediyor, gereken süre zarfında kendisinin örgüte üye olduğunu saklayacağını ve şeyhin ilk çağrısı üzerine eline silah alarak ayaklanmaya hazır bulunacağını taahhüt etmiş oluyordu. Şeyh bu faaliyetleri büyük bir gizlilik içinde yaptı. Kaldığı yerlerde bir haftadan fazla kalmıyor, sürekli yer değiştiriyordu.

Dönemin fakihleri ve ileri gelenleri tarafından siyasetle meşgul olduğu suçlamasına maruz kaldı. Israrla Hasan'ın dinsel alan içinde kalmasını ve dünyevi işlerle meşgul olmamasını istediler. Bunların başında Sünni fakihler geliyordu. Fakat Hasan için din siyaset demektir. Dinî ritüeller, dervişlerin gündelik meşgaleleri ve eğitimi, bazı insanlar arasında yaşanan bir oyun haline gelen dinsel dünya

onu tatmin etmiyordu. Teolojik tartışma veya ulaşılan dinsel bilgi ona yetersiz gelmişti. Burada temel ayırıcı bir ilke buluyoruz: Dinsel-metafizik anlamda bunun pratik yansımaları da dahil olmak üzere ne denli gelişmiş ve estetize olursa olsun mevcut sömürü ve zulüm düzeni devam ettiği sürece bir anlam ifade etmiyor. Dinsel olanın eti kemiğe bürünmesi için eşitlikçi ve özgürlükçü bir anlayışın harekete geçmesi gerekiyor. Bu, bütün dinsel pratiklerin cezbe hallerinin, kerametlerin ötesinde bir motivasyon ve güçtür. Zulüm en acımasız şekilde sürüyorsa ve adalet ayaklar altındaysa insanın yücelmesini hedef alan dinî anlayışların, tasavvufun, tekkenin, ritüellerin vb. ne önemi olabilir. İşte Hasan'ın siyasette ısrarı ve halka giderek devrimcileşmesi bu anlayışın bir ürünüydü. Şeyh Bedrettin'de de aynı arayışı ve motivasyonu bulabiliriz.

Şeyh Hasan'ın müthiş bir performansla yaptığı faaliyetler zulüm ve sömürü sebebiyle patlamaya hazır bir bölgede, sıradan bir olay üzerine bir isyanla sonuçlandı. İsyan Şeyh Hasan'ın işaretinden önce doğal bir şekilde patlak verdi.

Ayaklanma Sebzevar yakınlarındaki Beyhak yöresinin Baştin veya Paştin köyünde başladı. Elçi olan beş Moğol Hüseyin ve Hasan adlı iki kardeşin evinde kaldılar, onlardan şarap ve güzel kızlar talep ettiler ve ısrarcı bir şekilde onlara zorbalık yaptılar ve aşağılayıcı davranışlarda bulundular. Kardeşlerden biri gitti ve bir yerden onlar için azıcık şarap bulup getirdi. Onlar sarhoş olduktan sonra güzel kızlar getirilmesi talebinde bulundular ve o yere vardılar ki kardeşlerin eşlerini zorla çekip almak istediler. Kardeşler birbirlerine dediler ki başımızı darağacında görsek bile biz kendimize karşı böyle bir davranışa müsaade etmeyiz. Onlar kılıçlarını çekerek geldiler, Moğolların beşini de öldürdüler ve çıkıp dediler ki biz kendi başımızı darağacına (ser be dâr) vereceğiz. Böylece isyan başlamış oldu. Köy halkının büyük bir kısmı Şeyh Hasan Cevri'nin müritleriydi ve muhtemelen uzun zamandan beri ayaklanmak için hazırlanmaktaydılar.

Bu anlatı Serbedarlar devletindeki yönetim şeklinin demokratik sadeliğini gözler önüne sermektedir. Şöyle ki insanların davetsiz bir şekilde hükümdarın meclisine gelmeleri, onun hareketlerini tartışmaları ve kınamaları mümkündür. Ayrıca görünüşe göre hükümdarın sarayında muhafız bile yoktu.

İsyanın başına bir toprak sahibinin oğlu olan Abdurrezzak geçti. Bu, Abdurrezzak'ın da devrimcileşmesi ve insani bir yönelime girmesi demekti. Şeyh Halife ve Hasan'ın ortaya koyduğu eşitlikçi İslam anlayışı yeni devletin temellerini oluşturdu. Dervişler hükümdarlığı kabul etmediler ve devlet içinde denetleyici bir vazife gördüler. Serbedariler Devleti böylece siyasi ve dinî -ılımlı ve radikal- kanat olarak devam etti. Bu Mao'nun komünist parti içinde her zaman devam eden iki çizgi mücadelesine denk geliyordu. Fakat bir ihtilal hareketi olarak doğan devletin her zaman ihtilalin temel öğretisine uyması meşruluğunun zeminini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla başa geçen hükümdarlar dinî kanat, dervişler ve bütün toplum tarafından denetleniyordu. Bu idea'nın bir denetleyici mekanizma olarak yaşam bulması demekti.

Bu denetimi Abdurrezzak'ın öldürülmesinde ve hükümdarların seçilmesinde görebiliriz. Abdurrezzak kendi kardeşi Veciheddin Mesut tarafından öldürüldü. Abdurrezzak Vezir Alaaddin Hindu'nun güzel dul kızını esir ederek onunla zorla evlenmek istemiş, fakat bu kadının çaresiz durumuna ve göz yaşlarına acıyan Mesut onu serbest bırakmış ve güvenli bir şekilde salıvermişti. Hükümdarın ihtilalin mantığı tarafından denetlenmesi ve dervişlerin buradaki rolü önemliydi. Devletli olmanın doğal sonucu ortaya çıkan iktidar kavgası, taht mücadelesi içinde Serbedariler her zaman kendilerini hükümdarla eşit gördüler ve ilkelere uyulmadığında

hükümdarın devrilmesini sağladılar. Mesela ılımlı akımın temsilcisi olan Aytimur'a karşı mücadele ettiler. Radikallerin temsilcisi olan Hoca Şemsettin Ali ona suçlamalarda bulunarak şunları söyledi: *"Senin dervişlere asla saygı göstermemen ve onlara değer vermemen çok şaşırtıcıdır. Zira senin ve senin efendinin faaliyeti bu muhterem fırkanın mübarek desteği sayesinde güç bulmuştur."* [2] Mecliste bulunan diğerleri de Hoca Şemsettin Ali'nin sözlerini desteklediler ve Aytimur Muhammed'in hakimiyetten vazgeçmesi talebinde bulundular. Hükümdar bu talebi derhal kabullendi ve sarayını terk etti. Bu anlatı Serbedarlar devletindeki yönetim şeklinin demokratik sadeliğini gözler önüne sermektedir. Şöyle ki insanların davetsiz bir şekilde hükümdarın meclisine gelmeleri, onun hareketlerini tartışmaları ve kınamaları mümkündür. Ayrıca görünüşe göre hükümdarın sarayında muhafız bile yoktu. Radikal kanat iktidarı Hoca Şemseddin Ali'ye teklif ettiler, fakat Şemsettin Ali bir derviş olarak apaçık bir şekilde iktidara can atmasının uygun olmayacağını ve kendi saygınlığının düşüşüne yol açacağını anlayarak bu öneriyi reddetti ve şunları söyledi: *"Ben bir köşede oturan dervişim ve dünyanın dörtte birlik meskûn kısmının saltanatına yaramam."*

Bunun üzerine Külu İsfendiyar'ı seçtiler. O bir ahiydi. Kaynaklara göre İsfendiyar'ın "ne asaleti, ne yüksek soyu soppu, ne de eğitimi vardı." İsfendiyar soylu ve zenginlere savaş açtı. Aşağı zümreden insanları tercih ettiği ve askerî görevlilere ödül vermediği suçlamasıyla ılımlı kanadın temsilcileri tarafından öldürüldü. Bunun üzerine öğretinin, ihtilalin denetleyici özneleri devreye girerek daha önce iktidarı reddeden Hoca Şemsettin Ali'yi büyük çoğunluğun desteği ve demokratik baskıyla iktidara getirdiler. Ali zamanında reaya (köylüler ve yoksul şehirli) tam memnuniyet ve huzur içinde yaşam sürdüler ve o, devlet görevlilerine masın yerel hazinedarlığa yazılan berat aracılığıyla ödenmesi gibi Orta Çağ İran'ında çok yaygın bir pratiği ortadan kaldırdı. Ali sade bir hayat sürüyor, sadece birkaç adamın eşliğinde sokakları dolaşı-

yor, herkes ona ulaşabiliyor ve eski bir İran ön yargısını aldırış etmeksizin hatta ölü yıkayıcılarla yani şehir yoksullarının en dezavantajlı ve aşağılanmış grubuyla konuşmaktan çekinmiyordu. Lüks yaşam tarzını baskı altında tutuyor şarap ve uyuşturucu kullanımını yasaklıyordu.

Serbedariler Devleti hem eşitlikçi İslam anlayışı ve hem de dönemi açısından çok ileride bulunan demokratik ve özgürlükçü boyutu açısından daha

çok araştırmayı ve tartışmaya hak ediyor.

Dipnotlar:

[1] Friedrich Engels, *Alman Köylü Savaşı*, Yordam Kitap, 2021, Sf. 51.

[2] Akt.: Namiq Musali, "İlya Pavloviç Petruşevskiy, Horasan'da Serbedarlar Hareketi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Bahar - Mart 2023, Sayı 105, sf. 430.

“Cömertlerin ellerinde para yok, parası olanlarda ise kerem yok”

Sa'di'nin *Gülistan*'ında Fakirler ile Zenginler

GÜLÇİN TUNALI

*Sûreta gördüler Allah diyeni olmuş fakir
Sandılar Allah fakirdir kendilerdir ağniyâ*

Niyazi Mısri

Çok katmanlı bir kavram olan yoksulluk, çevre felaketleri ve savaşlarla birlikte yüzyılımızdaki bütün “afili” teknolojik ve ekonomik gelişmelere rağmen, dünyanın karşı karşıya kaldığı en önemli sorun haline gelmiştir. En acısı dünyada zenginlik arttıkça yoksulluk da artmış, özellikle ülkemizde sermayedarlarla halk arasındaki servet farkı son yirmi senede gözle görünür derecede açılmıştır.

Bir toplumun yoksullara hangi gözle baktığı, onlara karşı davranış biçimi ve yok-

sulluğun sebepleri olarak neleri gördüğü, söz konusu toplumun sosyal normlarının ve mantalitesinin bir tezahürüdür. Mese-

la Orta çağ'da fakirlere yardım etmenin Tanrı'ya yardım etmek olduğuna inanılıyor, yoksulluk kutsal bir durum olarak görülüyordu. Bu sebeple “bu dönemde yoksullar, zenginlerin hayır işlemesi için araçsallaştırılmış, pasif ve muhtaç olarak” değerlendirilmişlerdir. [1] Oysa, yoksullar on altıncı yüzyıla gelindiğinde giderek

daha fazla sosyal bir sorun olarak kabul edilir olmuşlardı. [2] Yoksulluğun kutsallıktan arındırılması, manevi anlamından

kopartılması sonucu Avrupa’da yoksullar gitgide toplumdan farklı görülmeye ve sık sık tetkikata uğramaya başlandılar. [3]

Bilebildiğim kadarıyla (ki yanlışım varsa lütfen bildirin) Osmanlı’da bu Avrupa tarihi mukabilinde yoksulluğa ve yoksullara bakıştaki yüzyıllar boyunca değişiklik hususu Sabri F. Ülgener haricinde çalışılmadı. [4] Ayşe Buğra’nın kitabı da Cumhuriyet dönemi bakış açılarındaki farklılaşmayı kapsıyor. [5] Bu yazımda bu konuyu değil, fakat belki bir “giriş” misali Osmanlı zihin dünyasını en çok şekillendiren eserlerden birinde, Gülistan’da, fakirlik ve zenginliğin algılanış biçimini ele almaya çalışacağım.

“Fars söz ülkesinin üç peygamberinden biri [6], ‘İran kültür tarihinin en asil ve seçkin çehresi’ gibi ifadelerle tasvir edilen” [7] Sa’di-yi Şirazî (ö. 1291/94) taht kavgaları sonucu Sa’d b. Zengî’nin hâkimiyeti ele geçirdiği dönemde, Şiraz’da ulema bir ailede doğmuş ve yine Şiraz’da hayata gözlerini yummuştur. Şairin gençliği Moğol saldırılarının başladığı zamana denk gelmiş ve vatanından iki defa ayrılmasına sebebiyet vermiştir. Bunlardan ilkinde Bağdat’a gitmiş ve Nizâmiye medresesinde tahsil görmüş, daha sonra Şam, Hicaz, Lübnan ve Rum tarafına doğru seyahate çıkmıştır. Sa’dî’nin 1223-1224 yılında başlayan bu yolculukları 1257 senesinde Şiraz’a dönmesi ile son bulmuştur. Bağdat’ta kaldığı zaman zarfında meşhur sufi Şeyh Şehabeddin Sühreverdî’ye intisap etmiş, Gülistan’ın bir yerinde kendi yazdığına göre Şemseddin Ebû’l Ferec İbnü’l Cezvî’den de bâtinî ilimleri tahsil etmiştir.[8] Hayatının büyük bir kısmını seyahatlerde geçiren Sa’dî[9], Bostan ile Gülistan’ı da seyahatlerinden döndükten sonra, Salgurlu hanedanından Ebû Bekir b. Sa’d b. Zengî namına 1258’de kaleme almıştır. Doğu ve Batı sanatında patronaj ilişkileri hakkında pek çok çalışma yapılmış olduğundan burada tekrar etmeyi gereksiz buluyorum. Fakat çok kısaca patron veya hâmi’nin, “ün, koruma ve yardım bahşederken müşteri(nin) de servis, sadakat ve politik bağlılık teklif” ettiğini ve “patronajın

Oysa, yoksullar on altıncı yüzyıla gelindiğinde giderek daha fazla sosyal bir sorun olarak kabul edilir olmuşlardı. [2] Yoksulluğun kutsallıktan arındırılması, manevi anlamından kopartılması sonucu Avrupa’da yoksullar gitgide toplumdan farklı görülmeye ve sık sık tetkikata uğramaya başlandılar. [3]

bir tür alışveriş olduğunun kanıtı da ithaflar” olduğunu, “müşteri(nin), patronun duymak isteyeceği şeyleri” dile getireceğini söylememiz mümkün. [10] Bunun yanı sıra “intisab” sistemini de aynı kategoride değerlendirebiliriz. Özetle “bir devletliye kapılanma, netice itibarıyla, ictimâî hayatın zirvesine toplanan servet ve haşmetten nasîbini almak demektir” ise, Sa’dî’nin bu nasîbi aldığını rahatlıkla dile getirebiliriz. [11]

İslam coğrafyasında en çok okunan eserler arasında yer almış olan ve eğitim-öğretimde kullanılan Gülistan; şiirlerle süslenmiş akıcı bir nesirle kaleme alınmıştır. Gülistan, bu gibi eğitim veren eserlere ilgi gösteren II. Murad’dan itibaren Osmanlı sultanlarının emriyle birçok kez Türkçe’ye çevrilmiş ve şerhleri yapılmıştır. [12] Eser Osmanlılar zamanında hem orijinalinden okunmuş hem de Türkçe’den de okunması için büyük çaba göstermişlerdir. Nazım ve nesrin bir arada olduğu didaktik bir eser olması nedeniyle Osmanlı dönemi medreselerinde ders kitabı olmuş [13], on yedinci yüzyıldan itibaren Avrupa dillerine başta olmak üzere çeşitli dünya dillerine ve Türkçe’ye defalarca çevrilmiştir.

Gülistan’ın “Dîbâce” kısmında münâcât, na’t, Ebû Bekir Sa’d b. Zengî’ye övgü ve kitabın yazılma se-

bebi dile getirilmiştir. Sekiz bölüm halinde tertip edilen kitabın birinci bölümünde padişahların tabiatına; ikinci bölümünde, dervişlerin ahlakına; üçüncü bölümünde, kanaatin faziletine; dördüncü bölümünde, susmanın faydalarına; beşinci bölümünde, aşka ve gençliğe; altıncı bölümünde, zayıflığa ve ihtiyarlığa; yedinci bölümünde, terbiyenin tesirine ve son olarak sekizinci bölümünde ise sohbet adabına yer verilir. Her bölüm hikâyelerden müteşekkildir, aşağıda göreceğimiz gibi yer yer şiirlerle de süslenmiştir.

Sa'dî'ninGülistân'da konu aldığı hikâyelerin bir kısmı seyahatleri esnasında yaşadıklarına bir kısmı da işittiklerine ve okuduklarına dayanmaktadır. Sa'dî'nin Şiraz'dan ikinci kez ayrılmasına neden olan olay, Salgurlular'ın gerilemesi ve Moğollar'ın Şiraz'ı tekrar istilâ etmesidir. Bu olay üzerine tekrar yolculuğa çıkan Sa'dî 1264 yılında Bağdat'a, oradan da hac için Mekke'ye gitmiştir.

Metin

Sa'dî'nin "müddeî ile zengin ve fakirlik hakkında mübahasesi"[14], Gülistân'ın yedinci bölümünün sonunda yer almaktadır. Derviş ile Sa'dî'nin kendisi arasında geçen konuşma daha çok tartışma, yani münazara tarzındadır.[15]

Sa'dî'nin kaleme aldığı bu hikâyede fakirliğin nedenlerinin bahsi hiç geçmez. Osmanlı tasavvufi metinlerinin başında gelen menâkıbnâmelerde madden fakirliğe "devrin yöneticileri, devletin içine düştüğü zafiyet, aile fertlerinin kaybı gibi sosyal ve beşerî unsurlarla, iklim koşulları gibi durumlar" sebebiyet vermektedir.[16] Dolayısıyla en azından yoksulluğun sebepleri vardır. Gülistân'da bazıların zenginliği diğerlerinin fakirliği üzerine kurulmamıştır. Zenginler fakirlerden bağımsız olarak zengindir ve fakirler de zenginlerden azade fakirlerdir.[17]

"Dervişler kıyafetinde[18], fakat onların ahlâkında olmayan birisi bir mecliste oturmuş, terbiyesiz

terbiyesiz söyleniyor, şikâyet ediyor, zenginlere söğüp sayıyordu. Sözü o dereceye varmıştı ki; fakirlerin ellerinde bir şey yok; zenginlerin ise kudreti var, fakat iyilik semtine ayak atmazlar, istek ayakları kırıktır, binaenaleyh iyilik yapmazlar.

[Cömertlerin ellerinde para yok, parası olanlarda ise kerem yok. (kerimlerin malı yok/ mal-darun keremi yok)] diyordu.

Büyüklerin nimetleriyle beslenmiş olduğum için o dervişin zenginlere bu hücumu hoşuma gitmedi."

Burada şairi büyük ihtimalle yaptığı seyahatlerin birinde katıldığı bir sohbet meclisinde karşılaştığı derviş kıyafeti giymiş birisinden bahsediyor. Eskiden beri dervişler kıyafetleriyle diğer toplum üyelerinden ayırt edilirdi. Fakat Sa'dî, bu söylenip duran dervişin [19] konuştuklarından memnun olmadığından olsa gerek, onu dervişlerin 'ahlakında olmayan biri' diye nitelendiriyor. Çünkü dervişler ahlaki gereği "gerçek fakir halinden şikâyet etmez, yoksulluğa razı olur, hatta ondan hoşlanır, fakir olduğu için Allah'a şükreder. Fakrı ilâhi bir lütuf olarak görür ve haline şükreder." [20] Sonra da dervişin zenginlere yönelttiği eleştiriler hoşuna gitmediğinden söze giriyor. Peki neden? Yukarıda bahsettiğimiz çok kadim bir gelenek olan şairleri patronların finanse etmesi yüzünden. Yani şairin diliyle "büyüklerin nimetleriyle beslendiği" için.

"Onunla bahse girdim. Ona şöyle dedim: "Dostum! Zenginler, fakirlerin iradıdır, geliridir. Köşede oturan zahitlerin, kileridir. İlden ile dolaşanların varacakları, yolcuların sığınacakları yerdir. Onlar, başkalarının rahatı için ağır yükler yüklenirler. Uşaklar, maiyeti halkı yemedikçe onlar ellerini yemeğe uzatmazlar. Onların fazla yemekleri, dullara, öksüzlere, akrabaya komşuya gider."

Burada şairimiz ömrü boyunca şahit olduğu zenginlerin özelliklerini sıralamaya başlıyor

[Zenginler vakıf yapar, adak, misafir besler. Ramazan'da fitre verir. Köle azat eder, zekât verir, hacca

**gider. Orada kurban keserler. Sen zenginlerin de-
recesine, ne zaman yetişebilirsin ki, elinden şu iki
rekâttan başka bir şey gelmez. O da gönül rahat-
lığıyla değil.]**

Sa'di zenginlerin cömertlikleriyle işledikleri sevap-
ları dervişin gözüne soktukça sokuyor ve ona elin-
den gönül rahatlığıyla kılıp kılmadığı belli olma-
yan iki rekât namazdan başka bir şey gelmediğini
söylüyor.

**“Gerek cömertlik gerek ibadet, zenginler için daha
iyi müyesser olur ki, temiz mal, temiz elbise, temiz
ırz ve kalb rahatlığı sahibidirler. Âkiller bilirler ki,
ibadet kuvveti güzel yemek ile, ibadetin sahih ol-
ması da temiz giymek ile olur. Boş midenin insa-
na vereceği kuvvet, boş elden gelecek mürüvvet
malûmdur. Çıplak ayak nasıl yürür, aç karından ne
hayır gelir!”**

**[Yarınki gıdasını tedarik edecek parası olmayan
kimse, gece perişan uyur. Karıncalar, kışın düşün-
cesiz yaşamak için, zahirelerini yazdan toplarlar.]**

“Halbuki Hz. Peygamberin de açlıktan karnına taş
bağladığı rivayet edilir. Bektaşilikte de dervişlerin
kemerleri üzerine ve biraz sola (mideleri üzerine)
koydukları palheng taşı da bunun simgesidir, buna
işarettir. Yoksa süs olsun diye değildir.”[21] Sonra
da yine dinden vurmaya çalışıyor derviş, aç karınla
yapılan ibadetten hayır gelmeyeceğini dervişe ha-
tırlatmaya.

**“Fakirlik ile feragat, kalb rahatlığı bir araya gel-
mez. El darlığında gönül rahatlığı bulunmaz. Yiyip
doymuş da yatsı namazına başlamış olan kimse:
“Akşam yemeği nereden gelecek?” diye bekleyene
nasıl benzer?”**

**[Yiyeceği hazır olan kimse halk ile meşgul olur.
Rızkı dağınık kimsenin gönlü de dağınık olur.]**

**“Şu hâlde zenginlerin ibadetleri kabul edilmeğe
daha yakındır. Çünkü zenginler huzur-u kalb için-**

**“Gerek cömertlik gerek ibadet, zen-
ginler için daha iyi müyesser olur ki,
temiz mal, temiz elbise, temiz ırz ve
kalb rahatlığı sahibidirler. Âkiller bi-
lirler ki, ibadet kuvveti güzel yemek
ile, ibadetin sahih olması da temiz
giymek ile olur. Boş midenin insana
vereceği kuvvet, boş elden gelecek
mürüvvet malûmdur. Çıplak ayak na-
sıl yürür, aç karından ne hayır gelir!”**

dedir. Bunlar yaşamak için lâzım gelen şeyleri ha-
zırlamış olduklarından evrad ile, ibadet ile meşgul
olurlar. Araplar: “İhsanı yüzüstü düşüren, zelil eden
fakirden, bir de sevmediğim kimsenin komşulu-
ğundan Tanrı ‘ya sığınırım” derler. Hadis-i şerifte
ise: “Fakir iki cihanda yüz karasıdır.” denilmiştir.”

Sa'di dinî söylemi kullanarak derviş vurmaya de-
vam ediyor, zenginlerin ibadetlerinin kabul edil-
meye daha yakın olduğu yargısına varıyor. Artık
bunları duyunca da derviş, bütün tasavvuf erbabı-
nın yakînen bildiği “el fakrufahrî” hadisini dile ge-
tiriyor [22]:

**“Ben bu sözleri söyleyince müddei: “Sen peygam-
ber efendimizin: (fıkarcılık benim kendisiyle iftihar
ettiğim bir şeydir) hadis- i şerifini işitmemiş misin?”
dedi.”**

Osmanlı edebiyat dünyasında [23] da kendine bol-
ca yer bulan bu hadisi Sa'di duyar duymaz, dervişin
başka bir şey demesine meydan vermeden kızarak
'sus' diyor karşısındakine, 'o senin anladığın mana-
da değil':

**“Cevaben şöyle dedim: “Sus, o hadis-i şerifteki fa-
kirlik senin anladığın manada değildir. Belki o ha-
dis-i şerif ile bir taifenin fakrine işaret buyurmuştur**

ki onlar rızâ meydanının erleri, kaza okuna, teslim olmuş mertlerdir. Onlar evliyâ hırkası giyip, vasıftan kendilerine verilen erzakı, tamahlarından satanlar değildir.

Ey içi boş, sesi yüce davul! Hazırlanmış azığın yok, bakalım ne tedârik edeceksin?”

ve hançer gibi saplıyor ‘içi boş sesi yüce davul’ olarak nitelendirdiği dervişin kalbine:

“Elinde bin taneli teşbih çevirme. Eğer mert isen halktan tamah yüzünü çevir. Marifetsiz fakir küfre kadar varır.”

yine zenginlerin dinen ne kadar daha yüksek derecelere sahip olduklarını saymaya devam ediyor:

“Bir çıplağı donatmak, bir eseri kurtarmaya çalışmak parasız mümkün olamaz. Bizim gibi fakirleri o zenginlerin derecelerine kim yetiştirir?”

Yüksek el alçak ele, nasıl benzer? Görmez misin ki Cenabı Hak, Kur’an-ı Kerim’de ehli cennetin nimetlerinden haber verirken: “Onların rızkı malûmları var, onlar cennet-i naimde izzet ve ikram içindedirler” buyuruyor.

Kendi maişetini kazanmak için didinen kimselerin haram yollara bulaşabileceğini iddia eden Sa’di, zenginlerin haram yollara baş vurarak mal toplamış olacaklarından bîhaber görünüyor. Buradaki ilginç olan diğer bir durum ise, çalışmanın ‘didinmenin’ hafiften hakir görülmesidir. Bu müddei’nin hikayesi boyunca Sa’di’nin hiç çalışmanın erdeminden bahsetmemiş olması ayrıca ilginçtir.

Şunu da bilmiş olası ki yiyecek tedariki ile uğraşan, didinen kimse iffet saadetinden mahrum olur, bâzan haram da irtikâp eder. Bir de mâişeti yolunda olan kimsenin zihni rahat olur.”

Kendi maişetini kazanmak için didinen kimselerin haram yollara bulaşabileceğini iddia eden Sa’di, zenginlerin haram yollara baş vurarak mal toplamış olacaklarından bîhaber görünüyor. Buradaki ilginç olan diğer bir durum ise, çalışmanın ‘didinmenin’ hafiften hakir görülmesidir. Bu müddei’nin hikayesi boyunca Sa’di’nin hiç çalışmanın erdeminden bahsetmemiş olması ayrıca ilginçtir. Oysa Anadolu’da Keloğlan masallarında bile çalışıp çabalamanın önemine vurgu yapılır, rahata ermenin yollarından biri olarak görülür: “A kel oğlum, keleş oğlum...Dört ayağını uzatıp Tembel Ahmet gibi yatacağına bu değirmenin kulpuna yapışacağı gibi yapışsaydın; sağ elin durursa sol elinle, sol elin durursa sağ elinle çevirseydin; ne paslanır ne küflenir, altın gümüş dediğin evimize oluk gibi akardı.” [24]

“[Susamışlar rüyalarında her tarafı çeşme görürler.]

Nerede bir sefâlet çekmiş, acılık tatmış birisini görürsen bakarsın ki hırs ile kendisini korkunç işlere atar. O işin neticelerinden sakınmaz. O işin ahretteki azâbından da korkmaz. Helâli haramdan fark etmez; bu helaldir, bu haramdır demez. (Helâl, haram ver Allah’ım. Deli kulun yer Allah’ım.)

[Bir köpeğin başına bir kesek dokunsa belki kemiktir diye sevincinden sıçrar. İki kişi bir tabutu omuzlarında götürürken kötü huylu alçak kimse onu yemek masası zanneder.]”

Sa’di fakirlikle ilgili söylemlerinde kullandığı hırs yapma, helali haramdan ayırt etmeme gibi halleri bugün bizlerin zenginlerin mal biriktirmekle ilgili yapıp ettiklerinde kullanıyor olmamız da bir hayli ilginç.

“Fakir böyledir. Zenginlere gelince: Zengin olanla-

ra Cenabı Hak inayet göziyle bakmış, onları helale nâiliyetle haramdan muhafaza buyurmuştur.”

Ayrıca Sa’di, bütün bu söylemlerinde “tasavvuf yoluna girmeden önce zengin olup bir mürşide bağlanmak isteyenlerin önce varlıklarından geçmeleri gerektiğini[25] unutmışa benziyor. Zengin olanlara Allah’ın inayet gözüyle baktığının iddia etmesiyle de Sa’di insanı şaşırtıyor.

“Ey müddei, farzet ki ben bu sözleri söylemedim. Dâvaya bürhan getirmedim, sana başka şeyler söyleyeyim. İnsafını rica ederim. Fakirlikten başka bir sebeple, bir hilekârın eli arkasına bağlandığını veya bir müflisin zindana atıldığını, birisinin namus perdesi yırtıldığını, birisinin eli yırtıldığını, birisinin eli bileğinden kesilmiş olduğunu gördün mü? Bu hâller ancak fakirlik yüzünden olmuş ve zaruret sebebiyle arslan gibi insanlar deliklere tırkılmış, aşık kemikleri delinerek ipe geçirilmiştir. “

Yine burada da zenginliği övüp övüp bitiremeyen Sa’di, fakirlerin yoksulluk nedeniyle düştükleri hallerden, günahlardan özellikle hırsızlıktan bahsediyor.

“Züğürtlükten evlenmiyen bir kimsenin zinâyı irtikâp etmesi ve günaha girmesi de bu fakirlik yüzünden değil midir?

Gelelim zenginlere: Onların kalblerinin sâkin olmasını, gönüllerinin derli, toplu bulunmasını mucip olacak çok sebepler var. Başlıca şunlardır: Zenginler her gece güzelliğinden, parlak sabahın eli göğsünde kalan; kıskançlıkla yüreği çarpan, boyundan, bosundan salman selviler utanan, tasvir gibi güzel kadınları bağırlarına basar, her gün gençliklerini tazelerler.

[Güzel kadınların parmaklarının uçlarındaki kına, değildir. Belki onlar, parmaklarının uçlarını âşıkla-
rının kanlarına batırmışlardır.]

Öyle güzel kızlara, kadınlara mâlik olan zenginler

onların o güzel yüzlerine bakarken, günah etrafında dolaşmaları, fenalık kasdetmeleri muhâldir.

Bir gönlü bir cennet hurisi kapmış, avucuna almış, o gönül artık illerin yağma ettikleri kızlara meyleder mi?

Önünde istediği kadar taze hurma duran adam hurma salkımına taş atmaz.

Buna mukabil eli boş olanların çokları eteklerini günaha bulaştırırlar. Ancak aç olanlar ekmek kaplarlar.”

Fakirlerin züğürtlüklerinden dolayı evlenemediğine değinen Sa’di, mübalağa sanatını konuşturarak zenginlerinse güzel kadınlara (cariyelere) erişimlerinin çok kolay olduğundan bahsettikten sonra konuyu yoksulluk sebebiyle dinlerini, namuslarını kaybedenlere getirir:

“[Yırtıcı köpek et bulduğu zaman bu Salih Peygamberin devesinin eti mi yoksa Deccal’in eşeğinin eti mi diye sormaz.]

Nice namuslu, perdeli insanlar fakirlik sebebiyle kötülüğün tâ kendisine düşmüş, kıymetli dinlerini, namuslarını mahvetmişlerdir.

[Açlık ile günahattan kaçınma olmaz. Fakirlik takvânın elinden dizgin alır.]

Ben bu sözleri söylediğim zaman müddeinin tahammülü kalmadı. Dil kılıcını çekti. Fesahat atını arsızlık meydanında sıçrattı, üzerime sürdü, dedi ki: “Sen zenginlerin vafına o kadar mübalâğa eyledin, saçma sözler söyledin ki işitenler tasavvur ederler ki, zenginler, fakirlik zehrinin tiryagi veya erzak hâzinesinin anahtarındırlar. Halbuki zenginler bir avuç mütekebbir, mağrur, kendini beğenmiş, halktan uzak durur, maliyle, parasiyle meşgul, mansıbına, servetine kapılmış kimselerdir. Yalnız sefâhatten bahseder, ancak beğenmemezlikle bakarlar, mâlik oldukları mallarına, bir şey sandıkları

mansıplarının şerefine mağrur olarak herkesten yukarıya otururlar. Kendilerini herkesten daha yüksek tutarlar. Kimseye baş eğmeyi kafalarına sığdırmazlar. Bunlar hükemânın “her kim tâatçe başkalarından eksik, fakat malca ziyade ise o kimse surette zengin, hakikatte fakirdir” sözlerinden habersizdirler.”

[Hünersiz bir kimse malı sebebiyle hâkim bir zâta kibir ederse, o anber öküzü[26] ise de sen onu eşek say.]”

Sa’dî’nin son sözleri üzerine artık kendini tutamayan derviş bu sefer konuşmaya başlar. Son derece sinirli olduğu hissedilen derviş, Sa’dî’ye, zenginler hakkında söylediği mübalağalı sözlerin yalan olduğunu, zenginlerin halktan ve halkın dertlerinden uzak, kibirli, vakitlerini mallarını saymakla geçiren zahirde zengin, batında ise taattan yoksun olduklarından dolayı fakir kaldıklarını ifade eder.

“Ben dedim: “Zenginleri zemmetmeyi revâ görme. Çünkü onlar kerem sahibidirler.””

Fakat Sa’dî, zenginleri hâlâ kerem sahibi olarak nitelendirmektedir.

“O, şu cevabı verdi: “Yanıldın; onlar para kuludurlar. Onlar yağmur bulutudurlar. Fakat kimsenin üzerine, kimsenin tarlasına yağmazlar. Güneştirler. Fakat kimsenin üzerine ziya salmazlar. İktidar atına binmiş, fakat sürmezler. Allah için ayak atmazlar. Başa kakmadan, cefâ etmeden bir akçe vermezler. Meşakkat çeker para toplarlar. Fakat sıkı sıkıya tutarlar. Hükemâ ise şöyle demişler: “Hasisin parası kendisi toprağa girince topraktan çıkar.””

[Birisi çalışır çabalar, bir servet elde eder. Başka birisi gelir, onu eziyetsiz, meşakkatsiz sarfeder.]”

Derviş devam ederek, zenginlerin paranın kölesi olduklarını, kimseye bir faydaları olmadığını; Allah rızası için bir iş yapmadıklarını, minnet koymadan iyilikte bulunmadıklarını ve son derece cimri olduklarını dile getirir.

“Dedim: “Mal sahiplerinin hasisliğine ancak dilencilik sebebiyle vâkıf olmuşsun. Yoksa tamâhı bir tarafa koyan kimse için cömert ile hasis müsavi görünür. Altının altın olduğunu mehenk taşı, hasisin hasis olduğunu dilenci bilir.””

Bunun üzerine Sa’dî, dervişe, zenginlerin cimri olup olmadığını dilencilik yaparken anladığını çünkü ‘hasisin hasis olduğunu dilencinin bildiğini’ söyler.

“Müddei dedi: “Tecrübem üzerine söylüyorum ki zenginler kapılarına bir takım hırçın, kaba, terbiyesiz adamlarını kapıcı olarak koyarlar. Bunlar kapıya gelen muhterem insanlara girmek için müsaade etmez, yakasına yapışırlar.”

Beyefendi evde midir? diye soranlara: “Hayır, evde kimse yoktur” derler ve bu sözü doğru olarak söylemiş olurlar. Çünkü evde bulunan zengin hasis, insandan sayılmaz.

[Akıl, himmet, tedbir ve fikir sahibi olmıyan birisi için kapıcı; evde kimse yoktur diye ne güzel söylemiş.]”

Derviş ise Sa’dî’nin kendisini dilencilikle suçlaması üzerine, zenginlerin kapısına kadar giden muhterem insanları kapıda bekçilik yapan kaba adamların içeri almadıklarını ve ‘beyefendi evde yok’ dediklerini, onların yalan söylemediklerini çünkü cimri kimselerin insandan sayılamayacağını iddia eder.

“Dedim: “Zenginler mazurdurlar. Çünkü para istemek için gelenlerden bıkmışlar, dilencilerin para istemek için yazdıkları kâğıt parçalarından el’âman demişler. Akıl hükmeder ki çöllerin kumları inci olsa dilencilerin gözleri doymaz.

[Kuyu, şebnem ile dolmadığı gibi tamahkâr kimsenin gözü de dünyanın parasıyla doymaz.]

Hâtem Tâyi çölde otururdu. Eğer şehirde otursaydı dilencilerin hücumundan âciz kalırdı. Dilenciler onun elbisesini paralardı.”

Sa'di'nin müddeisi gibi yirminci yüzyıl Türkiye'sinde Ardahan'ın bir köyünde kaz çobanlığı yapan Arife ile yüzyıllar öncesinden Edirneli Nazmi aynı şeyi dile getiriyorlar farklı kelimelerle:

"Ne diyeyim ki biz kimsenin umrunda değiliz."[36]
Hîçe almaz agniya hergiz fakîr olanları.

Bunun üzerine Sa'di de bütün İslam edebiyatında cömertliğiyle nam salmış Hatem-i Tâi'nin şehirde yaşasaydı dilencilerin hücumundan âciz kalacağını söyler. Sonra Sa'di'nin müddei olarak adlandırdığı derviş ile aralarında şu şekilde bir tartışma yaşanır:

"Ben, onların hâline haset etmiyorum," dedi.

Ben de: "Hayır, onların malına hasret çekiyorsun!" dedim.

Müddeti: "Ben zenginlerin hâline acıyorum" dedi."

"Haset" meselesinin öne sürülmesi, dervişin "acıma" odaklı yaklaşımı Yeşilçam sineması janrından fırlamışçasına, çağları ve mekanları aşan söylemler olarak karşımıza çıkıyor.

"Bu bahiste müddei ile birbirimize girmiştik. Müddei bu satranç arasında bir piyade sürünce onun define çalışıyordum. (Şah) için (kiş) dedikçe (ferz) ile kapatıyordum. Nihayet himmet kesesindeki paraları bitirdi. Hüccet tirkeşindeki (okluğundaki) oklarını attı.

[Sakin çenesi kuvvetli insanın hamlesiyle kalkanı

kırmıyasın. Çünkü iğreti aldığı mübalâğadan başka bir sermayesi yoktur.]

Bu söz ebeci ve seci'li konuşan marifet hırsızı; kapısında silâhlar asılı, fakat içinde kimse bulunmayan hisara benzer.]

Nihayet adamın delili kalmadı, onu mağlûp ettim. Sözde mağlûp olunca tecavüze, saçma sapan söylemeğe başladı. Ve zâten câhillerin âdetidir, hasma karşı delilce, âciz kaldıkları zaman put yapan Azer gibi yaparlar. Azer, hüccet ve delil ile oğluna karşı başa çıkamayınca kavgaya başlamış ve "Vazgeçmezsen seni taşıyacağım, taşa tutacağım" demişti. Müddei de bana söğmeğe başladı.

Ben de ona fena söyledim. O benim yakama yapıştı, ben de onun sakalından tuttum.

[O bana ben ona, birbirimize yapıştık. Halk arkamızdan koşuyor, bakıyor, gülüyorlardı. Birbirimize söylediğimiz sözlerden halk taaccüp ederek parmaklan ağızlarında kalmıştı.]"

Sonunda Sa'di'nin aktardığına göre halkın şaşkın bakışları arasında öyle bir kavgaya tutuşuyorlar ki soluğu kadının huzurunda alıyorlar ve zenginler ile fakirler arasında vereceği âdil hükme rıza göstereceklerini belirtiyorlar:

"Birbirimizi çeke çeke mürafaa olmak üzere kadının huzuruna gittik. Zengin ile fakirler arasında onun vereceği âdilâne hükme razı olacağımızı söyledik.

Kadı bizim kılığımızı gördü, mantığımızı dinledi, düşünceye daldı. Birçok düşündükten sonra başını kaldırdı. Şöyle dedi: "Ey zenginleri öven, fakirlere cefâyırevâ gören zat: Bilmiş ol ki gül bulunan yerde diken, şarap bulunan yerde humar, define bulunan yerde yılan, inci bulunan yerde adam yiyen timsah bulunur. Dünya hayatının lezzetinin arkasında ecel lokması vardır. Cennet nimetlerinin önüne hilekâr şeytân dikilmiştir."

[Sevgilisini istiyen kimse düşman çevrini çekmez de ne yapar? Definenin yanında yılan, gül yanında diken, sevinç bulunan yerde keder bulunmak tabiidir.]

Bakmaz mısın, bostanda salkım söğüt bulunduğu gibi kuru çubuklar da vardır. İşte bunlar gibi zenginler zümresinde şükredenler bulunduğu gibi kürfânı nimet edenler de bunulur. Kezâlik, fakirler içinde sabredenler bulunacağı gibi sabretmiyen, sıkılanlar da vardır.

[Her şebnem tanesi inci olsaydı, katır boncuğu gibi, çarşı pazar inci ile dolardı.]

Hak Celle ve âlâ Hazretlerine yakın olan zatlar fakir siyretli zenginler, zengin himmetli fakirlerdir. Zenginlerin büyüğü fakirleri düşünendir.

Fakirlerin iyisi de zenginlerin eteklerini tutmayan-
dır. Cenabı Hak: (Her kim Allaha tevekkül ederse Allah ona kâfidir) buyurmuştur.

Kadı benden sonra yüzünü Müddeiye çevirdi ve şöyle dedi: “Ey derviş! Sen dedin ki zenginler şeriate uymıyan şeyler ile meşguldür. Oyun, eğlence gibi boş şeylere dalmış sarhoşlardır. Sözü kısmen doğrudur. Evet, zenginlerin bir kısmı dediğin gibidirler. Himmetleri kısadır. Allah’ın verdiği nimetin hakkını bilmezler. Çalar, çırpır, biriktirirler; yemezler, vermezler. Faraza yağmur yağmasa, yahut cihanı tufan götürecek olsa kendi kudretlerine, varlıklarına güvenerek fakirlerin ne sıkıntı çektiklerini düşünemezler. Cenabı Haktan korkmazlar, onlar şöyle derler:

[Eğer yokluktan başkaları helak olursa bana ne; çünkü benim vardır. Kaz için tûf andan ne korku var? Develer üzerinde mahfeye binmiş kadınlar, kumlara batan kimseleri düşünmezler. Alçaklar kendi kilimlerini sudan kurtarınca, “bize ne, isterse bütün âlem ölsün” derler.]

İşte zenginlerin bir kısmı böyledir. Fakat bir takımı

da vardır ki nimet sofrasını kurmuş, herkese buyurun demiş. Hizmet için belini bağlamış, gelenleri tevazu ile gülerek karşılamış, hem şöhret hem mağfiret yani hem dünyayı hem âhireti kazanmak isterler. Nasıl ki âlemin padişahı, Tanrı tarafından takviye edilmiş, muzaffer, düşmanına gâlip, ummun dizginlerine mâlik, İslâm serhatlerinin muhafızı, Süleyman Peygamberin vârisi, zamâne padişahlarının en âdili (Muzafferüddin Ebu Bekir Sa’d) in (Tanrı onun günlerini daim etsin, sancaklarını, bayraklarını mansur kılsın) bendeleri bu takımdandır.

[Senin bütün insan oğullarına yaptığın iyiliği baba kendi oğluna yapmamıştır. Cenabı Hak bütün âleme lütuf ve ihsan buyurmak istedi de kendi rahmeti ile seni âleme padişah yaptı.]

Kadı bizden daha âlimâne, müddekkikâne, mübalâğa atını sürerek sözü bu dereceye yetiştirince vermiş olduğu hükme razı olduk. Aramızda, geçen şeyleri unuttuk. Mücadeleyi sevgiye tebdil ettik. Birbirimizi memnun etmek için birbirimize hürmet gösterdik, öpüştük, şu iki beyit ile bahsimize son verdik:

[Ey fakir! Zamanın dönüşünden şikâyet etme. Çünkü bu yolda ölürsen acırım sana.]

[Ey zengin! Mademki istediğin gibi murat süren gönlün, elin vardır, öyle ise ye ve yedir ki hem dünyayı hem âhireti elde etmiş olasın.]

SONUÇ YERİNE

İslamtarihinde fakirler ile zenginler arasındaki tartışmaları Ebuzer-i Gıfârî’yle Halife Osman arasındaki meşhur münakaşalara kadar götürebiliriz ki sonunda Ebuzer sürgüne gönderilmiş ve Rebeze çölünde vefat etmiştir.[28] Ebuzer’in sürgüne gönderilmesine sebebiyet veren Halife Osman’la aralarındaki son tartışma, Halifenin eniştesi Abdurrahman b. Afv meselesinde cereyan etmiştir. Afv öldüğü zaman mirasını getirip Halife Osman’ın

önüne yığdıklarında biriktirdiği mallar o kadar çoktur ki Halife Osman “ümit ederim ki Allah, Abdurrahman’a hayır versin. Zira o sadaka verip misafir ağırlıyordu. Şimdi gördükleriniz de malından geriye kalanlardır” deyince Halife Ömer döneminde Müslüman olan veziri Ka’b’ul Ahbâr, “doğru söylüyorsunuz ey müminlerin emiri! Helal kazandı, helal harcadı ve ardındakileri helal bıraktı. Allah ona dünya ve ahrette iyilik bağışlamıştır” şeklinde Halife Osman’ı teyit edici sözler sarf etmiştir. Bu sözler kendisine ulaştırıldığında oldukça sinirlenen Ebuzer yerden bir deve kemiği alıp Yahudizâde diye nitelendirdiği Ka’b’ı aramaya çıkmış, onu Halife Osman’la beraber bulmuş ve deve kemiğini Ka’b’ın başına indirmiştir. Sonrasında bizzat Hz. Peygamber’den işittiği “sermaye sahipleri öteki dünyada sefildirler... Allah yolunda Uhud dağı kadar servet dağıtsam, vefat ettiğimde ondan iki kırat kalmasını istemem” sözlerini aktarmış ve Halife Osman ile Ka’b’a bu malın helal olmadığını, kendilerinin Allah’a sorumluluk yüklediklerini ve yalan söylediklerini adeta haykırmıştır.[29]

Belki sufi bir şair olarak betimleyebileceğimiz Sa’di’nin fakirlik ile zenginliği, tasavvufi ıstılahlarıyla değil de kelimelerin aslî manalarıyla kullanmış olmasına rağmen zenginleri mal ve mülklerinin nereden geldiğine dair sorgulamaması dikkat çekicidir.[30] Yukarıdaki hikâyenin hiçbir yerinde Sa’di, fakirliği manevi yokluk olarak tanımlamaz. Oysa Gölpinarlı’nın sözleriyle tasavvufta fakr “bildiğimiz yoksulluk değildir. Manevi yokluktur. Mefhum ve nazari olan varlığını terk eden ef’al, sıfat ve zatını Hak’ta fani kılan kimse hakiki fakra erişmiş ve fakr tamamlanınca Allah kalır mealindeki hadis mucibinde fahr edilecek fakra erişmiş olur. Böyle olan adamın isterse sayısız malı mülkü olsun hiçbirine gönül bağlamayacağı ve tasavvufi tabiriyle malını kul olmayıp, malı kendisinde kul edeceği için hiçbir zararı yoktur.”[31]

Yine aynı şekilde on altıncı yüzyılda yaşamış bir âlim ve şair olan Âlâî’nin kaleme aldığı hikâyede de bir derviş ile zengin “fakirlik mi üstün yoksa

zenginlik mi?” hususunda cedelleşmektedirler.[32] Gülistan’dan hemen yukarıda alıntılarımız kısma çok benzer şekilde bu münazarada da Farsça şiirlerle savundukları görüşleri pekiştirmeye çalışan derviş ile gani yine Gülistan’dakilere paralel bir şekilde kendi savlarını dinî referanslarla da güçlendirmeye çalışmışlardır. Hikâyenin sonunda Âlâî’nin ikilisi Sa’di’ninkilerin aksine Kadı’ya değil bir Şeyh’e aralarındaki ihtilafın çözülmesi için gitmiş ve Şeyh’in zenginliğin ve fakirliğin güzel tarafları olduğu gibi yerilecek tarafları olduğunu belirttiği sözleri karşısında tıpkı Gülistan’dakiler gibi ikna olup fikir birliğine varmışlar, Şeyh’in hizmetine girmişlerdir. İşin ilginç, Sümerlerdeki çok benzer anlatıda, iki zıt karakterin gittikleri üst merci bu sefer kadı veya şeyh değil bizzat Tanrı’nın kendisidir. [33] Aslında Sa’di’nin hikayesinde de kadı dönemin sultanını “dünya padişahı, adil, muzaffer, Tanrı’dan gücünü alan, insanların yöneticisi, İslam sınırlarının muhafızı, Hz. Süleyman’ın mirasını koruyan, zamane şahlarının en adili Muzafferüd dünya vedin Atabek Ebu Bekr b. Sa’d’ın (Tanrı padişahlığını sürekli kılsın ve zafer sancaklarını dalgalandırsın)” sözleriyle medh etmiş ardından da onun cömertlik ve keremini Tanrı’dan aldığını bir beyitle dile getirmiştir. Dolayısıyla “sultanın merhameti aslında Tanrı’nın rahmetinin bir tecellisidir... Kadı da karar verirken anlamlı bir şekilde padişaha baş vurmaktadır.”[34]

Oysa on üçüncü yüzyıl Şirazi’nda zengin ile fakir betimlemesini yapan Sa’di’nin “kadı” tiplemesi altında öne sürülen bu uzlaştırmacı, nasihat edici söylemlerin günümüzde tamamen etkisini yitirdiğini ve artık Doktor Hikmet Ali Kıvılcımlı’nın 15.10.1957’de Eyüp Meydanı’nda yaptığı meşhur konuşmasında dile getirdiği “vatandaşlar, biz fakir bir milletiz. Nedir bu bize pahalı devlet?...Bu fukara millete bu lüks devlet yaraşır mı, vatandaşlarım?” sorularındaki gibi bir hesap sorma hâlinin söz konusu olduğunu, fakir ile zenginin STK’lar ve dinî cemaatlerdeki “sohbetler”[35] haricinde birbirlerinden neredeyse tamamen koştuklarını, dolayısıyla “meclis”te karşılaşip sohbet edebilmelerinin, “gü-

venlikli siteler” sebebiyle fakirin zenginin kapısını çalmasının bile hayal olduğunu söylemek mümkün. Sa’dî’nin müddeisi gibi yirminci yüzyıl Türkiye’sinde Ardahan’ın bir köyünde kaz çobanlığı yapan Arife ile yüzyıllar öncesinden Edirneli Nazmi aynı şeyi dile getiriyorlar farklı kelimelerle:

“Ne diyeyim ki biz kimsenin umrunda değiliz.”[36]
Hiçe almaz agniya hergiz fakîr olanları.

Dipnotlar:

- [1] Aslıcan Kalfa- Topateş, *Dilenciler: Türkiye’de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 29.
- [2] David Hitchcock & Julia McClure, “Introduction”: *The Routledge History of Poverty*, Routledge: 2021, s. xx.
- [3] A.g.e., s. xxi.
- [4] Mustafa Akdağ’ın *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyanları ile Korkut Boratav’ın Türkiye İktisat Tarihi (1908-2015)* başlıklı çok ses getiren eserlerini de burada mutlaka zikretmem gerek. Ayrıca şu eserlere de müracaat edilebilir: M. Bonner, M. Ener and A. Singer (eds.), *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts*, Albany: State University of New York Press 2003; JeanPaul Pascual, ed., *Pauvreté et richesse dans le monde musulman méditerranéen / Poverty and Wealth in the Muslim Mediterranean World*, Paris: Maisonneuve & Larose 2003 ve Ergin, N., Neumann, C. and Singer, A. (eds), *Feeding People, Feeding Power: Imarets in the Ottoman Empire*, İstanbul: Eren 2007. Ayrıca bkz: Hayri Göksin Özkoray, David Hitchcock, Julia McClure, “Poverty, law and labour in the Ottoman Empire (16th-18th centuries)”, *The Routledge History of Poverty, c.1450–1800*, Routledge, 2020, sf. 309-328.
- [5] Ayşe Buğra, *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları 2016.
- [6] “der şî’r se kes peygamberend / her çend ki lâ nebi ba’dî / evsâf ü kasaîd ü gazel râ / Fırdevsi vü Enveri vü Sa’dî / amma ki yine olunsâ nisbet / Sa’didedirefser-i fazilet” Kaynak: Şeyh Sadi Şirazi, *Beş Meclis ve Akıl ve Aşk Risalesi*, (terc. Turgay Şafak), Büyüyen Ay Yayınları, 2016, İstanbul.
- [7] Hasan Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, Ankara, sf. 264.

- [8] Hüseyin Daniş, *Beş Meclis ve Akıl ve Aşk Risalesi* içinde, sf. 24.
- [9] Bknz: Gamze Gizem Avcioğlu, “Sa’dî-yîŞîrâzî’nin Yolculuklarının “Gülistân” Eseri Üzerindeki Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2018): 61–72.
- [10] Tuba Işınsoy Durmuş, Tutsan Elini Ben Fakirin: *Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği*, Doğan Kitap 2009, İstanbul, sf. 26-27.
- [11] Sabri Ülgener, *İktisâdî Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, sf. 230, 144.dipnot. Julia Scott Meisami’nin 1987 basımlı *Medieval Persian Court Poetry* başlıklı tanınmış eserinde yöneticilerin “nedim”i olma ve “saray şair”liği-konusu “mirror for princes” bahsiyle beraber uzun uzadıya çalışılmıştır. Bu eseri ve edebi hamilikle ilgili diğer kitapları haber verip edinmemi sağlayan sevgili Zeynep Altok’a şükranlarımı sunarım.
- [12] Halil İnalçık, Has Bağçede ‘Ayş u Tarâb: Nedîmler, Şâîrlar, Mutrîbler, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011, İstanbul, sf. 26.
- [13] Homa Katouzian 1940lı senelere kadar Aritotales’in *Ethics*’inin Viktorya İngilteresi’nde okutulması gibi, Bostan’ın da İran’da ders kitabı olarak okutulduğunu aktarır: Sa’dî: *The Poet of Life, Love and Compassion*, Oneworld Publications, 2006, Oxford, s. 11.
- [14] Bostan ile Gülistan, terc. Kilisli Rıfat Bilge, 1980, 11. basım, İstanbul, s. 483- 492.
- [15] İslam dünyasında köklü bir yeri olan münazara geleneği hakkında bkz.: Firuza Abdullaeva, “The Origins of the Munazara Genre in New Persian Literature” in Sayed Gohrab & Ali Asghar (eds.), *Metaphor and Imagery in Persian Poetry*, Leiden; Boston: Brill 2014, 249-273, bilhassa 254-270 arası. Rahatlıkla, bu geleneğin artık internet ortamına taşındığını ve “big debate” başlıkları altında YouTube’da çeşitli mezhep ve meşrepten kişiler arasında binlerce kişinin katıldığı canlı münazaralar düzenlendiğini söyleyebiliriz.
- [16] Gülten Küçükbasmacı, “Uryan geldik uryan gideriz”: *Menakıpnamelere Göre Fakirlik, Fakirlik içinde*, sf. 51-72, 65.
- [17] Mohammed Reza Nikfar, “İran Soluna Dair Mülahazalar”, *İran Düşünce Tarihi*, ed. Hakkı Uygur & Abdulla Rexhepi, İRAM Yay., 2019, Ankara, sf. 321.
- [18] Sa’dî’nin burada dervişler kıyafetinde diyerek derviş tanımlaması, derviş zümrelerinin İslam toplumunda genellikle aba veya kaba kumaşlardan kıyafetler giyme-leri, zengin kesimin ise atlas, ipek tarzı giysilerle donanmış olmalarındandır. Bknz: J. Elias, ‘The Sufi Robe (Khirqa)

as a Vehicle of Spiritual Authority', in *Robes and Honor: The Medieval World of Investiture*, (ed.) Stewart Gordon, New York: Palgrave 2001, 275–290 ve Hedayat Munroe Nazanin, "The Divine Cloak of Majesty: Material Culture in Sufi Practice" *Sufi Lovers, Safavid Silks and Early Modern Identity*, Amsterdam University Press, 2022, Amsterdam, 115-144.

[19] Bu "şikayet" haline Osmanlı şairleri arasında da rastlıyoruz: Şeyh Gâlib de Beyhan Sultan'ın fakirlerin gönlünü hoşnut kıldığını, bundan sonra feleğin elinden şikayet etmeyeceklerini belirterek minnetini belirtir: "Fukara zümresin lutf ile etdidil-şâd/Bir dahı eylemeziz çarhın elinden feryâd"

Bknz.: Derya Mantu& Funda Özdemir, "Klasik Türk şiirinde fakir ve fakirlik", *Fakirlik* içinde, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Libra Kitap, 2019, İstanbul, sf. 198-248, 222.

[20] Süleyman Uludağ, "Fakr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12. cilt, sf. 132-134.

[21] Sedat Kardaş, "Bektaşilik Geleneğinde Fakirlik ile İlgili Terimler ve Divan Şiirine Yansıması", *Fakirlik* içinde sf. 429-444, 437.

[22] Ali Çavuşoğlu "Fakirlik Övüncümdür" Sözü'nün Edebî Metinlerdeki Yansıması", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 12-13 Nisan 2007, sf. 435-452.

[23] "El-fakrufahrî, el-fakrufahrî / Demedi mi ol âlemler fahrî / Fahrini fakrin, fahrini fakrin / Mahv u fenâda buldu bu gönlüm"(Hacı Bayram Veli)

"Niçün hakîr tuta fakîriganî olan / Fakr-ıla fahr eyledi çün fahr-ı enbiyâ" (Edirneli Nazmî)

"Server-i âlem Muhammed Mustafa'nın aşkına / Fakr ile fahr eyleyüb hırka giyen Bektaşidir" (Şehidi)

[24] Eflatun Cem Güney, *Masallar*, Kültür Bakanlığı Yay. 1992, Ankara, sf. 129-130.

[25] Gülten Küçükbasmacı, a.g.e., s. 57.

[26] Aslındaki Gâvianber (Anber öküzü) tâbiri Kaşalot balığı olacaktır ki anber, bundan elde edilen güzel kokulu bir maddedir. (Tercüman notu)

[27] Azra Erat ve A. Kadir, *İlyada Homeros*, Can Yayınları, Ekim 2008, İstanbul, sf. 162.

[28] Bknz., Ali Şeriatî, *Ebuzer*, Fecr Yay., 2010, Ankara.

[29] A.g.e., s. 145-146.

[30] Gülistan'ın sadece bir yerinde Sa'dî'nin şöyle dediğini de görüyoruz gerçi: "Sırtında kaftan, altında Arap atı, başında Mısır keteninden sarık bulunan şişman bir ahmak gördüm. Birisi dedi ki:

-Sadi, şu cahil hayvanın üstündeki süslü ipeği nasıl buluyorsun?

-İnsan kılığında bir eşek. Öküz gibi böğüren bir dana!

Güzel bir yüz bin kaftandan iyidir.

Denilemez buna insan;

olsa olsa bir hayvan.

Benzese de dıştan cübbesi sarığıyla adama.

Araştır üstünü başını,

varını, yoğunu,

malını, mülkünü.

Bulamazsın helal bir şey

dökmekten başka kanını" Kaynak: Sa'dî, *Gülistan*, (terc. Mahmud Kanar), Ayrıntı Yay., 2018, İstanbul, sf. 339.

[31] Abdurrahman Güzel, "Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da Dört Kapı-Kırk Makam", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Merkezi*, sayı 41 Yaz- Ağustos 2007, s. 19-159, 62.

[32] Burhan Can, "Münâzara-i Derviş ü Ganî Örneğinde 'Zenginin Gözünden Fakirlik'", ed. Emine Gürsoy Naskali, a.g.e., s. 445-459, 447.

[33] Abdullaeva, a.g.e., s. 261.

[34] Mohammed Reza Nikfar, a.g.e., s. 322.

[35] Türkiye'de STK ve dinî cemaatlerin yoksullara bakış açılarının "kendilerinden" olmalarına, Ülgener'in deyişiyle "en yakın içtimâî kadrolara (iç ahlaka)"göre şekillendiği de malumdur.

[36] Necmi Erdoğan, *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, ed. Necmi Erdoğan, İletişim Yayınları, 2011, İstanbul

Sarıyerli Hoca Mehmed Sadık Yâhut Kuran Siyasi Bir Metin Olarak Nasıl Okunur?

ALP EREN TOPAL

Aşağıda okuyacağınız metin Tanzimat dönemi Osmanlı ulemâsından Sarıyerli Hoca Mehmed Sadık Efendi'nin Tanzîr-i Telemak adlı eserinden bir pasajın günümüz Türkçe'sine uyarlanmış halidir. Hoca Sadık Efendi 1869 senesinde 43 yaşında iken Beyazıt civarındaki camilerde yaptığı halka açık derslerde siyasi konulara girdiği için Yeni Osmanlılar ile işbirliği töhmetiyle bir mahkemede yargılanmaksızın Akka'ya kalebend olarak sürgün edilir. Orada kaldığı dört sene boyunca Hoca Sadık, Osmanlı tarihinde örneği görülmemiş özgünlükte ve radikallikte bir eser kaleme alarak adını Tanzîr-i Telemak koyar. Saltanatı apaçık bir şirk ve sultanları insanlara musallat olmuş ta-

ğutlar olarak gören ve anlatan Hoca Sadık, zalim yöneticilere karşı isyanın sadece meşru değil, tevhidin bir gereği ve Allah'ın birliğine iman etmiş muvahhidler için bir farz olduğunu, tüm peygamberlerin de bunun için, yani insanları tağutların ellerinden kurtarıp onlara eşitliği (müsâvat) öğretmek için gön-

derildiklerini yazar. Bir baykuş ile bir kartal arasında geçen bir diyalog şeklinde kurguladığı metinde, dinlerin ve insan toplumlarının tarih içindeki dönüşümlerinden başlayarak Osmanlı devletinin ekonomi politiğinin alabildiğine sert ve müstehzi bir eleştirisine kadar yüzlerce farklı bahis yer alır. Aşağıda

okuyacağınız pasajda Baykuş Kartal'a peygamberlerle tağut yöneticiler arasındaki ilişkiyi örneklendirmek için Musa ile Firavun'un diyalogunu Kuran ayetlerinden hareketle kurgulayarak anlatır. Günümüz okuyucusu da Hoca Sadık'ın kendi zamanındaki muhatapları gibi hemen farkedeceklerdir ki, Musa'nın Firavun'a söylediğini esasen Hoca Sadık döne-

min sultanı Abdülaziz'e söylemektedir. Rivayetlerden anlaşılana göre, Hoca Sadık tutuklanmasına sebep olan tefsir derslerinde bu pasajdakilere benzer şeyler söylediği için göze batmış ve sürgün edilmiştir. Hoca Sadık 1873 yılında İstanbul'a döndükten hemen sonra vefat etmiştir ve yeryer eserine

merak duyan tarihçiler olduysa da eserinin baştan sona bir incelemesi veya değerlendirmesi yapılmamıştır.

Üç senedir üzerinde çalıştığım ve 2025 yılı başlarında kapsamlı bir edisyon olarak yayımlamayı planladığım bu eserin en etkileyici bulduğum kısımlarından birini günümüz Türkçesine çevirip yayımlamak ve bu vesileyle meraklılara kendilerini nasıl bir metnin beklediğini göstermek istedim. Mümkün olduğunca Hoca Sadık'ın üslubuna sadık kalmaya çalıştım. Bunun için bazı deyim ve tabirleri güncellediysem de cümle akışına fazla müdahale etmedim. Metinde Arapça aslı verilmiş olan ayetlerin mealini verirken tek bir meale bağlı kalmaktansa, Hoca Sadık'ın tefsirine uygun gördüğüm farklı meallerden yararlandım. Hoca Sadık ve eseri hakkında daha fazlasını öğrenmek isteyenler Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar dergisinin 20'inci sayısında (Güz 2022) yayımlanan makalemi okuyabilirler. [1]

*****

Baykuş dedi ki: “Bak Kartal, sana Firavun ile Musa'nın diyalogunu da özetle aktarayım da tağutlar ve peygamberler ilişkisine bir numune de bu olsun. Milletleri tağutlar veya peygamberler teşkil ettikleri zaman her iki tarafta da zaman geçtikçe ne derece saçmalıklar ve acayip sanrılar meydana çıkıyor ve insan tabiatı ne merkezde evham ve hülyalara dalıyor anla. Görmelisin ki, milletler gözleri önünde apaçık duran örnek ve emsâllerin farkına varamıyorlar. İnsan tabiatında mevcut olan hayal perdesi beşerin idrakini öyle bir örtüyor ki, göz önündeki gerçekleri imkânsız hayallere dönüştürüyor. Ve bu gizli sırrı ve tabiatın güçlü cazibesini bilemiyorlar.

[Hoca Sadık insan topluluklarını “din ehli” ve “tabiat ehli” olarak ikiye ayırır. Ehl-i din en genel anlamıyla insanlığın faydası için gayret gösteren ve kendi heva ve heveslerini dizginleyenlerdir. Ehl-i tabiat ise doğal dürtülerine uyarak diğer insanları kendi heves ve arzularına kul köle edenlerdir.]

Sefer-i Hurûc'un [2] hikâye ettiği üzere: Mısır'ın tağutu Firavun, ecdadının zulmü üstüne kendi zulmünü ekleyip artık iyice haddi aşmıştı. Hükümet ve millet

İbrahim'in tevhid dininden çıkmış ve bozulup tabiat yoluna dönmüştü. Aklın gerektirdiği şekilde iş görmekten iyice koptukları vakitte, İsrailoğullarının fer-yad ve figânı da Allah'ın merhametini davet edecek kadar duyulur hale geldiğinde, Rahim ve Hâkim olan Allah Hazreti Musa'yı peygamberlikle görevlendirdi. Hazreti Musa da ilahi vahyin dediğini yapıp eline bir hurma dalı alarak, sıradışı ve olağanüstü bir tavırla diyânet yolunun marifet ve hikmetini toplumun önde gelenlerine ve hayır sahiplerine adım adım anlatmaya başladı. Hükümet ve milleti de aynı şekilde bu yola davet ve irşad edip, aksine karşı uyarmaya kalktığında artık tağutların o bilindik kibir ve gururları galeyana geldi ve konuşmaya başladılar.

Şöyle ki, Firavun Musa'ya:

“Ey garip, acayip, akılsız ve edepsiz adam! Ecdadımın bana mirası olan hilafet ve başkanlığımın şanına karşı edepsizce ve yabanî bir şekilde geliyor ve hükümetim altında boyunlarını emrime teslim ederek şeref ve rahat bulan tebaamın sınıflarını bana itaatten geri döndürüp mülk ve saltanatımı yıkmaya çalışıyorsun. Evvelden beri hiç akıllarına gelmeyen şeyleri hatırlatıp onları uyarıyorsun. Artık kokun burnuma kadar dayandı. Bununla da kalmayıp “İsrailoğullarını bu kadar kul köle edip, elinden rızık bekler hale koyduğun yeter, artık bırak, onları bana ver de Mısır'dan çıkarıp götüreyim, mukaddes topraklarda yerleştireyim, sonra da senin hükümetinin dahi ömrünü bitireyim” diyerek öyle bir cür'et gösteriyorsun ki bütün Mısır hayrete düştü.

[**Mü'min 26**] Firavun dedi ki, “Bırakın beni Musa'yı öldüreyim. O da Rabb'ine yalvarsın da gelsin onu benim elimden kurtarsın! Çünkü ben onun sizin dininizi değiştireceğinden veya ülkede fesat çıkaracağından korkuyorum.”

Ey vekillerim, Adalet Divanı'mda oy birliğiyle karar verin ki, fesat çıkaramadan önce intikam için şu herifi katledeyim de emsaline ibret olsun ve böyle fesat çıkarmaya cür'et edemesinler. Ey din işleri bakanı, fetvâ verin ve ey arif şeyhler hayır dualarınızı ve himmetlerinizi yetiştirin! Bu herif bizi tekfir edip hakaret

ettiği yetmiyormuş gibi, bir de milletçe bizi fesada düşürmeye niyet ediyor. Bir de üstüne “Bu husûsta ben kendi başıma değilim, intikam sahibi olan Yaratıcı tarafından vahy ile seçilip gönderildim, elbette günden güne elimden geleni yapmaktan geri durmam,” diyor. Daha nice hülyalar ve hikâyeler anlatıyor. Çünkü öyledir; Allah ya ona verir, ya bize. Bakalım hangimiz hakkâniyet üzere isek onu meydana çıkarır. Varsın onu gönderen Rabb’ine sığınsın. Biz de bunca avam ve seçkinleri emrimiz ve hükümetimize emanet eden celal sahibi Yaratıcıya sığınırız. Bakalım kime verecek ve kim en haklı belli olur.

Şimdi ben ona işkence ettirdiğimde baksın bakalım Cenab-ı Hakk onunla mı, yoksa bizimle mi? Yalnız, geciktirmeyin ey vekiller, bu işi çabuk halledin. Zira ben bayağı endişe ve telaş içindeyim: bu adam çeşitli harikulâde sihirler ile sizin dinî inançlarınızı ifsâd edecek, etkili ve büyüleyici bir takım sözlerle ve garip laflarıyla, eski zamanlardan beri şeriatı gölgesinde yaşadığımız ve Mısır’da yayıldıktan sonra Yusuf ve Yakup’un içtihatları olan yüce kanunlarıyla mülkümüzü, vatanımızı ve milletimizi mamûr edip kalkındırdığımız İbrahim’in şeriatını ihtilâle düşürüp mahv edecek diye korkuyorum. Mısır’da mabed, medrese, mektep ve tekkelerimizi boşa çıkarıp maskara eyleyecek. Allah indinde yarın mahşerde bizim bundan sorumlu olacağımızdan şüphe mi ediyorsunuz? O diyor ki, Mısır sathında bir büyük fesat çıkarıp mülk ve memâlikimizi başımıza yıkıp ve böyle nice senelerden beri bir koca milleti soyup soğana çevirerek inşa ettiğimiz yaldızlı saraylarımızı baykuşlar ve kargalara mesken edecekmiş.

[Zuhruf 51] Firavun halkına çağrıda bulunarak dedi ki: “Ey kavmim! Mısır saltanatı ve buyruğumun altında akıp duran şu ırmaklar benim değil mi, görmüyor musunuz?”

Şu Mısır mülkü eskiden beri ecdadımın mirası olan benim mülküm değil mi? Sarayların altından akan nehirleri ve kanalları Musa mı tasarlayıp binâ etti, yoksa ecdad mı? Buralarını düşünmez misiniz? Şimdi bu herife şu cennet parçası Mısır’ı ve bunca kul ve köleyi

takımıyla teslim mi edelim? Hâşâ!’ deyince vekilleri dahi Firavun’a desteğe koşarak dediler ki:

[Araf 127] Firavun kavminin ileri gelenleri dediler ki: “Musa ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp, yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar, halkı senin aleyhine kışkırtsınlar diye serbest mi bırakacaksın?” Firavun ise: “Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette bizim onlar üstünde ezici bir gücümüz var” dedi.

“Allah, efendimize tükenmez ömürler versin! Devletlû ve şevketlû zâtınızı keder ve zorluktan korusun ve muhafaza etsin. Biz vekil kullarınız da hep beraber bu husûsta sizin yüce görüşlerinize katılmaktayız. Şu herife ve ona uyup sayıklamalarına kulak veren cemaatine, bu gösterdikleri fesada rağmen bir şey yapmayacak mısınız? Bunun çıkaracağı mezheb ve diyânet, bütün bütün efendimizi ve bu kadar becerikli sanatkârlar tarafından tasvir edilmiş olan resimlerini ve sûretlerinizi terk etmeyi ve toptan mabed, medrese ve tekkelerinizde nice yıllardan beri devamla icra edilegelen milli adet ve merasimlerimizi ortadan kaldırıp değiştirmeyi tavsiye ediyor. Ve onların yerine tüm halkı, herkesin sâdelik, yalınlık ve eşitlik (müsâvât) üzere geçinmesine dayanan bir hayata davet ediyor. Daha nice nice usulleri var ki insanı hayrete düşürür.”

Bunun üzerine Firavun:

“İşte şimdi ben artık ona uyan heriflerin işe yarayanlarını ve askerliğe uygun olanlarını toplar ve daima mülkümüz ve milletimizin başına bela olan savaşırlara gönderip, oralarda hepsini bitiririm. Emrimde hizmet eden kullarımı ve destekçilerimin çocuklarını vergiden ve askerlikten muaf tutar ve belki her birini bol maaşlı yöneticilik vazifeleri ile onların üzerine salar, musallat ederim. Birkaç seneye kalmaz köy ve kasabalarında kadınları yalnız bırakırım. Varsın öyle fesat ehli adamları doğuran kadınlar da belalarını bulsunlar. Bu benim için zor bir şey midir sanki? Hamdolsun, asker kuvveti ve devletin şiddeti tüm mühimmat ve araçlarıyla beraber ancak bana aittir. Onun ve cema-

atinin nesi var? Bir eski hırka ile elinde bir hurma dalı âsâdan başka bir mülkü var mı? Bir çürük ipile boğazlarını sıkarak bitiririm.

[Nâziat 24] Ben sizin en yüce rabbinizim!

Devlet-i Aliyyem dâim olsun. Şu Mısır ikliminde asker ve sivil hizmetimde bulunan bütün kullarıma bakan, onları gözeten, nafaka ve maaşlarını veren benim.

[Kasas 38] Benden başka ilah yoktur!

Mısır'da benim yüce ve ulu saltanatımın dergâhından başka, eşliğine alınızı koyup kulluğunuzu göstereceğiniz daha yüksek bir makam var mı? Koca bir millet böyle benim şanlı ve ulu hükümetimi bırakıp da hırka giyer bir miskin büyücünün arkasına mı düşecek? Bu âna kadar verdiğim ekmekler cümlesinin gözlerine durur. Ecdadlarının kemiklerini kırsalar içlerinde verdiğim ve beslediğim ekmekler çıkar. Şimdi Allah'tan revâ mıdır bu gibi şeyler meydana gelsin?

[İsrâ 101] Ben seni kuşkusuz büyülenmiş sanıyorum ya Musa.

Ey Musa, bu ortaya koyduğun alışılmadık şeyler yüzünden, ben sanıyorum ki sen çarpılmış, büyülenmiş olmalısın. Var git kendine bir deva bul. Sen de ümmetin geri kalanı gibi azametimi ve hiddetimi tanımalı ve böyle miskin halinde büyük büyük rüyâlar görmemelisin.

[Taha 49] Sizin rabbiniz de kimmiş ey Musa?

Cenab-ı Hâlık zü'l-celâl beni bu iklimde bütün tebaa ve halk üzerine yönetici kılıp, bunca büyük milletleri iktidarım altına verdi. İşte ben de cümlesinin erzâk ve idarelerine bakıp besliyorum. Hatta sizler dahi iki kardeş benim iktidarımın gölgesinde bu ana kadar beslendiniz ve büyüdünüz, bûluğa erip adam oldunuz. Benden başka size kim baktı? Ekmeğinizi bu ana kadar kim verdi? Ekmek ve nimet kafiri mi olacaksınız? Yazık size!

[Taha 57] Sen bizi sihrinle yurdumuzdan sürüp çıkarmağa mı geldin ey Musa?

İşbu meydana mucize diye âsân ve sihirlerle gelip bizi Mısır'dan çıkarmaya çabalıyorsun; postuma ve tahtıma göz mü diktin? Bu olmaz şeydir ya Musa! Biraz dur hele şöyle, yavaş gel; kahredici iktidarımın sihrini seyrederek tadını çıkarırsın.

[Mu'minûn 47] Soydaşları bizim kölelerimiz olduğu halde, bizim gibi ölümlü olan bu iki insana mı inanacağız yani?

Ey vekillerim, bizlere ne oldu? Hükümetimizin başını bir velvele ve kargaşaya boğduk, zayıflattık ve çökmeye müsait hale getirdik. Şimdi sihirli hallerle gelen iki miskin adamın peygamber olduklarını [ve doğru söylediklerini] kabul mü edeceğiz? Halbuki cemaatlerini idaremizin iktidarı altında kul köle ediyoruz, vergi alıyoruz. Böyle bir şey olabilir mi?

[Şuarâ 19-20] Biz seni, çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi? Ama sonunda yapacağını yaptın ve nankör biri olduğunu gösterdin.

Ey Musa, sen benim koruyan ve kollayan iktidarımın gölgesine sığınıp, benim sarayımda beslenmedin mi? Ve erginliğe benim sâyemde erişmedin mi? Yediğin ekmekler kimindi? Seni bu ana kadar kim sorumluluğuna alıp sıfırdan yarattı? Hep ben değil miyim? Şimdi aleyhime şu çıkardığın felaketi açık ettin ve bu derece yediği kaba tükürenlerden oldun! Yazık sana ey münkir!

Hatta sizler dahi iki kardeş benim iktidarımın gölgesinde bu ana kadar beslendiniz ve büyüdünüz, bûluğa erip adam oldunuz. Benden başka size kim baktı? Ekmeğinizi bu ana kadar kim verdi? Ekmek ve nimet kafiri mi olacaksınız? Yazık size!

[Şuarâ 23] Âlemlerin rabbi de ne demek?

Şu Mısır ikliminde bunca tebaa ve halkımın sığınağı ve dayanağı ben değil miyim? Onların maaşlarını hep ben verip, çoluk ve çocuklarını hep ben beslemiyor muyum? Daha benden gayrı onlara maaş ve ekmek veren kimdir?

İşitmiyor musunuz? Ey vekillerim, bu adamın verdiği ve Mısır payitahtında ve başka yerlerde bize karşı ortaya sürdüğü ve “mukaddes delillerdir ve dinin hakikate dayanan ilmidir” dediği yalan yanlış sözlerini işitmiyor musunuz?

[Şuarâ 27] Sizin bu peygamberiniz hakikaten delidir. Ey şu herifi dinleyen, ona uyan ve onun yapıp ettiklerini hakkaniyet bilenler! Üzerinize elçi olarak seçildiğini söyleyen bu seyyidiniz mecnundur. Hiç düşünmüyor musunuz, haberiniz var mı? Kendinize yazık edersiniz!

[Şuarâ 29] Eğer benden başkasını ilah edinirsen, an-dolsun ki seni zindanlarda süründürürüm.

Ey Musa sana cevabını vereyim. Eğer bunca kanıtlarımı ve alametlerimi gördüğün halde bundan sonra hâlâ yine benim yüce ve şanlı iktidarımı, egemenliğimi ve buyruğumu tanımayıp aşağılar ve gidip diğer iklimlerde bir başka büyük yöneticiyi kendine sığınak edinir ve aleyhime ayaklanacak olursan alimallah

Şu Mısır ikliminde bunca tebaa ve halkımın sığınağı ve dayanağı ben değil miyim? Onların maaşlarını hep ben verip, çoluk ve çocuklarını hep ben beslemiyor muyum? Daha benden gayrı onlara maaş ve ekmek veren kimdir?

seni hapiste çürütürüm.

[Şuarâ 34] Bu herhalde çok bilgili bir sihirbaz olmalı. Ey kavmim, şu adamı boş bırakmaya gelmez. Malumat sahibi bir büyücüdür bu adam.

[Şuarâ 35] Sihriyle sizi kendi ülkenizden çıkarıp atmak istiyor. Şu halde ne tavsiye edersiniz?

Sizi ve bizi şu mamûr topraklardan sürüp, kendisi ve cemaatinin zayıf ve alçak iktidarıyla yerimize yönetici olmak istiyor. Ne dersiniz şimdi bu acayıplığe? Elbette çabucak bunun defedilmesi için çare aramak ve bir komisyon [3] teşkil edip doğru ciheti bulmak lazım gelir.

[Kasas 38] Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Musa'nın ilahına çıkar bakarım. Ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum.

Ey ileri gelenler, şu iktidarım altındaki topraklarda benim kadar şanı yüce ve hürmete layık başka kimse bilmem. Fakat bu adam ortaya büyük ve feci davalar atıp, söylediklerini vahy ve ilhama dayandırıyor. Gök cisimlerinden aldığı ilhamla, bizim mülk, millet ve devletimizin çöküşünü birtakım ulvi alametlere bağlıyor. Ey veziriazam, şu meselenin hakikatini anlamamız için sen de bir yüksek rasathane yaptır. Hamdolsun, bizim de göklerde keşif yapacak ilim ve kuvvetimiz ondan aşağı kalamaz ve onun ilham aldığı kuvvetten daha aşağı olamaz. Biz dahi münecimlere baktıralım, gözlem yapsınlar. Ta ki bakalım bu tarihlerde mülkümüzün çöküşüne ve İsrailoğulları ile beraber şu adamın peygamberim diye ayaklanmasına göklerden bir sağlam alamet, işaret var mı görelim. Eğer şanımızın yüceliğini ve büyüklüğümüzü tamamen yerlere batıracak gizli sebepler varsa ona göre iş turalım. Biz dahi tasdik edelim, bundan sonra her bir işimizde ne tedbir almak gerektiğini bu adama soralım. Mülk ve milleti onun vereceği ilhamî talimatlarla idare edelim. Hâsılı nasıl derse öyle yapalım. Lakin bilemem, halinin doğruluğuna güvene-

miyorum. Sarhoşluk zaafına uğramış, sahte birtakım hayallere kapılmış zannederim. Zira benim saltanat ve iktidarımı zaten Allah İbrahim'in dini üzerinden vahyle tesis edip, idaresini de ecdadına teslim etmişti. Şimdi onun aksine vahy ve ilham gönderip yüce şanımıza hakaret mi edecek? Hatta Yakup ve Yusuf, ceddinden idareyi ellerine alıp içtihadlarıyla Mısır'da İbrahim'in dininin esaslarını mükemmel bir şekilde düzenleyip tanzim etmişler ve kanunlarını da derleyip sağlamlaştırmışlardı. Şimdi yıkacak mıyız? Allah bunca ecdadım silsilesinden seçip yücelttikten ve bunca Allah kullarını dergâhında sınıf sınıf kulluğuma memur ettikten sonra, Musa ne demek oluyor? Herkesin bana olan kulluk ve bağlılıkları aynı zamanda Yaratıcı'ya uymak ve bağlılık değil mi? Şimdi bu defa Cenâb-ı Hakk âdetini mi değiştirdi? Elbette şu rasathane ile onun halini anlarız. Göklerde ilahım diyerek İsrailoğulları kavmini bir şekilde kendi şanına döndürüp üzerlerine kendi padişah olmak hülyasına kapılmış zannederim. Şu rasathane işin aslını gösterir. Lakin, sağlam bir esasa dayandığını sanmıyorum.

[Zuhruf 52] *Ben ne demek istediğini bile doğru düzgün anlatamayan şu zavallı adamdan daha hayırlı değil miyim?*

Şu hakîr, miskin, bedevî ve dili dönmez vahşî mi insanların idare ve yönetimine daha layık, yoksa ben mi, belli olur. Benim daha hak sahibi olduğumdan hiç şüphe var mı?

[Zuhruf 53] *Ona altın bilezikler verilmeli veya yanında ona yardımcı melekler gelmeli değil miydi?*

"Madem ki iddia ettiği üzere Rabbi tarafından seçilmiştir ve İsrailoğullarına hükmetmeye hakkı ve salahiyeti vardır, hani o zaman nerede iktidar araçları olan alet edevat, mülk ve asker? Hani ruhbanları, hani debdebe ve gösterişi? İktidarı ve hilafeti hak eden şahıs böyle yayan mı olur?"

tarzında sözler söyledi. Bunun üzerine Musa, Tevrat'ta detaylarıyla anlatıldığı gibi Medyen'de Hazreti Şuayb'in kızıyla evlenip oradan hicret etti. Ve Tûr-i

Sina Dağı'nın Tuva Vadisi'nden geçerken gökten gelen vahye tesadüf etti ve Allah'ın sesini duydu. Aldığı ilhamın özeti şuydu:

"Ey Musa, Harun ile beraber Mısır Meliki Firavun'a git, şu binbir kelimeyi ona tebliğ et. Halkın ve Hâlık'ın hukukunu çiğneyip zulmün son mertebesine vardı. Dini ile amel etmeyip, hükümlerini de tahrif eylediğinden, benim varlığımı, birliğimi, yaratıcılığımı, ilahlığımı ve rabliğimi tasdik edip gönderdiğim peygamberleri tanıır görünse de ona göre bunlar yok hükmündedir. Bunun üzerine benim ilahlığıma ait sıfatlardan rol çalarak, kendisine ilahmış ve rabmiş gibi lakaplar ve unvanlar yakıştırıp, utanmadan bunlarla gururlanıyor. Eğer kavminin 'Melikimiz delirdi herhalde' diyerek aşağı indirmeye çalışacaklarından korkmasa yaratıcılık sıfatlarıma bile ortak olmaya çalışacak. [4] Şehvet düşkünlüğü hastalığı milletçe kalplerini köreltti, sarhoş ve bağımlı oldular. Şimdi siz ortaya çıkınca, tersine çevirip size sarhoş ve bağımlı derler. Ve Firavun,

"Kendini, yaratılmışları ve Yaratıcı'nın kim olduğunu bilmiyor, herkesin bildiği hakikati değiştirmeye çalışıyor. Hiç bir şey bilmediği halde her şeyde bilgiçlik taslıyor. Yaratıcımız vardır, mevcuttur dediği, başkasından işittiği bir sanrıdır, yoksa yakîn derecesinde bir bilgi değildir. İşte benim tüm yapıp ettiklerim Yaratıcı'nın talebiyledir, biliyor. Mısır halkı benim keyfim için yaratıldı. Onlar benim zât-ı celâlet-penâh-ı hümayunum gibi değildir. Ben bir yüce bir nesilden geliyorum ve saltanatımın hükmü altında olan halk benim irade ve tercihlerime teslim edilmişlerdir. Onların milliyetlerini ne tarafa çevirirsem işte hikmet ve maslahat odur, Allah'ın muradı da o yöndedir. Ve her kime her neyi izin verirsem işte şeriat de odur." diyerek kendi kuruntularını hikmet, akıl ve doğruluk zannediyor. Yaratılıştan gelen ve hamiyetinizin gereği olan öfkenize bir miktar hâkim olarak yumuşak bir aşinalık ve asgari bir saygı göstererek git onunla konuş. Ömründe işitmediği şeyleri anlatarak, mukaddes hükümleri ona ilet ki belagatinin kıvılcımı Firavun'un gözünü kamaştırsın. Bak o zaman, gelecek milletlere ibret olacak ne olaylar meydana gelecek!"

Bunun üzerine Musa zevcesini orada çalı dibinde terk edip Firavun'un Mısır'ına havasında bir kuşun bile izinsiz uçamadığı ve asker devriyelerinin her geçidi tuttuğu ve onların büyüklük iddialarına ters söz söylemek bir kenara, aklına böyle düşünceler getirmenin dahi ağır bedeli olduğu bir zamanda geldi. Sarayının kapılarında çı çıplak, Firavun'un ilahlığını muhafaza için hazırola geçmiş selam duran yalın kılıçların arasından geçerek içeri girdi. Bunun üzerine karakollarının ve ak ağalarının verdikleri velvele ile Firavun:

"Bu kimdir? Divane midir yoksa kulluğumuz altında canı yanıp çıldırmış ve canına doymuş bir çılgın mıdır? Ne duruyorsunuz, neden tutmuyorsunuz? Benim sâyemde, benim hükmüm altında yaşayan kullarım değil misiniz? Şimdiye kadar sizi niçin besledim? Şu akan Nil nehri bile eşiğimi öpüp geçiyor, nâil olduğu şerefi göstermek için denize akıyor, görmüyor musunuz? Bu adamı içeri kim aldı? Boynu vurulsun! Bu kıyâfette böyle tavırlarla rezillerden rezil bir adam benim sultan sarayıma ne yoldan, nasıl girebildi? Alın şunu!" yollu geveledi ve sarayın kargaşa içinde olduğunu gören Musa da konuşmaya başladı. Şöyle ki:

"Ey Firavun, Yaratıcımız tarafından seçilip gönderilmiş bir elçiyim. Nasıl bir azgınlık içinde bir tağuta dönüştüğünü ölüm meleğinin satırıyla uyanmadan önce sana bildirmeye ve Tevrat'ın sedası ile seni uyandır-

maya çabalayacağım. Buyurulduğum şekilde sabırla ve yumuşak bir sohbet yoluyla sana soracağım.

[Nâziat 18-19] Arınmaya niyetin var mı? Sana rabbine giden yolu göstereyim ki ona haşyet duyusun.

Şimdiye kadar baban ve dedelerinden başlayarak bugüne adım adım ilerletip adi ve sıradan bir işmiş gibi görmeye alıştığınız büyükleme, zulüm ve kibir gibi kepezeliklerden el çekip bizim gibi insan ve Allah'a kul olmaya meylin veya niyetin var mı? Yoksa sen de lanet halkasında kısılp babanın ve ecdadının yanına mı gideceksin? Artık büyüklemedeki aşırılığın ve azgınlığın son haddine vardı. İşte 'Benim her yaptığım Allah'ın talebiyledir' sanıyorsun, 'Mahlukat benim nefsimin keyfi için yaratıldı; şeriat ve din benim emir ve ferman ve ayinimdir' diyorsun. Şu habis fikirler aslâ insan olana yakışmaz. Cezanız bir sonsuz ateştir. Şu yaratılmışların tümü Allah nezdinde senden iyidir. Dünyanın sırrı budur ki, onda nefsanî zevklerin alçak tabakalarına erişenler bile çıldırır yoldan çıkarlar. Sen ise en son noktasına kadar çıktın. Şu israflarının yarattığı hak ihlallerini tazmin etmek mümkün değildir. Milletin malının bir zerresinde bile hakkın yoktur ve her lokman zulümdür. Onları sahiplerine iade etmeye borçlusun. Gururla dinlediğin ve yüzüne söyleyen o büyük büyük lakapların, unvanların hepsi yalan ve istihzâdır. Bir yalan dini etrafındakilere yazdırdın ki, içinde yaratılmışların geçimlik gıdalarını toplayıp biriktirmekten ibaret zulüm evrakından başka bir şey yok. Sonra da bunları sayfa sayfa neşrederek memleketi yangın yerine çevirdin. Tüm safâhatin ve zulümlerin hep o çirkef Hâmân'ın hile ve alçaklığı ve şahane fuâdındaki âlî makamı [5] ve Kıptiler ve İsrailoğulları fukarasının ettiği kötülüklerin cezası karşılığıdır. Bundan sonra Tevrat'ı tanırırlar ve onun hükümleriyle Yaratıcı'ya kul olurlarsa kıllarına bile dokunamayacağından başka, etrafındakiler ve vekillerinle beraber denizin dalgaları altında boğulurken et kazanı gibi kaynayacaksın. Leşleriniz deniz yalılarına vuracak, İsrailoğulları topluca gelip intikam için şişmiş bedenlerinize sopalarla vuracaktır. Sen dahi diğer insanlar gibi spermden meydana geldin. Dahası, babanın sarayında beş yüzden fazla kızışmış kadın, altı yüzden

Artık büyüklemedeki aşırılığın ve azgınlığın son haddine vardı. İşte 'Benim her yaptığım Allah'ın talebiyledir' sanıyorsun, 'Mahlukat benim nefsimin keyfi için yaratıldı; şeriat ve din benim emir ve ferman ve ayinimdir' diyorsun. Şu habis fikirler aslâ insan olana yakışmaz. Cezanız bir sonsuz ateştir. Şu yaratılmışların tümü Allah nezdinde senden iyidir.

fazla azgın oğlanla Mısır'ın hurmalık ormanlarında ve Nil'in bostanlık konak ve malikânelerinde dolaşp daima yanlarında gecelediklerinden hangi aptalın çocuğu olduğun dahi meçhul.

İsrailoğullarını bundan sonra diyânet yönetimine teslim edeceksin. Onları götürüp sadece Yaratıcı'ya kulluk üzerine tesis edilmiş medeni bir heyet olarak Arz-ı Mukaddes'te yerleştirip iskân edeceğim. Ne diyeceksin? İşte geldim, yüzüne karşı mukaddes sedayı dile getirdim, tebliğ ettim. Zorbalık ile Allah'ın bu kullarına musallat oldun. Nereden Allah onları senin eline teslim etmiş oluyor? Hangi adil mahkemenin huzurunda gerçekleşti bu teslimat? Hangi kürsüden bir kuru ağızla âlemi kandırdın? Hangi hâkim sekiz kazı gütmeği bile beceremeyen bir kör ahmağın eline milyonlarca insanı tahrip etsin diye teslim eder? Hadi diyelim çobansın, hani nişanın? Kurttan çoban olur mu? Sen ise kurt oğlu kurtsun; koyunu etrafındaki diğer kurtlarla beraber yalayp yutuyorsun. Böyle çoban mı olur?

Hikmet ve şariat ve diyanet âlemi İrem bağlarına çevirir, ademoğlunu da aziz ve muhterem kılar. Sense Mısır topraklarının feyiz ve bereketini tamamen mahvedip, harabeye çevirdin. Şeriatin ve hikmetin bu mudur? Mısır'da sizin ve vekillerinizin saraylarından başka bir mamûr hane var mı? Her ne emredersen şariat o oluyor, ama şeriatinin kaynağı olan olan kafanda niçin bir zerre ilim ve şuur eseri yok? Nasıl geçineceklerinin derdiyle bütün millet ölüm temennisiyle yaşıyor; bu ilim mi yoksa zulüm mü?

Allah'ın şeriatı semâdan yeryüzüne indiği zaman hemen belli olur. Memâliki bir deniz ve bereket saçan bir bostana, bir aydınlık ve marifet bahçesine döndürür. Mısır halkını karanlıkta bırakan ve deniz kumluklarında leşlerinizi yuvarlayan şariat mıdır yoksa dalâlet mi? İlham ve kerâmetiniz şöyle dursun, bir küçük hesâba aklın ermediği halde, bütün kâinât ve mülk ve melekût ve ilahiyâtın esrârını ve insan sınıflarının zâhir ve batınını en adil bir nizâma koyan şariat ve kanunun hükmünü hangi kafandan çıkaracaksın? İlâhi hikmeti sırtlanmış milyonlarla hayır ve erdem sahibinin yaşadığı şu yeryüzünü senin gibi bir

ahmak için yaratan bir Yaratıcı'dan bahseden senden başka kimse yok ki insanlar inansınlar. Dünya üzerinde insanoğlunun hayatını muhafazayı sorumluluk, yükümlülük bilmiş akıllı kulların soyu mu tükendi ki Allah senin gibi sefih bir budalayı âleme vekil kılsın? Böyle kalın bir yanlış yere girmezden ve böyle büyük bir hatayı helâk olmadan evvel görüp farketmez ve doğru yolu seçmezsen acabâ seni cehennemin hangi çukurunda müebbet azap bekler?

Senin fermanlarının Allah'ın şeriatı olduğunu sana hangi yancılardan söyledi de inandın? İlminin kaynağı hangi şeytandır? Sofranda her gün yediğin fasülyenin ne olduğunu bilemeyip Hâmân'a soruyorsun. Cehalet ve ahmaklığın meydana çıkmasını diye o da 'Mısır tarlalarında Batı illerinden alınıp ekilen falan bakliyatı' diye cevap veriyor ve seni kandırıyor. İşte ilminin varıp varacağı yer bu değil mi? Bu dersleri sana kusurlu kadınların dalkavuk oğulları hazinenden mal kapmak için veriyorlar. Cihangirlik gibi Allah'tan rol çalan bir sıfat ile her biri seni maskara yerine koyuyor. Lanet olsun o kamunun kabulü dedikleri şey, görmüyor musun makamını yaktı viran eyledi. Yakın zamanda iflâs edersen de yıkıntılar arasında üç beş yancınla söyleşirsin. Kiptilerden nice yankesici, millet ve diyâneti yakıp kül edici huysuz, nereden geldiği belli olmayan haydut eşkıyalarını başına topladın, onların sırtından ilahlık taslıyorsun.

Hikmet ve şariat ve diyanet âlemi İrem bağlarına çevirir, ademoğlunu da aziz ve muhterem kılar. Sense Mısır topraklarının feyiz ve bereketini tamamen mahvedip, harabeye çevirdin. Şeriatin ve hikmetin bu mudur? Mısır'da sizin ve vekillerinizin saraylarından başka bir mamûr hane var mı? Her ne emredersen şariat o oluyor, ama şeriatinin kaynağı olan olan kafanda niçin bir zerre ilim ve şuur eseri yok? Nasıl geçineceklerinin derdiyle bütün millet ölüm temennisiyle yaşıyor; bu ilim mi yoksa zulüm mü?

Ademoğulları nereden senin kulların oluyor ve babandan miras kalıyor? Bunlar hayvan ya da emtia mıdır? Bunları kim yarattı, kim besliyor? Birlikte yiyip içiyorsunuz; hayvan hayvanın kulu olur mu? Hayâ etmez misin hey kaçık? Hiç akılsız insan olur mu? Baban bir cins deli, deden diğer cins, daha öncesi daha beter bok... Nesilce firavunlarsınız. Lakin onların vezirleri arasında arada tek tük insana yakın adam bulunduğundan insanlar geçinir idi. [6] Şimdi hep birbirinize uydunuz. Bundan sonra Allah kullarına yardım etsin. Senin zamanında aileler nesiller bütün bütün söndü, haneleri yıkıldı, yüz haneli köyler yirmi çürük virâneye indi. Köylerde yalnız kadınlar ve acezeler kaldı. Erkekler kahır yükü altında telef oldular. Ecnebi milletleri hilenizi duydular, rezalete tûy diktiniz. Mızrak çuvala sığmaz oldu. Yalanınız ortaya çıktı. Milletten, göz kulak olmak bahanesiyle topladığın mal ve servet, milletin düşmanlarıyla beraber seni ve adamlarını geçindiriyor. Yağma ve haydutlar hükümdârisin. İşte geldik son raddeye; ne diyeceksiniz? İşte ben geldim; bela mevsimi geldi çattı. Tövbekâr olup Yaratıcı'nın ve yaratılmışların hukukunu tanıyacak ve İsrailoğullarını bana bırakacak mısın? Bundan sonra hükümetten, hükmetmekten vazgeçecek misin? Bu hükümet Allah'ın bir emanetidir; ehline verilir. Eşkiyaya geçim kaynağı değildir. Halkın malı yılan kemiği gibidir; onunla helal kazanç olmaz. Beytûlmâl avamın ihtiyacına hizmet eder; ondan havassa sermaye olmaz. Böyle bir vazifeyi yüklenen adam bu işin emîni olmalı, bu işin hakikatine dair ilme sahip olmalı, iman ve din sahibi olmalı. Bu yolda bir parça ekmeğe kanaat edip, demir çarık kuşanmalı. Bu iş müctehidlerin, rabbanilerin ve Allah'ın halifelerinin işidir. Öyle ahır atlarla beraber satıp elden çıkarıp, din ve imanını bir fındığa değişen akılsız budalaların işi değildir. Böyle aziz bir makamı maskaralığına vesile eylemişsin. Dünyada şu saatte şimdi senden alçak adam yoktur.

İşte sana şu sözleri işittirmeye geldim. Ömründe işitmediğin sözlerdir. Hele maskara dalkavuklarından hiç işitmediğin sözlerdir. Doğru söze kulak ver. Bak, dünyada bilmediğin doğru yol, sırat-ı müstakim ne imiş gör. Emanete bırakılan bir bineğin bakıcısı bile nice zahmetini çeker. Senin eline Allah'ın emaneti olduğunu iddia ettiğin bunca nüfusun ne zahmetlerini

çekiyorsun? Haliyle, dünyada her şahsın geçim derdi ne derece meşakkatlidir ki, sebebi senin kahır ve zulmündür. Hani senin zahmetin? Milletin idaresi ve tedbiri uğrunda aklını ne kadar yordun ve hangi zahmetlerde vücudunu yıprattın? Bu senelerde devlet ve milletin tüm önemli meselelerini bir kenara bıraktın da millet ve diyânet düşmanlarının geçimlikleriyle uğraşıyorsun. Binbir zulüm ve meşakkatle cem olan milletin malını sana kulluk eden millet düşmanlarına torbalarla ne kolay veriveriyorsun. Git bir de sen kazan da gör. Bir çıldırmış divaneyi bir alay deli zaptedip dizginlemişler. Memlekette hürriyetin adı battı. Reziller seni pençelerine almışlar; hiç kurtulur musun? Senin asrında rezalet hikmetle dalga geçiyor.

Vezirlerin senden daha tembel ve gayretsiz, sen onlarda daha beter huylusun. Batışının yakın olduğunu düşmanlar haber aldılar; ecelini bekliyorlar. Şu ... ..usun milleti ile beraber ülkesini borçlarına karşılık alalım diyorlar. [7] Şerrinden zaman dahi muzdarip oldu. Yaratılmışlar karınlarını doyuramaz oldular ve geçinemeyip sıfrü'l-yed (elleri boş) kaldılar. [8] Cehaletten böcekler gibi oldular. Asalet sahipleri kaybettir, mayası bozuklar hep kazandı. Uğursuzluğun yüzünden milletin yüzünü görmeyeyim diye perdeler arkasına saklanıyorsun. Milletin halini gören akıl sahiplerinin gamdan akılları gidiyor. Allah dostları uyku uyuyamaz oldular. Hiç kıymetsiz adamlara en büyük kıymetleri verdin. Şu en habis halinle bile hâlâ soyunun sopunun şerefiyle övünüyorsun. Hani nerede neslinin şerefine delil olacak senin kendi şerefine? Millete bakmak için millettten vergi alıyor, sonra o parayla Nil'in akış mecrasını değiştirip saraylarına uyduruyorsun. Çayları altınlarla dolduruyorsun. Yüksek tepelere demirden saraylar inşa etmeye başladın. Ayı mısın, demirden inlere mi gireceksin p...nk? Ne olaydı bu günlerde yerin dibine gireydin!

Milletin ve diyânetin işini görenler hep çırcıplak kaldılar. İbrahim'in şeriatını ihya uğrunda bir akçe harcamak şöyle dursun, bütün kadim vakıflara el koydun. İklimde rabbânî bir âlim bırakmadın. Yalakalığa yeltenmeyen âlimleri iklimden çıkarıyorsun. Onlar murdar hazinenden akçe kabul ederler mi? Onların işleri milletin faydası için daima doğru söz söyle-

mektir. Hiçbir akıl kârı işin yoktur. Dünyada güvenlik senden uzak olmaktır. Bu âlemi bu derece ifsâd eden bin tane müsrif yordakçılarınla yirmi tane sarayının sonu gelmeyen israf dolu masraflarıdır. Siz dosdoğru olsanız halk da doğru olmaz mı? Bu derece şerr dolu olduğunuz halde milletin itaatine bak da ibret al! Bereket versin ki insanlar gitti de hep eşekler kaldı. Sen Mısır hükümdarı değilsin. Mısır'da bir eşek çobanısın. Hatta Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim diyerek beni öldürmeyi emrettiğinde kanımı içmeye hepsi birden ağızlarını açıyorlar. Eğer akıl ve hikmete mutâbık bir Allah halifesi olsan elbette bu halk da Allah kulu olur. İsrailoğulları Tevrat ile amel etmeye koyuldukları zaman, cehennem memurlarından izin al da dünyaya tekrar gel ve bir gör hele. Yolsuzluk ve dinsizlik Mısır'a neler etmiş, bak da ibret al! Sonra git babana ve dedene de haber ver.

Putunu koca kapıların başlarına astırdın; önceden yüzüne bakanların akıl ve imanları gidiyordu, şimdi ise âleme iki kat uğursuzluk getiriyorsun. Bırak putunu, yüzün bile lâzım değildir. Pislik dolu musun? İşin gücün yemek içmek ve canlı mahlûklara eziyet etmektir. Ciğer paralayan ağır yükünü taşıyan millet gece gündüz çalışırken sen yatıyorsun. Kendini savunmak adına tek yaptığın, 'Bütün iklim halkı sâye-i celâlet-i şan-ı hümayunumda geçinirler' benzeri saçmalıklar gevelemekten ibârettir. Koca öküzler ekiyorlar, fakirler biçiyorlar, sen ve adamların hazır lop yiyorsunuz. Kibir ve gurur perdesi arkasından beleş ömür sürüyorsunuz. Kim kimin sâyesinde geçiniyor? Hepimiz kâinatın yaratıcısının yarattığı kullarız; bin tane ayıbı olan kula celâlet-i şan yakışır mı? 'Mısır'ı kalkındırıyoruz, insaniyete hizmet ediyoruz' diye zar zar öttüğünüz insâniyet bu mudur? Seni yere gömeyim ve denizler altında bırakayım da yeryüzü bir süreliğine de olsa senin gibilerden kurtulsun, nefes alsın.

İnsâniyet budur ki dinlerin sünnetine/geleneğine hizmet eder. İnsan olanlar, kulların işleri görülsün diye meşakkatli sorumluluklar alarak millete seneden seneye bereket kazandıran ve vefat ettiklerinde diğer insanların erdemine öykünüp tekrar etmeye çalıştıkları kişilerdir. İbrahim'in güzel adaleti ve Nemrud'un

rezil hatırası âleme iki numune değil miydi? İki de biz olduk etti dört. Artık yeter. Sen de halk ile beraber Nemrud'a sövüp İbrahim'i övüyorsun. Hakkaniyetin, kuvvetinin zulmünün şiddetine zıt olduğunu görmelisin ki, nasihate açık olup itidali bulasın.

Ademoğlu üzerine musallat oluşunla öğünüp kendini ilelebet **[Kasas 4]** Şüphesiz Firavun yeryüzünde büyüklük taslamıştı diye hafızalara kazıdın. Taht dediğin öyle büyük bir yalancı girdaptır ki kötülüklerine milyonların tâkati yetmez. Her hali kamu asayişini bozacak şeylerdir. Mısır'dan başka yerlerde bile insanlar şerrinizden çekindiklerinden laf söylerken dikkatli davranıp, birtakım imâlarla konuşuyorlar. Dünyada rezilliklerini ifşa edecek delilleri kimse meydana koyamıyor. Korkularından suçluları masum gösteriyorlar. Nemrud'un halini hikâye eden kitapların iklimde bir nüshasını bırakmadın. Zira senin ondan da ileri gittiğini milletin farkedip uyanacaklarını biliyorsun. Şanlı ecdadının zalimane işlerine öykünerek binek hayvanlarının patikasını erdem ve fazilet yolu sanıyorsun. Bir de üstüne, dünyanın halini anlayıp içinde misafir gibi eğreti yaşayan aydın gönüllü muvahhidleri de kendi yoluna çekmeye çalışıyorsun. Onların Allah vergisi şahsi hürriyetleri öyle alçak yollara düşmelerine izin verir mi sanıyorsun? Geleceklerinin hepsi eşkıya icadıdır. Beni de sana kulluk ederek yaşayan bel'amlara mı benzettin? Boşuna yoruluyorsun. Ben o kemik yalayıcı yalancı Hâmân'ın takımından değilim. En çok kaçındığımız şey meliklerin gölgesidir. Hayâsız dalkavukların, senin ahmaklığın sâyesinde yağma ettikleri fakirlere ait malların hatırı için sana gösterdikleri yalancı kullukla övünme hastalığı bütün kullarını kör etmiş. Dünyanın en pis haram metâlarına 'Firavunlara layık' demelerine aldanmış bir mağrursun.

İşte ben sana şu binbir kelâmı uyanasın diye söylüyorum. Sen dahi yirmibir adet kelâmı günahın için söyle. Ben de dinleyeyim ve bizden sonra gelenlere sermaye olsun. Lakin bana revâ olmayan iftirâlarla iftihar etme. Elimde ilahi bir dayanak olan şu âsâya senin silahların toptan secde ederken canın sıkılır sonra. Zira hakkaniyetin elinde tuttuğu silah karşısında tabiata hizmet eden silahlar pes edip, bir çürük hurma dalına dönerler.

Beşere vatan olan memleketleri yeşil bahçelere çeviren hikmeti Mısır toprağından sürüp kovmuşsun. Hayır ehli olanlar hep ölmüşler de geriye şer odakları kalmış. Biçare yanık İsrailoğulları'nın yetim masumlarının boyunlarından bir mangıra varıncaya kadar koparıp, veremedikleri on yedi yıllık vergi borçlarına saymışlar. Payitahtındaki yancılarının haremle-ri ise resmi hizmete mahsus katırlar gibi cevherler ve altınlar yüklenmişler. Dönüp de 'İsrailoğullarına kendimi sevdirmemin sebebi tahta çıktığımdan beri gece gündüz kendi refahımı fedâ edip milleti refaha kavuşturmak yolunda çürümemdir' diye yazılar yazdırıyorsun. Ciğeri yanık İsrailoğullarının göğ-ge doğru bağırılarını açıp şikâyet ve ah vâh ile inleyerek gece gündüz ağlamaktan gayrı bir işleri kalmamış. Bir zamanlar bunlar ne kerîm asilzâdeler idiler. Şimdiki hallerine bak; insan mı hayvan mı oldukları belli değil. Hane geçindirmeye çalışan adamlar öylesine ağır yükler altında çürümüşler ki hanelerde yalnız hasta çocuklarla aciz ve dul kadınlar kalmış. Onlar da anası ölmüş öksüz kuzunun kasabın kapısına geldiği gibi vergi borcu tahsildarı zaptiyelerin ayakları altlarında açlıktan can veriyorlar.

İşte bu kara haber hep senin zulmünün eseridir. Kılık değiştirip bir dışarı çık da gör! Yoksa gözünün önünde olduğundan mı görmüyorsun? Sen ise gündüzlerin

Seni kıyamet gününe kadar Allah'ın kullarına emsal ve ibret kılmak için geldiğimi anladın zannederim. Büyük büyük sellerle tepeleri yıkılıp da üzerinden beyaz ve sarı yarları Mısır'dan hayal meyal seçilemeyen Tûr-ı Sina cebelinin büyük deresinden geldim. [9] Sarıkları yaldızlı, çanak yalayıcı bel'amlarının cinsinden değilim. Elle tutulur hale gelmiş karanlık ve zulmünü âleme ibret kılmaya geldim. Bundan sonra Tevrat dünyada durdukça milletlere senin garip hallerini anlatadursun.

çoğunu birer vesîleyle kutlama gecelerine çevirip, halkın bütün malını renk renk milyon kandillerle yakıp tüketiyorsun. Artık ciğerleri kebab etmeye düzüldün. Hakkı söyleyenlere 'Alın şunu' demekten ibâret bir cevabını işitiyorlar. Şu elimdeki âsâya da 'Alın şunu' demelisin. Seni kıyamet gününe kadar Allah'ın kullarına emsal ve ibret kılmak için geldiğimi anladın zannederim. Büyük büyük sellerle tepeleri yıkılıp da üzerinden beyaz ve sarı yarları Mısır'dan hayal meyal seçilemeyen Tûr-ı Sina cebelinin büyük deresinden geldim. [9] Sarıkları yaldızlı, çanak yalayıcı bel'amlarının cinsinden değilim. Elle tutulur hale gelmiş karanlık ve zulmünü âleme ibret kılmaya geldim. Bundan sonra Tevrat dünyada durdukça milletlere senin garip hallerini anlatadursun. Kâh hükümeti kâh milleti ithâm edip Mısır mülkünün fesâdını onlardan biliyorsun. Hadi diyelim ki sen bir akıllı ademsin, sarayında binlerle o maskara oyuncular niçin yaşıyor? Akıl ve hikmet sahibi adamlar niçin giremiyor? Onların hepsi analarından maskara olmak için doğmuşlardır. Onlar hiç insana ve hayvana merhamet bilirler mi? Amelleri de yüzleri gibi hallerinin bir aynası değil mi? Senden paraları kapmak için namussuzluk ediyorlar. Sen kendin de bir büyük maskara olduğundan onların cihânı ateşe veren amellerinden keyif alıyorsun. Vekillerin ise ak saçlı vakitlerinde bin yıllık sağlam temeller üstüne, içine girip oturmayacakları Şeddâdî [10] saraylar binâ etmek uğrunda çalışıyorlar.

Eğer beyânımdan hayrete düştüyse sana onu da bile diyeyim. Benim lisanımı hikmetin bir tüccarı işletiyor. Bundan dolayı da akla uygun ayetler söylüyorum ve kalemim levh-i mahfuzda ne varsa onu yazıyor. Senin lisanının ise iki adet nutku vardır: 'Paralar geldi mi? Yemek hazır oldu mu?' Bu ikisinin üstüne tabii bir de 'Hamam yandı mı?' gibi sorularla geliyorsun. Köprü başlarından dilencileri kovup kendin oturdun. Kalemmin dahi memlekette emlak diye eski ölmüş topal koyunu ve kurumuş ceviz ağacını yazıyor. Kalemmin girdiği diyarlara arkasından yokluk ve yıkım giriyor. İşte her işin buna benzer. Şerden kaçınacak yerde hayırdan sakınıyorsun. Bana gelinceye kadar, akıl ve hikmette senin hükümetindekilere üstün gelen kimseyi görüp hayal edemediğinden şimdi şaştın. Perde

arkasından niçin çıkmıyorsun? Halk arasına karışmak hikmetine mi mâni oluyor? Yoksa rezâletine mi? Yoksa kutlu bedeninin mukavvâdan mıdır? İnsan, insanla konuşarak, meşveret ederek insan olur. Halk arasına meşveret için resimlerini astırdın, kendini yüceltmek için emirler verdin. Ressamlar onu ticârete döndürdü, Mısır'ın helâları hep senin resminle doldu; yüzün gözün hep pislik içinde. Hikmet erbabı arasında hürmete layık yüzün varsa çık görsünler. 'Yaratılmışlar benim elime Allah'ın emanetidir' diyorsun; niçin onları kendine ve putuna taptırıyorsun? Emânetlere böyle mi hizmet edilir? Sen onlardan akılsızken Allah'a niçin iftirâ ediyorsun? Allah'ı ve peygamberleri nerede gördün? Mukaddes kitaplarda görülen Allah senin gibi aptala kullarını değil kullarının kazlarını bile teslim etmiyor. Acaba celal, hikmet ve merhamet sahibi olan Allah, beşer toplumları içinde binlerce hikmet sahibi ve akıllı kulları varken milyonlarca kullarını en ahmak adama niçin teslim etmiş?

Sen dahi biliyorsun ki elbette bu dava yalandır. Bütün ömründe niçin yalancılık ile yaşıyorsun? Haydi gel, İsrailoğullarını kendi yönlendirmen ve tenbihlerinle bana terk eyle ve mülk ve saltanat davasına tövbe et. Ahmaklıktan vazgeç, Tevrat'ın himayesine gir; alçak yaratılışlı olduğunu gör, Hâlık'ına yüzünü dön, kulluğunda muntazam ol. Bundan sonra İsrailoğullarını Tevrat idare eylesin de idare nasıl olurmuş seyreyle. Zafer ve bereketi ve hayret verci halleri gez ve gör ki için açılsın. Diyânet yolu ile tabiat yolunun birbirine zıt olduğunu ve hallerinin farkını gör. Parmakla sayılmaz erdem ve faziletlerle âlimler ile beraber sen dahi sahip ol. Ruhlar âlemine yüzün pak git, azaptan kurtul. Günahını itiraf eden tövbekârları Allah'ın kapısı kabul eder. Cevabını bekliyorum, cevap ver. Yeryüzünde ve Mısır'da tüm acı, ızdırıp ve elemelerin sizin şirk ve zulmünüzden dolayı meydana geldiğini ve tüm hayır, bereket, maarif adalet ve diyânetten doğduğunu kabul ve tasdik eyle. On bin adamın iştah ve şehvetlerini tıka basa doyurmak için nice yüz milyon beşer nüfusunun canlarını zulmün ateşinde yakmağa insan cüret eder mi? Bu zalimler niye büyük kudurmuş köpeklerdir biliyor musun ey Firavun? Size dahi ayrıca hitap ederim ey ileri gelenler ve ey

Eğer beyânımdan hayrete düştüy-sen sana onu da bildireyim. Benim lisanımı hikmetin bir tüccarı işletiyor. Bundan dolayı da akla uygun ayetler söylüyorum ve kalemim levh-i mahfuzda ne varsa onu yazıyor. Senin lisanının ise iki adet nutku vardır: 'Paralar geldi mi? Yemek hazır oldu mu?' Bu ikisinin üstüne tabii bir de 'Hamam yandı mı?' gibi sorularla geliyorsun.

millet! Her hangi iklim, hangi zamanda heykeller ve tağutlar ile donanıp mamûr olursa her fazilet ve erdem mahvolup geriye rezillikler kalıyor. Ve her ne zaman diyânetle sadelik olursa âlem mamûr ve âbâd oluyor. İşte peygamberlerin ortaya koydukları mukaddes ilimlerin getirdiği şu yüce erdemi tecrübe edip dikkate almalısınız. Hem yaratıcımızın rızkını yiyorsunuz hem de 'Mülkümüz Firavun'un güzel işlerinin eseridir ve semere-i sâye-i celâlet-âyâtıdır' diyorsunuz ve böyle inanıyorsunuz. Bu halden korkup çekinmelisiniz. Yoksa 'Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim' diyerek beni korkutmaya uğraşan aptal herife yalancılık ederek beni korkutup kaçırmaya uğraşmayın. Ben süprüntülerden korkmam.

Ey Mısır halkı! İnsanoğlunu harcıyıp felaketlere düşüren ve memleketleri viran eden Firavun'un nefsinin şahsi zevklerini mümkün olan son raddeye kadar çıkartmak ve doyurmak için mi yaratıldınız? Eşekler arkalarını yara vurduktay sığırayıp yükünü atar; artık eşeklerden alçak mı oldunuz? Şu herifin ve adamlarının çekilmez belalarını çeken nice milyon nüfusunuz, bre eşeklerin çocukları ve öküzlerin öküzleri. İnsan değil misiniz? Canlarınızı kurtarmak ve belalarınıza siper ve kalkan olmak için gelen peygamberlere niçin karşı koyuyorsunuz? Belalara kendinizi yine kendiniz atıyorsunuz. Bre divâne aptallar! Ne duru-

yorsunuz? Yüz binden ziyâde süngüleri bu heriflerin karnına sokup da niçin yüklerden kurtulmuyorsunuz? Ellerinizi kimler tutuyor bre divâne mecnun câhiller? Onları yaldızlı saraylarda binbir zevk içinde eğlen-dirmeğe mi geldiniz? Sizi kim yarattı? Varlığınızda ve rızkınızda Firavun'un ne dahli ve malınızda ne hak-kı vardır? Geçinmeniz için ne emek çekmiş ki sizden kapıp yiyor ve içiyor ve giyiyor? Sizleri odun ve kö-mür yerine harcıyor. Tuf sizlere, tuf tuf sizlere, yazık başınıza bre meşe odunları! Canınız yok mu? Varsa acıamaz mı? Şu apaçık ortada olan ateşten şüpheniz mi var? Bunları telef ederseniz sizlerden kim hesap sorar? Sizleri tutan şu yüz kişi değil mi? Onlar giderse insan olursunuz ve insan olduğunuzu o zaman bilir-siniz. İşte kurtuluşunuz için nice büyük mucizeler ve ilim ve ayetlerle geldim. Haydi hep beraber kalkıp getirdiğim delillere bakın ve anlamaya çalışın. Son-ra iman edin. Kime yardım edeceksiniz; aklınız neye hükmediyor? Olmadı eşeklere ve kurtlara bari sorun; zarardan kaçıp ve menfaati nice kucaklıyorlar. Haydi bre herifler, davranın! Beldelerinizi yıkan ve canınızı yakan, ana ve baba ve kız kardeş ve erkek kardeşle-rinizi aç ve muhtaç bırakan düşmanlarınızı korumak için etraflarını silah ile sarıp bekliyorsunuz. Ve siz yüz binden fazla iken beş adet zayıf çelimsiz zalimin di-vânına durmuşsunuz. Ellerinde bir çakıları yok, kadın hükmünde adamlardır, hatta korkak farelerdir. Niçin duruyorsunuz ve neden korkuyorsunuz?

Şimdi kurtuluşunuz için gönderilmiş peygamber ve Allah'ın halifesi ve yöneticiyim (ulülemr). Yardım-cım Allah'tır; mucizelerim ve hikmetim şahitlerimdir. Bana uyup, tağut yöneticilere baş kaldırmanızı Allah emrediyor ve imtihanınız budur. Haydi bre herifler, şu bir avuç herife silah vurun, gözünüz açık olsun, kurtulun, uyanın! Ölü müsünüz, büyülendiniz mi? İşte Firavun'un çanı tıkanı; âsânın korkusundan ödü pat-ladı, cenazeye döndü. Köçekledi, maskara oldu. Ayıbı ve yalanı meydana çıktı. Halinin kötülüğü size malum oldu. İşte âsâ size bir fırsat meydanı açtı. Nice canlar bugünü görmeyi bekliyordu; ecelleri geldi göremedi-ler. İşte beklenen gün geldi.

Niçin kurtulmuyorsunuz? Ben bilirim, söyleyeyim.

Sizin ellerinizi günahlarınız bağladı. İbrahim'in dini hakkında ettiğiniz küstahlık sizi kuşatıp Firavun'a teslim eyledi. Ölümünüzle sizi cehennem dahi kuşa-tacaktır. Bu yüzden fırsat meydanında dahi yine kur-tulamazsınız. Dinsizleri imansızlara teslim etmişler. Peygamberlere karşı durmanız boşuna değil. Mecbur gibisiniz. İradenizi kötüye kullanmanın belasını çeki-yorsunuz. Bizim üzerimize ne vazife? Siz varın ceza-nızı çekedurun. Sizi uyarma ve nasihat etme yükünü bu kadar boynumuza alırsız, kahrınızı bu kadar çeke-riz, bu yolda telef oluruz. Ama islâhınıza karışamayız. Kurtuluşunuzu isteriz, gün olur nice milyonlarınızı kurtarmaya muvaffak oluruz, gün gelir onlar bize üs-tün gelir, bizler helâk oluruz. Lakin her işin sırrını ve tesellisini bildiğimizden tutunuruz. Mümkün olmasa bile Firavun'u telef edin, şeref bulun deriz.

İşte Firavun imkân dairesine girdi, hendek başına gel-di, eğilip aşağı bakıyor. Mahşerde olacağı gibi burada dahi kuşatıldı. Satırın altına yattı, kaçacak yeri kal-madı. Adamlarıyla beraber ölüm meleşini bekliyor. Lakin biz onlara dahi merhamet ederiz. Durmadan, son nefese değin onlara din telkin ederiz. Onları yola getirmenin imkânını arıyoruz. Gazabımız Allah'tan-dır; din yolunda gayretimizin gereğidir. Yoksa Fira-vun'un bize zararı olamaz. Hakkımızda ne yapsalar bize kâr ve kendilerine zarardır. Belki şimdi sizlere bile Firavun zarar etmiyor. Siz kendi kendinize zarar ediyorsunuz. Zehirleyip kendinizi hasta eyliyorsunuz. Firavun dahi ne ederse kendine ediyor. Size kâr edi-yor. Bu yüzden Firavun'a hücumumuz her ne taraftan bakarsanız bakın, yine Firavun'a hayırdır.

Ey Firavun! İnsanları bana ver, onların çobanları pey-gamberlerdir, halife onlardır, ulülemr onlardır. Sen kurtsun ve yılsın ve yalansın ve zehirsın ve belasın. Bizim terazimiz, ölçeğimiz vahy ve ilhamdır, yoksa şehvet ve evhâm değildir. İlhamın terazisi yanında tahtın ve saltanatın hiçbir şey değildir. Bir kuru baş ağrısıdır. Hiç Tûr-i Sina Dağı'nda Allah ile konuşan bir seçkin kişi, mayası bozuk habis bir neslin piçiyile uyuşabilir mi? Sizin câhiliye adet ve gelenekleriniz kendi heveslerinizin eseridir, memleket halkı da ah-mak binek hayvanları gibi o [adet ve geleneklere]

hürmet etmek için boyunduruk altına girmiş gibidir. Ve İsrailoğullarını yoldan çıkarmış, İbrahim'in yoluna set çekmiş ve nice kereler büyük afetlerle mahvolup çıkmış, kıyamete kadar dünyada bulunacak bir ibretlik numunedir. İnsan için en makul ihtiyaç ve en meşru ihtiyaç zorbaların köklerini söküp insanoğlunu müsâvât (eşitlik) zemininde sabitlemektir. Acaba, ya Rabb, nedir şu milletlerin başlarına dağlar gibi oturan zorbalar? Bu herifler milletlere yaratıcılarını unutturuyorlar. Karaçanaklı ve hayvan sıfatlı ediyorlar. İşte bugün seni ve adamlarını âsâmın gücü ve göklerin yardımı ile telef edip halka ibret olarak sunacağım. Ya da imana gelip sadece kendi emeğinin meyvesini tüketerek ömür süreceksin.

Dünyada en büyük fesat kaynağı tağut yöneticilerin meydana getirdikleri bu dev kurumlardır. İşte bunların ortadan kaldırılması peygamberlere farzdır. Mısır'ı da Firavun tahrip ettiğinden, ben onun bertaraf edilmesi için seçildim. Peygamberler Allah'ın halifesi olmak üzere seçildiklerinde tağutlar ağır bedenlerini taşıyan tabutları milletlerin sırtına yükleyemezler. Peygamberleri telef etseler de yine mağlup onlardır. Çünkü hak, hukuk sahibi değildirler. Ceza âlemi onlara dünyanın verdiği yardım ve mühleti vermez. Bu dünya bir hakkâniyet yaylasıdır. Burada en hayırlı iş, Allah yolunda telef olmaktır. İbrahim'in dini ile amel edip âlemi ıslah edecek yerde baştan ayağa pisliğe batmış ve yaratılmışları kendi bedeninin keyfine kul eylemişsin. Yüzünde zerre kadar utanma alameti yoktur. A herif, ilhamın nuruyla gönlü aydınlanmış peygamberler seni bu halde bırakırlar mı?

Dönüp de hakkımda **[Mü'min 26]** Gerçekten ben onun dininizi değiştireceğinden korkuyorum diyorsun. 'Korkarım ki Musa şu kadar uzun zamandır ümmeti bulduğumuz İbrahim'in dini üzere kurduğumuz milliyetimizi bu adam ifsâd edecek' diye hem haneyi soymak, hem hane sahibini kesmek istiyorsun ey usta harâmi. Zaten olmayan aklını kâhinlerin bir torbaya koydular: Benim geleceğimi ve senin aleyhine peygamber olarak ayağa kalkacağımı söylediklerinde önünü almak için çocukları öldürmeye dahi cür'et ettin. Onunla da yetinemeyip, tahtımı zaptederler diye kızlarının ve

Dünyada en büyük fesat kaynağı tağut yöneticilerin meydana getirdikleri bu dev kurumlardır. İşte bunların ortadan kaldırılması peygamberlere farzdır. Mısır'ı da Firavun tahrip ettiğinden, ben onun bertaraf edilmesi için seçildim. Peygamberler Allah'ın halifesi olmak üzere seçildiklerinde tağutlar ağır bedenlerini taşıyan tabutları milletlerin sırtına yükleyemezler. Peygamberleri telef etseler de yine mağlup onlardır.

sana yakın olanların evlatlarını boğmaya başladın. Daha da ileri gidersen babanla ve oğlunla bile taht için cenk edeceksin. Senin bu katılaşmış kesif kalbini yumuşatıp gevşetinceye kadar peygamberliğin yükünü çekeceğiz. Eğer böyle inat eder ve katılığında ısrar edersen, dalgalar altında can verdiğiniz vakit bizler de sahillerden yaratıcımızı anarken teflerle şarkılar söyleyeceğiz.

Dipnotlar:

- [1] Academia.edu sayfamda makalenin pdfine erişilebilir: <https://independent.academia.edu/TopalAlpEren>
- [2] Eski Ahit'in exodus olarak bilinen ve İsrailoğullarının Mısır'dan kaçışını anlatan kısmı.
- [3] Komisyon kelimesini Hoca Sadık kendisi kullanıyor.
- [4] Hoca Sadık için Allah'ın *hâlıkîyet* (yaratıcılık), *ulûhiyet* (ilahlık) ve *rubûbiyeti* (rabblik, efendilik) arasındaki ayrım son derece elzemdir ve siyasi düşüncesinin temelinde bu ayrım vardır. Burada detayına giremeyecek olsam da, Hoca Sadık, Osmanlı sultanlarının kendilerine yakıştırdığı uzun övgü sözlerinin (elkâb) Allah'ın yaratıcılığından değilse de ilahlığından ve rabbliğinden rol çalmak olduğu düşüncesindedir.
- [5] Kalp anlamındaki *fuâd* ve yüksek anlamındaki *âlî* kelimeleri Abdülaziz döneminin müstebid vezirleri Âli ve Fuad paşalara açıkça bir gönderme olduğundan tercüme etmeden bırakmayı tercih ettim.
- [6] Bu kıssa boyunca yer yer açıkça Abdülaziz'e gönderme yaptığı düşünülünce, burada da ima yoluyla Abdülaziz'e hitap ettiği ve dede ve babasından Abdülmecid ve II. Mah-

mud'u kastettiği anlaşılıyor.

[7] Noktalarla boş bırakılan kısımda Hoca Sadık galiz bir küfür kullandığı için tercüme etmemeyi tercih ettim.

[8] Bilahare Celal Nuri bu kelimeyi proleterya yerine kulla-

nacaktır.

[9] "Sarı yar" ve "büyük dere" Sarıyerli olarak meşhur olan Hoca Sadık'ın kendisine örtülü bir gönderme olmalıdır.

[10] Ad'ın oğlu Şeddad.

MÜSLÜMANI AR DİMLEŞİN